

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

57502

KALKINMA STRATEJİLERİ VE NÜFUS
AÇISINDAN KENTLEŞME

MİMAR Koray GÜNER

F.B.E. Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında

hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Yüksel DİNÇER

İSTANBUL, 1996

İÇİNDEKİLER

	sayfa no
1. BÖLÜM GİRİŞ	1
1.1 Amaç ve Kapsam	2
1.2 Konusu ve Önemi	3
1.3 Yöntem ve Kavramlar	3
1.4 İçerik	4
2. BÖLÜM ÇEŞİTLİ KALKINMA-GELİŞME YAKLAŞIMLARI BAĞLAMINDA NÜFUS VE KENTLEŞME DİNAMİKLERİ	6
2.1 Büyüme ve Kalkınmanın Genel Tanımı	6
2.2 Kalkınmanın Amacı	7
2.3 Büyüme ve Kalkınma Teorilerine Genel Bakış	11
2.3.1 Lineer Büyüme Modeli	12
2.3.2 Yapısal Değişiklik Modeli	13
2.3.3. Uluslararası Bağımlılık Modeli	14
2.3.4 Neokolonyel Bağımlılık Modeli	14
2.3.5 Yanlış Paradigma Modeli	16
2.3.6 İkili Gelişme Tezi	16
2.3.7 Neoklasik Karşı Devrimci Teoriler	17
2.3.8 Yeni Kalkınma Teorileri	18
2.4 Nüfus Dinamikleri	22
2.5 Gelişmekte Olan Ülkelerde Kentleşme	27
2.6 Kentsel Yığılma ve Bölgesel Farklılıklar	30
2.7 Kırdan Kente Göç	33
2.8 Aşırı Kalabalık Kentlerde Kentsel Gelişmeyi Etkileyen Sorunlar	37
3. BÖLÜM GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDEN ÖRNEKLER	44
3.1 Bölgelere Göre Kentlerin Karakteristik Özellikleri	44
3.2 Dünya Kentlerinden Örnekler	51
3.2.1 Paris	51
3.2.2 New York	57
3.2.3 Tokyo	63
3.2.4 Mexico City	67
3.2.5 Rio de Janerio	72
3.2.6 Kahire	75

3.2.7 Kalküta	77
4. BÖLÜM TÜRKİYE’DE EKONOMİK GELİŞMELER ve KENTLEŞME	80
4.1 Türkiye’de Ekonomik Kalkınma ve Kentleşme Süreci İçersinde Nüfus Artışları İle Nüfus Artışları İle İlgili Sorunlar	87
4.2 Türkiye Toplumunun Sosyal Yapısı	88
4.3 Türkiye’de Kentleşme	89
4.4 Türkiye’de Kentleşme Hareketlerinin Özellikleri	91
4.5 Türkiye’de Kentleşme Sürecinde İstanbul Örneği	92
5. BÖLÜM SONUÇ	106
KAYNAKLAR	112
ÖZGEÇMİŞ	115

TABLO LİSTESİ

Sayfa No:

Tablo no 1 :Kişi Başına Düşen Gelir	9
Tablo no 2 : Kişi Başına Düşen G:S:M:H:’nın Artış Hızı Ortalamaları Yıllık % 1980-1990	10
Tablo no 3 : Geçmişten Günümüze Nüfus Artışı	22
Tablo no 4 : Nüfus Büyüme Oranları ve Kalkınma Süreleri	23
Tablo no 5: Dünya Devletleri Yüzölçümü ve Demografik Yapılar	23
Tablo no 6: Bazı Kentlerin 1970-1980 Yılları Arasında Nüfuslarındaki Yıllık Büyüme	27
Tablo no 7: Dünyadaki En Büyük Kentlerden Bazıları	29
Tablo no 8: Gelişmekte Olan Ülkelerde Kentsel Nüfusun Gelişimi	32
Tablo no 9: Gelişmekte Olan Ülkelerde Büyük Yerleşimlerin Nüfus Gelişimi	32
Tablo no 10: AB Ülkelerinde Kentsel Nüfus Yüzdesi	33
Tablo no 11: AB Ülkelerinde Kentsel Yoğunlaşma Derecesi	34
Tablo no 12: Bazı Ülkelerde Kent Nüfusu Artışında Kır-Kent Göçünün Önemi	35
Tablo no 13: Gelişmekte Olan Ülkelerin İhraç Ettikleri Ana Maddeler	36
Tablo no 14: Gelişmekte Olan Ülkelerde Kentsel İş Gücünün Kayıt Dışı Ekonomideki Payı	37
Tablo no 15: Belirli Ülke Kentlerinde Gecekondulaşma Oranları	39
Tablo no 16: İle de France (Paris Banliyöleri)	51
Tablo no 17: Paris ve Çevresi	55
Tablo no 18: ABD ve New York Sanayide İstihdam Değişimi	61

Tablo no 19: ABD Önemli Kentlerin Ülke İstihdamı İçersindeki Payı	62
Tablo no 20: 1970 ve 1980’li Yıllarda Manhattan The City of London ve Tokyo’da MİA’da Seçilmiş İş ve Ekonomik Faaliyetlerin Dağılımı (Yüzde)	62
Tablo no 21: Japonya ve Tokyo Sanayide İstihdam Değişimi 1975-1985	66
Tablo no 22: Yıllara Göre Mexico’nun Nüfus Artışı	71
Tablo no 23: Mexico’da Faal Nüfus	71
Tablo no 24: Brezilya’da Kentleşme Oranlarında Artışlar (Yüzde)	73
Tablo no 25: İthalat ve İhracat Eğilimleri	82
Tablo no 26: Kır-Kent Nüfusundaki Değişmeler	91
Tablo no 27: Türkiye’de Kentlerin Gelişimi	92

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No:

Şekil no 1: Sistemin Öğeleri	3
Şekil no 2: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler	8
Şekil no 3: Dünyanın En Büyük 90 Kenti	29
Şekil no 4: Dünya Nüfus İstatistikleri Haritası	31
Şekil no 5: Amerikanın Metropoliten Alanları	46
Şekil no 6: Kent İçi Büyümenin Evreleri	48
Şekil no 7: Latin Amerika Kent Modeli	49
Şekil no 8: Büyük Bir Güney Doğu Asya Kentinde Arazi Kullanış Şeması	50
Şekil no 9: Île de France	52
Şekil no 10: Paris Kenti Bölgeleri	54
Şekil no 11: Paris Gelişme Aksları	54
Şekil no 12: Paris Aglemerasyonunun Gelişimi	56
Şekil no 13: New York Kenti Haritası	58
Şekil no 14: New York Metropoliten Alanı ve Ulaşım İlişkileri	60
Şekil no 15: Japonya Haritası	64
Şekil no 16: Tokyo Haritası	65
Şekil no 17: Meksika’nın Konumu	67
Şekil no 18: Mexico Metropoliten Alanı	69
Şekil no 19: Mexico Sosyal Tabakalar	70
Şekil no 20: Rio de Janerio Haritası	74
Şekil no 21: Kahire Haritası	76
Şekil no 22: Kalküta Haritası	78

GRAFİK İİSTESİ

Grafik no 1: Bazı Ülkelerde Kişi Başına Düşen G.S.M.H. 1990	10
Grafik no 2: Nüfus Eğrisi	22
Grafik no 3: Ketsel Nüfus ve Tahminler 1950-2000	32
Grafik no 4: Dünya İhracat Kompozisyonu	35

ÖZET

Günümüzde gelişmişlik düzeylerinde büyük farklılıklar olan pek çok ulus aynı küreyi paylaşmaktadır. Kentleşme çağımızın simgesi olmuştur. Sanayi devrimini erken yaşamış gelişmiş ülkeler kentleşme sürecini yirminci yüzyılın başında tamamlamışlardır. İkinci dünya savaşından sonra gelişmekte olan ülkelerde hızlı bir nüfus artışı ve kentleşme görülmektedir. Kentleşme ile ekonomi arasında büyük bir bağ bulunmaktadır. Kentleşmeyi etkileyen başlıca nedenler arasında ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyi ve uygulanan gelişme stratejileridir.

Bilimsel ve teknolojik gelişmeler uzun yıllardır durağan olan dünya nüfusunun hızla artmasına yol açmıştır. Nüfusunun bölgelere dağılımı arasında büyük bir dengesizlik vardır. Yeryüzündeki insanların 2/3 'ü gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır. Ekonomik kalkınma sosyo-kültürel gelişmeyi hızlandırarak ülkelerin nüfus planlaması çalışmalarının başarıya ulaşmasına yardımcı olmaktadır.

Aşırı nüfus artışları kırdan kente ve gelişmekte olan ülkelere doğru büyük bir akış yaratmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin büyük kentlerinde bu göç nedeniyle istihdam fazlası bir nüfus oluşmaktadır. Günümüzde kentlerin karşılaştıkları en büyük sorun kontrolsüz bir şekilde büyümeleridir. Kentler yayılarak megakentlere dönüşmektedir. Gelişmekte olan ülkelere istikrar içinde kalkınmayı sağlayacak politikalar uygulanamazsa, sosyal sınıflar arasında büyük uçurumlar oluşacaktır. Bu ortamda marjinal akımlar gelişme olanağı bulacaktır Bu gelişmelerin kent yapısı ve çevre üzerinde olumsuz etkileri olacaktır.

ABSTRACT

Many Countries that show great variations in their development level ,exist together in todays world. Urbanisation has become the symbol of our Century. Developed countries which have had an early experience of the Industrial revolution completed their urbanisation in the beginning of the twentieth century. After the Second World War a high population increase and urbanisation has been noted in the countries on the way of development. The economic development level and development strategies are among the main causes that efect urbanisation.

Scientific and technological developments have resulted in the rapid increase of the world population. The population has an uneven regional distrubution throughout the world. Today 2/3 of the people in the whole world live in the countries that are on the way of development. Economic development will help population planning works by raising social and cultural levels.

Huge polulation increases cause rapid rural-urban migration and imigration from poor coutries to rich ones. As a result of these cities have become very crowded and subject to an uncotrold areal expantion. If countries do not use the right politics there will be a great gap between social classes. Marginal movements will have a suitable background to develop. All these factors have a negative effect on urban structures and the environment.

1.BÖLÜM

GİRİŞ

Kentler çağlar boyunca uygarlıkların merkezi olmuştur. Zaman içinde toplumların gelişmesi ve değişmesi ile kent olgusu da değişmiştir. Günümüzde, sanayileşme ,teknoloji ,ulaşım ve yönetim olanaklarının ürünü olan çok işlevli bir kent olgusu yaşanmaktadır (Keleş , 1993) .

Yeni buluşlar, sanat ve ekonomik faaliyetler büyük kentlerde gelişip serpilmiştir. Ancak kentler aynı zamanda toplumsal kargaşanın ve düzensizliğin de hakim olduğu, moral ve sağlık açısından tehlikeli merkezlerdir. Sanayi devriminden sonra aşırı kalabalıklaşan kentler bu olumsuz faktörlerden daha fazlaca etkilenmiştir. Kentlerin bir parazit gibi sürekli büyüyerek tıkanmalarını ve sosyal işlevlerini yitirmelerini önleyebilecek önlemlerin alınması gerekmektedir (Oudin , 1972) .

Sanayileşme sürecinde teknolojinin gelişmesiyle birlikte ekonomik sosyal ve kültürel alanlarda bir çok değişiklikler görülmüştür. (Erkan H , 1992). Ekonomi, tarımsal üretimde istihdam edilen işgücünün önemini yitirmesi yönünde gelişmiş, toplam istihdamda sanayi ve hizmet sektörü ön plana çıkmıştır. Kentlerin geleneksel ticari işlevleri değişmiştir. Üretimin ve ticari telkinliğin gelişmesi kentlerde yeni ekonomik alanların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Massiah et al , 1987) . Sanayi devriminin başlattığı kentleşme toplumdaki sosyal yapı dinamiklerini harekete geçirmiş ve bugünkü gelişmişlik ve kalkınmışlık olgusunu hazırlamıştır (Sezal , 1992) .

Aşırı nüfus artışlarının sonucunda kentsel planlama etkisiz kalmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde kentsel nüfustaki artışlar ikinci dünya savaşından sonra hız kazanmıştır. 1970'li yıllarda da doruğa erişmiştir. 2000 yılına doğru gelişmekte olan ülkelerde kentsel nüfus bir milyar üç yüz milyon ile bir milyar dört yüz milyon civarında olacaktır. Kentsel nüfusun ekonomik kalkınmayı ileriye götürecek şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Ekonomik kalkınma sadece bir ülkenin parasal kaynaklarında iyileştirilme sağlanması demek değildir. Bir ülkede ve bir ülkenin kentlerinde nüfusun büyük bir çoğunluğunun yaşam şartları daha iyiye gitmelidir. Kent büyüklükleri de bu nedenlerden dolayı önemlidir (Bairoch , 1977).

Hızlı kentleşme oluşumu yaşanan yerlerde yeni katılan nüfusun kent yaşamına uyumu sorun olmaktadır. Uygulanacak doğru kentleşme stratejileri nüfus artış hızını kesecektir. Sosyal yapıda büyük farklılıklar ortadan kalkacak, kişi başına düşen gelirden artış sağlanacaktır. Kentler artık toplumların ekonomik kalkınmalarının temel birimi haline gelmiştir. Kent dokusunun ve yaşamının düzenlenmesi toplumun sosyal dokusunu zenginleştirecektir (Stone , 1988).

Son yirmi yıldır dünyamızda bir küreselleşme yaşanmaktadır. Yeni teknolojilerin yarattığı iletişim olanakları bu teknolojileri barındıran bazı kentlerin , eskisinden çok daha büyük bölgelere hizmet verebileceğini göstermektedir. Günümüzde ulusal merkezlerin yerini bölgesel merkezler almaktadır. Dünyada bir kentler hiyerarşisi yaşanmaktadır. Ülkemizde İstanbul'un coğrafyası tarihi ve barındırdığı işlevler onu bu hiyerarşide üst basamaklardan birine oturtabilir. Ancak bunun olabilmesi için stratejik ve politik önlemlerin alınması gerekmektedir. Yeni düzenin bir özelliği sermayeye gerekli hizmetleri veren kentlerin ön plana çıkmasıdır. Bu küresel kentlerin belirli konulardaki kalifiye hizmetler için uzmanlığı ve öncülüğü gerekmektedir. Dünya ölçeğinde hizmet verebilecek şirket merkezlerini, iletişim odaklarını, iş merkezlerini ve otelleri barındırabilecek bir gelişme sağlanmalıdır (Keyder , 1993).

1.1.Amaç ve Kapsam

Araştırmamızın amacı günümüzde sayıları hızla artan megakentlerin sorunlarını incelemektir. Aşırı nüfus yığılmalarına hedef olan kentlerde sosyal ve fiziksel yönden bozulmalar olmaktadır. Bu amaç doğrultusunda farklı bölgelerde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki kentleşme incelenecek ve dünya kentlerinden örnekler verilerek sorunların yansıtılmasına çalışılacaktır. Bu doğrultuda Türkiye ölçeğinde de analizler yapılarak ülkemizdeki kentleşmenin yapısı ve boyutları ele alınacaktır. Nüfus yoğunluğu açısından dünyanın sayılı kentleri arasında yer alan İstanbul örneğinde, son yıllarda ivme kazanan nüfus artışlarının etkileri irdelenecektir.

1.2.Konunun Önemi

Bu çalışma genelden ayrıntıya doğru, çevre koşulları içinden kentlere yaklaşılarak onların özelliklerini belirlemeye çalışmaktadır. Dünyada ve Türkiye'de kentlerin tarihsel gelişiminin bu günkü kentleşme olgusunun şekillenmesindeki rolü büyüktür. Kentlerin uzmanlaştıkları işlevler, fiziksel, kültürel, sosyal ve ekonomik özellikleri sürekli değişmektedir. Kentleşmenin sağlıklı bir biçimde gelişebilmesi, onu oluşturan etmenlerin yeterince tanımlanması, gelecekteki kentleşme eğilimlerinin sağlıklı bir biçimde tahmin edilmesine bağlıdır.

Kentsel gelişme; öğeleri çok çeşitli olduğundan, birçok disiplinin ilgi alanına girmektedir. Kentleşme sürecinin amacına uygun bir biçimde oluşmasının ve yönlendirilmesinin sağlanabilmesi için bu farklı disiplinlerin öğeleri ayrı ayrı analiz etmesi ve öneriler üretmesi ve en sonunda bunların bütünü oluşturmaları gerekmektedir. Ancak disiplinler arası kesitlere çoğu kez gereken önem verilememektedir. Sanayi ürünlerinin ve hatta yapılarının üretilmesi sırasında bu çoklu disiplin ilişkileri dikkate alınırken, gelecekteki kentlerin tasarlanması sırasında yönetim bilimi, ekonomi, sosyoloji, psikoloji, şehircilik ve mimarlık disiplinleri arasındaki gerekli ilişkiler henüz yeterince dikkate alınamamaktadır (Vance , 1990) .

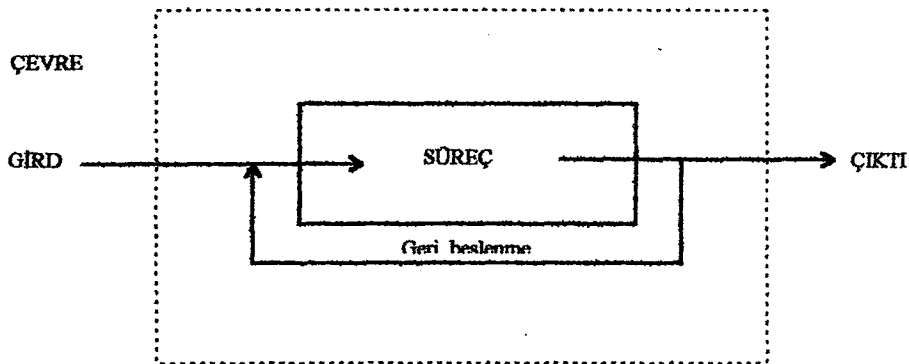
1.3.Yöntem ve Kavramlar

Bu çalışmada kullanılan kavramlar genellikle, yönetim bilimi, ekonomi, planlama ve mimarlık kavramlarıdır. Ayrıca bazı kavramlar ilgili bölümde tanımlanmıştır. Bu çalışmada kullanılan araştırma yöntemi ise sistem yaklaşımıdır. Bu yöntemin seçilmesinin nedeni genelden ayrıntıya, geniş kapsamlıdan dar kapsamlıya, öncelikliden önceliğe inmeye izin veren bir yöntem oluşudur. Sistem yaklaşımı hemen tüm konulara uygulanabilmekte, öğelerin farklı olması sistemin uygulanabilirliğini etkilememektedir. Konumuzu ilgilendiren bir diğer özelliği ise çoklu disiplinleri içine almasıdır.

Bu özelliklerinden dolayı konumuz olan kentleşmeyi, onun üst sistemlerini ve öğelerini sistem yaklaşımı çerçevesinde incelememizde çok yönlü faydalar vardır. Bu yaklaşıma göre Dünya Türkiye'nin üst sistemi, Türkiye de İstanbul'un üst sistemi olmaktadır. İstanbul'da bu yaklaşım uyarınca çevresindeki yerleşmelerin üst sistemidir. İstanbul'un bu özelliğini çevresi ile sınırlı kalmamakta, birçok ilişki Türkiye sınırları ile çıkmaktadır.

Sistem anlayışının oldukça eskilere gittiği söylenir. Örneğin Aristo'nun "bütün, parçaların toplamından daha fazladır"sözü, sistem görüş açısını ifade etmektedir. Sistem kavramının bu kadar eski olmasına karşın bir bilimsel disiplin olarak ortaya çıkışı, 1930'lara rastlar. Ünlü biyolog Ludwig von Bertalanffy tarafından başlatılan Genel Sistem Teorisi, her türlü sisteme uygulanabilecek genel ilke ve kuralları bulmayı ve geliştirmeyi amaçlayan disiplinler arası bir yaklaşımdır. Bir başka deyişle, Biyoloji, Matematik, Fizyoloji, Ekonomi gibi bilim dallarının birleşiminden oluşan ve özellikle büyüme gelişme gibi konulara uygulanabilecek ilke , prensip ve teoriler geliştirmek genel sistem teorisinin ilk amacı olmuştur. Böylece olayları ve sistemleri tek bir açıdan ve başka olay ve çevre şartlarından kopuk olarak incelemek yerine , her olayı belirli bir çerçeve içinde başka olaylarla ilişkili olarak incelemenin , olayları anlama, tahmin etme ve kontrol etme açılarından daha etkin olduğu ileri sürülmüştür (Koçel , 1989).

Şekil no:1 Sistemin Öğeleri

Kaynak: Fremont Kast and James Rozenzweig, General Systems Theory, N.Y., 1975 s.325

Sosyal bilimlerde sistem çevresinden veya başka sistemlerden bilgi ve materyal alır. Bunları işler ve çeşitli formlarda tekrar çevresine veya başka sistemlere gönderir (şekil no:1). Genel sistem teorisinde her olayı belirli bir çerçeve içinde incelemenin olayları anlama , tahmin ve kontrol etme açısından daha etkin olduğu ileri sürülmüştür.

Genel olarak sistem belirli parçaların bir bütünü oluşturacak biçimde düzenli ve karşılıklı bağımlı olarak bir araya gelmesiyle ortaya çıkan bir olgudur. Başka bir deyişle , sistem belli bir amacı gerçekleştirmek için, belirli parçaların ya da alt sistemlerin düzenli bir biçimde ve karşılıklı bağımlı olarak bir araya gelmeleri ile oluşan bir bütündür. (Ülgen , 1989) Sistem Yaklaşımının temelinde “sistem” olarak ele alınan bütünün amacını gerçekleştirmesi vardır. Bu görüşe göre önemli olan bütündür. Parçalar bu bölüme katkıda bulunduğu için önemlidir. Ağırlık o sistemin amaçları, sistemin içerdiği alt sistemler, alt sistemler arasındaki ilişkiler ve alt sistemlerin ana sisteme yaptıkları katkı üzerinde toplanmaktadır. Bir sistem makro bir bakış açısı ile ele alınarak bir ülke, bölge ve ilin politik, yönetsel, hukuki, ve fiziksel sistemlerle ilişkili olarak işleyişi incelenebilir (Koçel , 1989).

Kentleşme olayının çok yönlülüğü onun çeşitli bilim dalları ile yakın ilişkiler içinde bulunmasına neden olmaktadır. Kentleşme için gerek duyulan temel bilgiler değişik bilim dallarından sağlanmaktadır. Ancak bu durum, yalnızca kentleşme için değil, günümüzde birçok bilim dalı için de söz konusudur. Ayrıca, bilimler arası yakınlaşma ve disiplinler arası çalışma günümüzde giderek yaygınlaşan sistem anlayışının da bir sonucudur.

Yukarıda çeşitli yazarlarca da özellikleri belirtilen sistem yaklaşımı anlayışı içinde üst sistemlerden alt sistemlere, diğer bir anlatımla genelden özele doğru inen bir yaklaşım sergilenmiştir.

1.4 İçerik

Amacımıza ulaşabilmek için araştırmamızda konumuzla ilgili verilerin değerlendirilmesinde aşağıdaki yol izlenmiştir:

Birinci bölümde konuya genel bir giriş yapılmış, konunun amacı ve önemi belirtilmiştir ve bu amaca ulaşmak için izlenen yöntem anlatılmıştır.

İkinci bölümde çeşitli kalkınma ve gelişme yaklaşımları bağlamında nüfus ve kentleşme hareketleri incelenmiştir. Günümüzde halen çok tartışılan ekonomik ve sosyal içerikli gelişme ve kalkınma modelleri üzerinde durulmuştur. Ekonomik büyüme ve kalkınma kavramları ikinci dünya savaşını izleyen yıllarda ekonomi dünyasında en çok kullanılan kavramlar arasında yer almıştır. Bir ülkenin politik yapısı, benimsenen politik ideoloji, ve politik yapıya dolaylı dolaysız etki yapan bütün etkenler ekonomiyi, ekonominin modelini ve işleyişini etkiler. Buna karşılık ekonomide geçerli prensipler, ekonominin yapısı,

işleyişi doğurduğu sonuçlarla yarattığı değerler politik modele ve politik yapıya yön verir (Kılıçbay , 1994). Kentleşme politikaları ülkelerin uyguladıkları ekonomik model üzerine şekillenir. Uygulanan politikalar da kentleşme biçimini doğrudan etkileyecektir.

Bu bölümde nüfus artışları ve bunun kentleşme üzerindeki etkilerine de değinilmiştir. İçinde bulunduğumuz yüzyılın kentleşmesini bir önceki yüzyıldan ayıran özelliklerden biri de çağımızın bir nüfus patlaması çağı olmasıdır .Doğal nüfus artışı ve kırdan kente göçler kentleşmeye yön veren bir diğer faktördür. Bugün özellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen hızlı nüfus artışları kentlere artan iş olanaklarından daha fazla bir nüfusu çekmektedir. Birinci dünya savaşının izleyen yıllarda gelişmekte olan ülkelerde hızlı bir kentleşme görülmüştür. Gelişmekte olan ülkelerde kentsel nüfus artışları ülke nüfus artışlarından daha hızlı bir artış göstermektedir. (Bairoach , 1982). Bu bölümde aynı zamanda tarihsel süreç içinde kentlerin geçirdiği evreler, kentlerin gelişiminde ön plana çıkan sorunlar üzerinde de durulmuştur.

Üçüncü bölümde; farklı bölgelerde kentleşme oluşumları değerlendirilmiştir. Dünyamız da çeşitli toplumlar arasında farklılaşmalar vardır ve dünya üzerinde çeşitli yörelerde de yer alan kentlerin birbirinin aynısı olması düşünülemez. Yirminci Yüzyılın ikinci yarısında özellikle Güneydoğu Asya Bangkok, Cakarta, Manila ve Latin Amerika kentleri ve özellikle 1990'lı yıllarda dünyanın en büyük kenti konumuna gelen Mexico City 'nin hayret verici bir şekilde geliştiğini görmekteyiz. Büyük kent merkezleri gittikçe artan ağırlıkları ile küresel bir önem taşımaktadırlar. New York, Tokyo, Londra gibi kentler bir finans merkezi olmalarının yanında çeşitli ulus aşırı şirketlerin yönetim ve hizmet odağıdırlar. Bu bölümde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin önemli başlı kentlerinden örnekler verilerek yukarda değindiğimiz gelişmelere açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde; konu evrensel boyuttan Türkiye boyutuna indirgenmiştir. Türkiye'deki ekonomik ve sosyal gelişmeler , nüfus yapısı ve gelişimi incelenmiş ve bu gelişmelerin Türkiye'deki kentleşme biçimi üzerindeki etkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Uluslar arası bir metropol olan İstanbul örnek olarak alınmıştır. İstanbul 18.yüzyıldan başlayarak bir yandan farklı üretim biçimlerinin tarihi ve kültürel kalımlarıyla beraberce ve iç içe varlığını sürdürmesi, öte yandan yeni teknoloji ve üretim biçimlerinin kültürel ve fiziksel değişimlere yol açması sonucunda ortaya çıkan sorunlarla karşı kalmıştır. Bütün bu yaklaşımlar sonucunda bu bölümde İstanbul'un dünya kentleri arasındaki yeri, bu kentlerle benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümde gelişmekte olan ülkelerin ortak özelliklerinden biri olan aşırı nüfus yığılmaları ve çarpık kentleşmenin yarattığı sorunlara çözümler önerilmeye çalışılmıştır. Artık kentlerin yaşanılmaz yerler olduklarını söylemek yerine kentleri yaşanabilir kılmak için toplumun bütün kesimleri el ele vererek gerekli kentsel reformları yapmalıdır. Kentlerin daha iyi idare edilmesi gerekmektedir.

2.BÖLÜM

ÇEŞİTLİ KALKINMA-GELİŞME YAKLAŞIMLARI BAĞLAMINDA NÜFUS VE KENTLEŞME DİNAMİKLERİ

2.1 Büyüme ve Kalkınma Kavramlarının Genel Tanımı:

20. yüzyılın son on yılına girerken istatistikler dünyada yaşayan insanların dörtte üçünün gelişmekte olan ülkelerde yaşadığını ortaya koymaktadır. 2000 yılında da bu oranın beşte dörde yükseleceği ön görülmektedir (Saylan , 1995). Bilindiği gibi klasik ve neo klasik ekonomi kuramı içinde köklü bir yapısal değişikliği ifade eden kalkınma benzeri bir kavram yoktur. Kalkınma söylem ve çözümlemesi kuramın dışındadır. . Kuram esas olarak nicel değişimi ifade eden büyüme kavramıyla ilgilidir. Ancak 20. yüzyılda politik gelişmeler kalkınma ve gelişme sorunsalına ağırlık kazandırmıştır. İkinci Dünya savaşının bu konuda bir dönüm noktası oluşturduğu söylenebilmektedir. Savaşın yıkıcı etkilerini yaşayan gelişmiş ve sanayileşmiş ülkeler savaş sonrası dönemde ABD'nin de yardım ve katkılarıyla çok yüksek bir ekonomik büyümeyi gerçekleştirmişlerdir. Bu süreç içinde gelişmiş ülkelere doğru sermaye transferleri hızlanmıştır. Bu sermaye hareketi kısmen ekonomik gerekçelerden , kısmen de politik kaygılardan kaynaklanmış görünmektedir. Savaş sonrası sosyalist ve kapitalist bloklar arasındaki yarışma kalkınma paradigmasının oluşumuna yol açmıştır. Asya, Afrika ve Lâtin Amerika halklarının yoksulluğu, geriliği ve gelişmiş dünya tarafından siyasi ve ekonomik denetime tabi tutulması bir dünya sistemi eleştirisi çerçevesinde Marksizm tarafından yapılmıştır. (Saylan , 1995). İkinci dünya savaşından sonra Marksist olmayan sol Keynesci çözümleri esas alarak adil eşitlikçi, ve demokratik bir toplum düzenine ulaşılabileceğini savunmaya başlamıştır. Örneğin İngiliz İşçi partisi Kuramcılarında Anthony Crosland 'Fütüre of Sosyalizm' adlı kitabında Keynesçi bir talep yöntemi uygulamasıyla sosyalizmin gerçekleştirilebileceğini öne sürmüştür (Crossland ,1985).

Son birkaç yılda kalkınma ekonomilerinin tarihçesi ve güncel durumu mikroskop altına tutulmuştur. Ekonomik büyüme ve kalkınma kavramları İkinci Dünya Savaşını izleyen yıllarda üzerinde en çok durulan kavramlar arasında yer almıştır (Erkan , 1992). 1970'li yıllar ve 1980'lerde bu kavramın yerine "istikrar" kavramı ön plana çıkmıştır. 1990'larda ,bilgi teknolojisinin ve bilgi toplumunun istikrar kazanma eğilimi ile büyümeye ve kalkınmaya olan yöneliminde yeniden bir canlanma görülmüştür (Erkan ,1992).

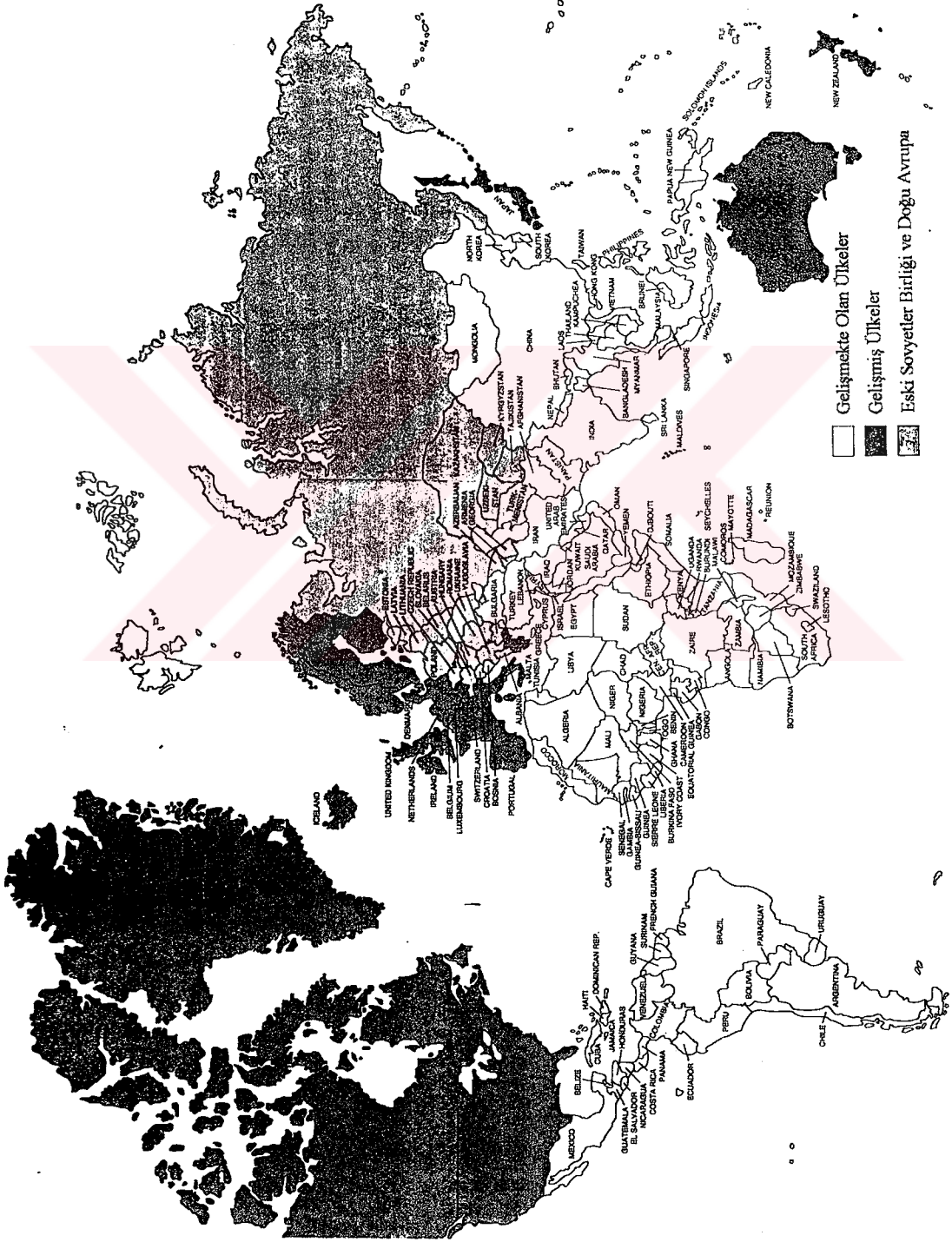
Kalkınma ve gelişme, içinde birbirine karşıt kuramsal çözümlemeleri barındıran bir alt disiplin alanı olarak tanımlanabilir. Bu disiplin içinde yer alan birtakım yaklaşımlar,kalkınma sorununu doğrusal bir esas üzerinde kuramsallaştırmışlardır. Yani bu yaklaşıma göre kalkınma sürecinin esasları bellidir. Gelişmiş ülkelerin çizgisi bunu ortaya koymaktadır. Gelişmekte olan ülkeler bu çizgiyi izleyerek gelişmişlik düzeyine yükseleceklerdir (Saylan , 1995).

Batı Avrupa ülkelerinin gelişmeleri bir bakıma ortaçağ sonundan itibaren yaygınlaşan sömürgeci uygulamalara dayanır. Sömürgecilik bu ülkelerin gelişmelerini hızlandırırken sömürge konumunda olan ülkelerin de fakir kalmalarına neden olmuştur (Kazgan , 1993). 19 . yüzyılın başlarında başlayan sanayileşme süreci gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ayrımın da tarihi başlangıcı sayılabilir. Erken sanayileşmiş ülkelerin dünya ölçüsünde pazarlarını genişletme çabaları uluslar arasında düzenli bir iş bölümünün oluşmasına yol açtığı sanılmaktadır. (Gülalp , 1987). Sanayileşme sürecine girmiş ülkelerle sanayileşme süreci dışında kalmış ülkeler arasındaki yer alan iş bölümü şöyle tanımlanmaktadır. Birinci grup ülkelerde, sanayi sermayesinin egemenliği üretken sermayenin genişleyen ölçekte birikimini ve yeniden üretimini belirlemiştir. İkinci grup ülkelerde ise daha çok tarımsal kaynaklı üretim yapıldığından egemenlik toprağa bağlı çıkarlarla, sermayenin bu ülkelerdeki tek biçimi olan ticaret sermayesinin elindedir (Gülalp, 1987). Bu ülkeler politik bağımsızlıktan tamamıyla veya kısmen yoksun oldukları dönemlerde iktisatçıların pek ilgisini çekmemişlerdir (Kazgan , 1993).

İkinci Dünya Savaşı erken sanayileşmiş ülkelerin sömürgelerini kaybetmelerine yol açarak yeni yasal coğrafyalar oluşturmuştur. Bu dönemde sömürgeci ülkelerin de yeni yapılar kazandığı görülmektedir. Bu yeni yapının ilk planda karşılaştığı problemler iktisat yazımında "büyüme" (growth) kavramını gündeme getirmiştir. Bir ülkenin belirli bir zaman birimi içinde (genellikle bir takvim yılı içinde toplam üretme gücündeki olumlu değişme) "büyüme" olarak kabul ediliyordu (Sezal,1992). "Büyüme", bir ekonomik sistemin kendi içsel güçlerinin dinamiği ile ekonomik yapıda ,nicelik ve nitelik itibarıyla yığımlı değişme ve gelişme yaratabilmesi demektir. "Kalkınma" ise, toplumdaki içsel güçlerin kendiliğinden işleyişinin bu değişmeyi ve gelişmeyi sağlayamaması dolayısıyla, bilinçli bir şekilde bunlara müdahale etmek, nicelik ve nitelik açısından işleyişini değiştirmek, toplumsal-ekonomik yapıya piyasasının kendiliğinden işleyişinin gerçekleştireceğinden farklı bir nitelik vermek anlamında kullanılmaktadır (Kazgan 1993). "Büyüme" ekonomik bir kavram olarak gelişmiş ülkelerin sorunlarına eğilebilse bile ,gelişmekte olan ülkelerin amaç ve sorunlarını açıklamada yetersiz kalmaktadır.(Sezal,1992). Mekanik büyüme modelleri daha çok gelişmiş ekonomilerin; kalkınma teorileri ise gelişmekte olan ülkelerin sorunları ile ilgili görülmüş ve bu farkı vurgulamak için kullanılmıştır (Erkan ,1992) , (Şekil no:2) .

2.2 Kalkınmanın Amacı

Dünya Bankası tarafından yıllık olarak yayınlanan kalkınma raporları tek tek her ülke için ilgili sosyo ekonomik performans rakamlarının kapsamaktadır. Söz konusu raporda ülkeler belli özelliklerine göre sınıflandırılmaktadır ve o gruplara ait ortalamalar verilmektedir. Bunlar düşük gelirli ülkeler grubu, orta gelirli ülkeler grubu ve gelişmiş ülkeler grubu diye üç kategoriye ayrılmaktadır. Düşük gelirli grup içinde çoğunlukla Afrika kıtasında yer alan yoksul ülkeler girmektedir. Orta gelirli ülkeler grubunda ise gelişmekte olan ülkelerin en iyi durumda olanları yer almaktadır. Örneğin Türkiye sürekli olarak orta gelir ortalarında bir gelişmişlik konumunda bulunmaktadır. (Tablo no. 1)

Tablo no:1 Kişi Başına Düşen Gelir (Dolar)

	1978	1991	Milyar kişi
Düşük Gelirli Ülke	200	350	3.1
Orta Gelirli Ülke	1250	2400	1.4
Gelişmiş Ülkeler	8070	21930	0.78

Kaynak: Gencay Saylan, Değişim, Küreselleşme ve Devletin yeni işlevi, İmge yayınları 109, Ankara 1994, s. 174

1970’li yıllardan önce kalkınma yalnızca bir ekonomik olay olarak görülmekteydi. Todaro bu konuda kişi başına düşen GSMH ‘de hızlı artışlar, ekonomik ve sosyal yararlarının dağılımını sağlayabilecek koşulları yaratacağını savunmaktadır (Todaro, 1994). Ancak 1950’li ve 1960’lı yılların deneyimleri bunun yeterli olmadığını göstermiştir. Bu yıllarda pek çok gelişmekte olan ülkede amaçlanan ekonomik hedeflere ulaşılmış fakat bu ülke halklarının çoğunu oluşturan bir kesimin yaşam düzeylerinde bir gelişme görülmemiştir. Bu nedenlerden dolayı gelişme ve kalkınma modelleri daha geniş bir açıdan gözden geçirilmelidir. Gelişmeyi etkileyen faktörler arasında yaşam biçimi, iş olanakları, otoriteye bakış açısı, kamu ve özel sektörün durumu, idari yapılanma, aile yapısı, dinsel eğilimler, kültür ve gelenekler, hükümetlerin tutumu, gelir dağılımı, kalkınma faaliyetlerine halkın katılma oranı, toprak mülkiyeti gibi faktörler göz önünde bulundurulmalıdır (Todaro,1994).

1960 ve 1970’li yıllarda gelişmekte olan ülkelere bazıları kişi başına düşen gelirlerinde oldukça yüksek artışlar sağlamışlardır. Ancak işsizliğin azaltılması ve nüfuslarının alt gelir düzeyini oluşturan %40’lık bir bölümünün yaşam koşullarında iyileştirme sağlayamadıklarından bu ülkelerin geliştikleri söylenememektedir. 1980’li yıllarda durum daha da kötüye gitmiş ve GSMH büyüme hızı bir çok ülke için negatife dönmüştür (Grafik no:1, Tablo no: 2). Gelişmekte olan ülkeler gittikçe artan bir dış borç problemi ile karşı karşıya kalmışlardır. Kısıtlı sosyal ve ekonomik gelişme programlarından kesinti yapmaları gerekmiştir. Owens 1987 yılındaki incelemesinde şöyle demektedir :

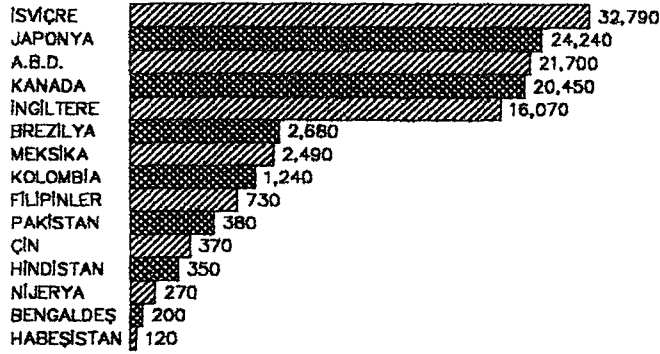
”Kalkınma ekonomistlerce sadece bir ekonomik uygulama olarak düşünülemez. Politik fikir akımları, hükümet biçimleri, insanların toplumdaki yeri göz önüne alınmalıdır. Politik ve ekonomik teorileri birleştirmenin zamanı gelmiştir. Toplamların nasıl daha üretken olabilecekleri konusunun yanı sıra, daha üretken olmaları gereken toplumların niteliği dikkate alınmalıdır.”(Owens , 1987).

Sonuç olarak kalkınmanın hem bir fiziksel gerçek olduğu, hem de bir toplumun sosyal, ekonomik ve kurumsal gelişmesi sonucu daha iyi bir yaşam düzeyine kavuşması anlamına geldiği söylenebilir. Kalkınmayı oluşturan özel koşullar ne olursa olsun şu amaçlara hizmet etmelidir:

- 1) Yiyecek, barınak, sağlık ve korunma gibi yaşamı sürdürmek için geçerli ana faktörlerin bulunabilirliği ve toplumdaki dağılımının yaygınlaşması sağlanmalıdır.

- 2) Yaşam standartları yükseltilmelidir ,Bunun anlamı daha yüksek ücretler, daha yaygın iş olanakları, daha iyi bir eğitim ,kültürel ve insan değerlerine daha fazla eğilinmesi demektir.Bu Tablo Yerine başkası gelecek

Grafik 1: Bazı ülkelerde kişi başına düşen G.S.M.H.1990(U.S. Dollars)

Kaynak: Dünya Bankası, *World Development Report: Development and the Environment*, Oxford University Press, 1992, Tab. I

Tablo 2: Kişi Başına Düşen G.S.M.H'nın Artış Hızı Ortalamaları Yıllık % (1980-1990)

AFRİKA		ASYA		LATİN AMERİKA	
KENYA	0,3	BENGALDEŞ	1,0	BREZİLYA	0,6
NİJERYA	-3,0	HİNDİSTAN	3,2	KOLOMBİYA	1,1
TANZANYA	-0,7	ENDONEZYA	4,1	GUATEMALA	-2,1
UGANDA	0,8	FİLİPİNLER	-1,5	MEKSİKA	-0,9
ZAİRE	1,5	GÜNEY KORE	8,9	PERU	-2,0
		SRI LANKA	2,4	VENEZÜELLA	-2,0

Kaynak: World Bank, *The World Bank Atlas*, Washington D.C., 1991, s6-s9

Gelişmekte olan ülkelerin durumu hem ulusal hem de uluslararası düzeyde incelenmelidir. Bu ülkeleri incelerken şu faktörleri göz önüne alınması gereklidir:

Ülkenin büyüklüğü (coğrafi alan, nüfus, G:S:M:H)

- 1) Tarihi geçmişi,
- 2) Doğal kaynaklar ve insan kaynakları,
- 3) Özel ve kamu sektörlerinin karşılaştırmalı analizi,
- 4) Sanayi yapısı,
- 5) Dış ekonomik ve politik güçlere bağımlılık düzeyi,
- 6) Ülke içindeki egemen kurumlar ve politik yapı.

2.3 Büyüme ve Kalkınma Teorilerine Genel Bakış

II. Dünya savaşı sonrası kalkınma anlayışında 4 ana yaklaşım görülmektedir ve bu çoğunlukla birbirleriyle çelişmektedir (Todaro M.1994).

- 1) Çizgisel(Lineer) büyüme modeli .
- 2) Yapısal değişim hakkında .teoriler ve modeller,
- 3) Uluslararası bağımlılık teorileri ,
- 4) Neoklasik serbest pazar teorileri.

Birinci Dünya Savaşından başlayarak sömürge ve yarı sömürgelerin politik bağımsızlığa kavuşmaları ile refah düzeylerini yükseltme özlemleri bilinçli bir istek halini almıştır. Laisser- Faire'in bu ülkelerin gelişmelerine o güne kadar pek yardımcı olmadığı açıkça görülmekteydi. Sosyalist ülkelerin felsefesi ve kalkınma yöntemi de benimsenmediğinden gelişmekte olan ülkelerin kalkınması , kapitalist ve sosyalist sistemlerdeki kurumların bir karmasına dönüşmüştür. Bir yandan bireysel girişim , özel mülkiyet ve üretim araçları vb. gibi kapitalizmin temel kurumları korunurken, diğer yandan piyasa mekanizmasının işleyişindeki aksaklıkları düzeltme üzere “yol gösterici” planlama ve bazı alanlarda kamu yatırımları benimsenmiştir (Kazgan ,1993).

1950 den sonra 1960'lı yılların başında teorisyenler gelişmeyi tüm ülkelerin birbirini izleyen devrelerden geçmesi olarak görmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde tasarruf, yatırım ve dış yardımdan oluşan birleşik bir paketle kalkınmanın sağlanabileceğini öne sürmüşlerdir.

Bu lineer büyüme yaklaşımı yerini 1970'li yıllarda birbiriyle yarışan iki ekonomik akıma bırakmıştır. Bu akımlardan ilki yapısal değişim teorilerine dayanır ve yapısal değişikliğin iç yapısını göz önüne sermeye çalışırken modern ekonomik teoriyi ve istatistik verileri kullanır. Bununla tipik bir gelişmekte olan ülkenin kalkınmak için geçirmesi gereken değişimi ortaya koymak ister. İkincisi ise daha köktenci bir akım olan uluslararası bağımlılık teorisidir. Bağımlılık teorisi az gelişmişliği, ulusal ve uluslararası güç ilişkilerine, kurumsal ve yapısal katılığa ve bunların sonucu olarak ülke içinde ve dışında ikili ekonomilerin ve ikili toplumsal yapıların doğmasına bağlamaktadır (Kazgan , 1993).

1980'li yıllarda yeni bir yaklaşım doğar. Neoklasik karşı devrimci teori. Bu teoriyi destekleyenler serbest pazarı savunurlar. Bu akımın temsilcilerine göre kalkınmanın başarıya ulaşması için devletin ekonomiye müdahale etmemesi ve büyük çapta özelleştirmeye gitmesi gerekmektedir.1980 sonrası ve 1990 başlarında neoklasik yaklaşım ve kurumsal yaklaşım ekonomistler kalkınmaya 5. bir yaklaşım getirdiler

.Gelişmekte olan bazı ülkelerin niye diğerlerinden daha çabuk ,bazılarının da niye daha yavaş geliştiğini anlamaya çalıştılar (Kazgan , 1993).

2.3.1 Lineer Büyüme Modelleri

19. yüzyılda sanayileşme sürecine girmiş ülkelerle ,sanayileşme dışında kalmış ülkeler arasında dünya ölçeğinde bir ticaret ilişkisi oluşmuştur. Birinci grup ülkeler sınai ürünlerin üreticisi ve pazarlayıcısı, ikinci grup ülkeler ise bu ürünlerin pazarı ve ilksel ürünlerin sunucusu konumuna girmişlerdir. Bu uluslararası işbölümü Birinci Dünya savaşından başlayarak 1929 yılında büyük bunalım ile sonuçlanan bir aksamaya kadar varlığını sürdürmüştür. İkinci dünya savaşından çıkıldığında, kapitalizm uluslararası planda yeniden örgütlenmiştir. Bu yeni düzenin en belirgin özelliği, üretken sermayenin uluslararası boyut kazanmasıdır. Sanayileşme aşamasına girememiş ülkelerin 1930'lu yıllardan başlayarak belli bir sanayileşme sürecine girmeleri bu ülkelerle gelişmiş kapitalist ülkeler arasında yeni bir iş birliğinin gelişmesine yol açmıştır. Buna uygun olarakta ulusların içinde yeni sınıf yapıları ve yeni sınıf ortakları oluşmuştur (Gülalp , 1987).

1950 'li ve 1960 'lı yıllarda soğuk savaş ortamında bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkeleri de yanlarına çekmek isteyen gelişmiş kapitalist ülkeler ,kendi düşüncelerini, deneyimlerini ve bilgilerini geliştirmekte olan ülkelere aktarmak istediler. Çizgisel Aşamalı Ekonomik gelişme (Linear Stages of Economic Growth) modeli bu ortamda doğdu. En ateşli savunucusu Amerikalı ekonomist Rostow'du. Rostow "Stages of Economic Growth "adlı kitabında şöyle der:

"Tüm toplulukları ekonomik boyutlar içinde tanımlamak mümkündür. Bunlar beş kategori içinde yer alır (Rostow W.1960) :

- 1) Geleneksel toplum
- 2) Kendi kendine yetmeye hazır bir tüketim toplumu olmak için hamle yapmaya olanak veren, önkoşulları içinde barındıran toplum
- 3) Gelişme Hamlesi Takeoff (uçuşa geçiş)
- 4) Olgunluğa erişme
- 5) Kitlese tüketimi evresi.

"Takeoff"un olabilmesi için toplumlar ana ilke olan ekonomik büyümeyi hızlandıracak yatırımların gerçekleşmesine olanak sağlayacak bütün kaynakları harekete geçirmelidirler. Daha çok yatırım daha çok büyümeye yol açar düşüncesi Harold - Domar modelinin ortaya çıkmasına yol açtı. Bu modelin ana fikri

şudur: Her ekonomi milli gelirin bir kısmını biriktirmelidir. Büyüme yeni yatırımlar demektir. Daha fazla birikim daha hızlı gelişme sağlar. Bu tasarrufu yapamayan ülkeler dış yardımlar ve yabancı yatırımcılar kanalıyla yatırımlarına devam edebilirler. Gelişmekte olan ülkelere parasal ve teknik yardımlar bu yaklaşımlara uygun yapılmalıdır (Todaro, 1994). Harold ve Domar ,yatırımın hem üretim kapasitesini artırıcı hem de gelir yaratıcı olduğu görüşü üzerinde durdular. İstikrarlı büyüme için gerekli şartları araştırırken ,birbirinden ayrı olarak kurdukları ,yaklaşık aynı görüşleri yansıtan model “Harrold-Domar modeli” olarak anılmıştır. Harold ve Domar’ın kapitalizmin istikrarlı büyüme şartlarını açıklamak için kurdukları model sistemin kurumları ve kuralları ile ilgili özünden uzaklaştırılınca, her tür ülkede, her çağda uygulanabilecek bir modele varılmıştır. Bütün değişkenleri nicel olarak ölçülebilen bu modele Singer nüfus artışını ekleyince, kişi başına gelir artışını açıklayan az sayıda değişkenli bir model ortaya çıkmıştır. İlerki yıllarda bu model makro-plan modeli olarak evrensel bir uygulama alanı bulmuştur (Kazgan , 1993).

Rostow, Lewis, Singer ve diğer iktisatçılara göre gelişmekte olan ülkelerdeki tasarrufların milli gelire oranı kendiliğinden işleyişine bırakıldığında % 5 -6 arasında değişir. Bu düşük tasarruf oranı ise neredeyse durağan bir dengeyi sürdürür. Durgunluğu kendi kendini besleyen iktisadi büyüme sürecine dönüştürebilmek için, tasarruf oranı, yatırım alanında süratli bir sıçramayla , milli gelirin %15-20 ‘sine çıkarılmalıdır (Kazgan , 1994).

Uygulamada bu teori pek iyi işlememiştir. Yatırım ve tasarruf kalkınmak için gereklidir fakat yeterli değildir. Gelişmekte olan ülkeler idari beceri, uzman işgücü, planlama yeteneği, kalkınma planlarını uygulayıcı yeterli kadroların eksikliğinin bunda büyük payı olmuştur. Fakat bunlarında ötesinde kalkınma evreleri teorisinin başarısızlığı gelişmekte olan ülkelerin uluslararası sistemim parçaları oluşundan da ileri gelmektedir. En iyi gelişme stratejilerinin bile ülkelerin kontrolü dışında dış güçler tarafından etkisiz hale getirilebilmektedir (Todaro , 1994).

2.3.2 Yapısal Değişiklik Modelleri

Yapısal değişiklik teorisi gelişmekte olan ülkelerin iç ekonomik yapılarını tarıma dayalı bir ekonomik süreçten ,sanayileşmiş, daha kentleşmiş imalat ve hizmet sektörleri gelişmiş bir ekonomik modele yönettirmelerini içerir. Yapısal değişiklik modellerinin öncüleri W.Arthur Lewis ve Hollis B.Chenery’dir. Lewis göre henüz gelişmemiş bir ekonomiyi iki sektörden oluşmaktadır.

- 1) Geleneksel kırsal ekonomi , ki Lewis bunu artık işgücü olarak görmektedir.
- 2) Yüksek üretim gücüne sahip kentsel sanayi sektörü, ki bu sektöre kırsal sektörden sürekli işgücü transferi olmaktadır (Todaro , 1994).

Lewis 'in iki sektörlü gelişme modeli gelişmiş ülkelerde yaşanan ekonomik büyümelerle uyumlu olduğu halde gelişmekte olan ülkelerin gerçeklerine uymamaktadır. Bu ülkelerin kentlerinde bütün işgücü fazlasının istihdamına yetecek işyeri yoktur. İlk yıllarda kalkınma ekonomistleri tarımsal işletmeler konusunda yeterince bilgi sahibi değildiler. Kalkınma teorilerindeki tarıma yönelik hatalı projeler , tarımsal verimin düşmesine ve kentlere yönelik aşırı bir iç göçe neden olmuşlardır. Geleneksel kurumları yıkmak bazen zararlı olabilir. Tarımsal alanda reformlar yaparak (toprak ve tarım reformları, yeni tekniklerin denenmesi, fiyat ayarlamaları, vb.) tarım sektöründe de verimli iş alanları açılabilir ve günümüzde gittikçe artan bir problem olan aşırı kır-kent göçü dengelenebilir (Todaro, 1994).

Yapısal değişiklik modeli Harvard'lı ekonomist Hollis B. Chenery tarafından biraz daha değişik bir şekilde yorumlanmıştır. Chenery gelişmekte olan ülkeler üzerinde yaptığı araştırmalardan sonra gelişme konusunda bazı karakteristik özellikleri sıralamıştır. Bunlar tarımsal üretimden sanayi üretimine geçiş , yetişmiş insan ve kapital birikimi, tüketici taleplerinde değişiklik, kentlerin büyümesi, ailelerin küçülmesi ve nüfus artışında azalmasıdır (Chenery H. 1979).

Chenery ve Tinbergen gibi iktisatçılar gelişmekte olan ülkelerde piyasa fiyatlarının arz-talep dengesini sağlayan denge fiyatlar olmadığını ileri sürmektedirler. Bu görüşe göre ekonominin bütününe kapsayan iktisadi planlarla, tam rekabet denge fiyatlarını yansıtan gölge fiyatlar hesaplanmalıdır. Kaynak dağılımı piyasa fiyatları değil gölge fiyatlarına göre olmalıdır. Chenery, üretim kaynaklarına göre yapısal dengesizliği şöyle açıklar; Gelişmekte olan ülkelerdeki emeğin önemli bir kısmı gizli işsizdir. Bu da belirli bir emek fiyatında ,arza oranla talebin az olduğunu gösterir. Bu emek fazlasına karşın kapital ve döviz açığı bulunmaktadır. Bu koşullarda ekonominin bütününe kapsayan planlama teknikleri uygulanmalıdır. Planlarda doğrusal programlama çözümleriyle üretim kaynaklarının gölge fiyatları saptanmalı, kaynak dağılımı bunlara göre gerçekleştirilmelidir (Kazgan , 1993).

Chenery'nin modelinde tüm gelişmekte olan ülkelerin ana hatlarıyla birbirlerine yakın oldukları varsayılır. Oysa ülkelerin koşulları ve idari yapıları birbirinden farklıdır. Bu nedenlerle gelişmekte olan ülkelerde kalkınmanın hızı ve biçimi birbirinden ayrı süreçlerde oluşmaktadır.

2.3.3 Uluslararası Bağımlılık Teorileri

1970'li yıllarda yapısal değişiklik modellerinde umulan başarı sağlanamamıştır. Bunun üzerine özellikle Güney Amerikalı toplum bilimcileri arasında buna karşı görüşler oluşmaya başlamıştır. Güney Yarıküredeki gelişmekte olan ülkelerin pek çoğu 16. yüzyıldan başlayarak İngiliz imparatorluğunun ve Avrupa'daki imparatorlukların kolonisi durumundaydılar. Bu politik imparatorluklar ekonomik imparatorluklarla yer değiştirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri tarafından kontrol edilen ekonomik güçler, hem koloniyi hem de merkezi gücü etkilemektedir. Başlangıçta merkantilist yaklaşımlarla İspanyol, Portekiz ve Hollandalı kaşifler ve tüccarlar Latin Amerika ülkelerini , Asya ve Afrika ülkelerini

uluslararası ekonomik çarkın içerisine çektiler. Merkantilizmden sonra kolonileştirme gelmiştir. Deniz aşırı ticaretin deniz aşırı ülkelerde belirli kent merkezlerine gereksinimi vardır. Kolonilerde ana ülke ile ilişkileri yürütecek gruplar doğmuştur. Bu koloniyel ekonomiler merkezi güçlere ve pazarlara bağımlı olmuşlardır. Pek çok gelişmekte olan ülke için bu durum halen devam etmektedir. Peru, Şili, Bolivya, Namibya, Zambiya gibi ülkeler için metaller; Kenya, Gana, Guatemala için kahve, kakao ve hindistancevizi gibi tarımsal ürünler başlıca ihracat ürünleridir. Bu ürünlerin fiyatları New York, Londra gibi merkezlerde belirlenmektedir. (Leeson et al, 1988) Gelişmekte olan ülkeler zengin ve gelişmiş ülkelere olan bağımlılıkları içinde hapsolmuşlardır. Bunun sonucunda bu konuda şu teoriler gelişmiştir (Todaro, 1994).

1) Neokoloniel bağımlılık modeli

2) Yanlış paradigma modeli

3) İkili gelişme tezi

2.3.4 Neokloniyel Bağımlılık Modeli:

Marksist düşünce tarzının dolaylı bir sonucudur. Gelişmekte olan ülkelerin başarısızlığını eşitsizlik üzerine kurulu uluslararası kapitalist sistemin bu ülkeler üzerindeki etkisine ve baskısına bağlar. Kapitalist sistem eşitsizlik üzerine kuruludur. Zengin ülke fakir ülke ilişkilerinde kendi çıkarlarına göre hareket eder. Fakir ülkeler zengin ülkelerin uydularıdır. Gelişmekte olan ülkelerde bazı gruplar (toprak sahipleri, müteahhitler, askeri liderler, tüccarlar, aylıklı kamu görevlileri, işçi sendikalarının başkanları gibi) bilinçli veya bilinçsiz olarak kapitalist sistemin devamından yanadırlar. Uluslararası güç odakları ve çok uluslu şirketler de bunları ödüllendirerek düzenin devamını sağlarlar (Griffen et al, 1985).

Uluslararası bağımlılık ekolünün en güçlü bildirilerinden biri de Theotonio Dos Santos tarafından yapılmıştır. Santos şöyle demektedir.

“Gelişme yetersizliği, kapitalist gelişme öncesi bir durum olmaktan öte bağımlı kapitalizm denen bir çeşit kapitalist uygulama sonucudur. Bağımlılık şartlayıcı bir durumdur. Bir grup ülke ekonomileri diğer grup ülke ekonomilerini şartlayıcı bir biçimde etkilemektedir. Bir veya birkaç ülke arasındaki bu birbirine bağımlı ilişki bazı ülkelerin diğerlerini gölgede bırakarak gelişmesine ve bunlara bağımlı olan diğer ülkelerin ancak bunların yörüngesinde hareket etmelerini sağlar. Bu ilişkiler bağımlı ülkelerin kalkınmalarında bazen pozitif bazen de negatif etki gösterirler. Her iki durumda da gelişmiş ülkeler gelişmekte olan ülkelerin kaynaklarından faydalanırlar. Dominant ülkeler teknolojik, ticari, kapital ve sosyo politik bakımdan bağımlı ülkeleri kontrol ederler. Bu kontrol tarihsel ortama göre değişir. Bu ülkeler gelişmekte olan ülkelerin kaynaklarını işletirler ve yerli olarak üretilen artık değerlerin bir kısmını da kendilerine çekerler. Bu nedenle bağımlılık uluslar arası işgücü bölünmesinin bazı ülkelerde sanayinin gelişmesine bazılarında ise

kısıtlanmasına yol açması demektir. Bu ülkelerin gelişmesi gelişmiş ülkeler tarafından yönlendirilir. Gelişmekte olan ülkeler dünyadaki güç odaklarının etkisine bırakılmıştır”(Santos, 1969).

Geri kalmış ülkeler siyasal bağımsızlıklarını elde etmelerine rağmen , iktisadi bağımsızlıklarını elde edememişlerdir. Kapitalist dünya çok yönlü bir iktisadi mekanizmaya dayanarak bu ülkeleri sömürmeye devam etmektedir. kapitalist dünya'ya aktarılmaktadır. Çağımızın marksizmine göre (neo -emperyalizm) şöyle açıklanabilir. Gelişmiş kapitalist ülkeler gelişmekte olan ülkelere yaptığı dış yardımın karşılığı eski sömürgeci güçlerini devam ettirmektir. Gelişmiş kapitalist ülkeler kolonideki tarımsal mülkünü tavsiye etse ve gelişmekte olan ülkeye ihraç ettiği sinai mamule karşı yerli malın rekabeti başlasa bile petrol, madenler gibi başlıca hammadde kaynakları ve büyük sanayi üzerindeki egemenliğini kaybetmemektedir (Orfdeul, 1991). Bankacılık ve para piyasasında ipler hala onların elindedir. Gelişmekte olan ülkelere kapitalizmin yabancı sermaye olarak gelip tüketim malları sanayisini kurması , sömürgecilik çağındaki tüketim malı ihracının yerini almaktadır. Ekonomik ve sosyal anlamda bağımsız bir duruma gelebilmek için , geri kalmışlığı gidermenin çözümü mevcut varlıklarının yeniden bölüşümü yerine üretimin artırılmasıdır. Bunun için de gelişmekte olan ülkelerdeki toplumsal yapıyı değiştirmek, sosyalist yöntemler kullanmak, ülkeler arası nitelikte bir planlama yapmak ve askeri masrafları ortadan kaldırmak gerekmektedir (Kazgan, 1993).

2.3.5 Yanlış Paradigma Modeli :

Paradigma kelimesi ekonomi alanında incelenecek tekniklerin ve bunların inceleme yöntemlerinin seçimi anlamına gelir. Temelde uluslararası bağımlılık modelinin farklı bir yorumu olan bu modele göre gelişmiş ülkelerin ortaya koyduğu çözümler veya kalkınma modelleri bu ülkelerin sorunlarını anlamadan ve bilmeden önerdikleri çözümlerdir. Gelişmiş ülkeler kendi içlerine dönük oldukları için bu ülkelerin sorunlarını bilmemekte ve uluslararası danışmanlardan veya danışmanlık organizasyonlarından tek yönlü bilgiler almaktadırlar. Gelişmekte olan ülkelerin aydınları, işçi sendikaları, yüksek düzeydeki devlet görevlileri gelişmiş ülkelerdeki kurumlarca eğitildiği veya etkilendiği için kendi ülkelerine uygun gelişme politikaları üretememektedirler. Bu nedenlerle ülkenin bünyesine uygun reformlar yapılamamakta ve kalkınma gecikmektedir (Todaro , 1994).

2.3.6 İkili Gelişme Tezi:

Yapısal değişiklik modellerinde ima edilen ve bağımlılık modellerinde açıkça ifade edilen ikili toplumlar, zengin ve yoksul kesimler, zengin ve yoksul uluslar arasındaki farklılaşma da kalkınma konusunun kapsamına girmektedir. Dualizm (İkililik) kalkınma ekonomisi ile ilgili olarak üzerinde çok tartışılan bir konudur (Todaro, 1994). İkili (dualistik) gelişme tezine göre bir bütünde alt ve üst değerler birlikte bulunabilir. Yüksek eğitilmiş elitlerin okuma yazma bilmeyen kişilerle aynı ülkede bulunması, zengin ve yoksul ülkelerin aynı dünyada olmaları gibi (Thirval, 1989). Bu durum geçici değil kalıcıdır. Gelişmiş

lkelerle gelişmekte olan ülkeler ve bir ülkedeki zenginlerle yoksullar arasındaki fark kapatılamamakta aksine bazı ülkelerde daha da açılmaktadır (Singer ,1970).

İdeolojik farklılaşmaları ne olursa olsun neokolonyel bağımlılık, yanlış paradigma ve ikili yapı (Dualism) modellerinin savunucuları ekonomik kalkınmanın sağılanmasında gelişmiş kapitalist ülkelerin önerdikleri mlere kr krne bağılanılmasına karşıdırlar. Daha çok uluslararası g dengesizliklerine dikkat çekerler. Hem ulusal hem de uluslararası sistemlerde köklü politik ve kurumsal reformların yapılmasını önermektedirler (Todaro, 1994).

2.3.7 Neo Klasik Karşı Devrimci Teoriler

1980 'li yıllarda ABD, Kanada, İngiltere ve Batı Almanya'da sağı eğılimli hükümetler iş başına geldiler. Bunlarla birlikte ekonomide ve politikada liberal görüşler ağır basmaya başladı. Bu dönemde ülke ekonomisinde devlet kontrolünün azaltılması ilkesini ne süren neoklasik karşı devrimci yaklaşım benimsendi. Neoklasik Karşı Devrimci yaklaşıma göre gelişmekte olan ülkelerde devlet ekonomide çok fazla söz sahibidir. Böyle olunca ülkede doğıru fiyat politikası uygulanamamakta, yeterince kaynak sağılanamamaktadır. Bu yüzden gelişmekte olan ülkeler kalkınabilmek için büyük çapta özelleştirmeye gitmelidirler. Serbest pazar ekonomisi uygulamalıdırlar. İhracat teşvik edilmeli yabancı sermayeye kapılar açılmalıdır. Bu şekilde gelişmekte olan ülkelere sermaye akımı olacak buda yeni yatırımlara dönüşecektir. Kalkınma yolu açılmış olacaktır (Todaro, 1994). 1970'li yılların sonundan itibaren çok sayıda gelişmekte olan ülke dış borçlarını ödeyemez olmuştur. Neoklasik karşı devrimci görüş bu gelişmenin dış borçlar karşılığında kamu işletmelerinin hisselerini uluslararası özel sektöre satılması ve bu ülkelerin dış borç yükünün hafifletilmesi ile sağılıklıştırılacağıını savunmuştur. Bu görüşün ne srdğı fikirler şunlardır:

- 1) zel girişimin etkinliğı yüksektir. Kamu girişimleri özellikle Gelişmekte olan ülkelerde etkinliğı düşük gizli işsiz deposuna dnşmiş kurumlardır.
- 2) Gelişmekte olan ülkelerde büyük kamu açıkları enflasyon kadar yüksek reel faizlerinde kaynağıdır. Özelleştirme ile yaratılan mali kaynaklar bu hastalıkları gidermeye katkıda bulunur.
- 3) Geniş kitlelere bu hisselerin satışı halk kapitalizminin kaynağı olur ve gelir bölüşümü düzelir.

Bu görüş başta İngiltere olmak üzere sanayileşmiş ülkelere, doğıu bloğunun kendini feshetmesi, Doğıu Avrupa'ya ve bağımsızlığıını yeni elde etmiş eski Sovyet Cumhuriyetlerine yayıldı. Böylece neoklasik eğılimler iktisat politikasına hakim olarak küresel bir nitelik kazandılar (Kazgan , 1993).

1980'li yılların tam serbest piyasa ve zelleştirme girişimleri , 1990 'lara doğıru artan durgunluk, işsizlik gibi kapitalizmin eski sorunlarının tekrar gündeme gelmesinin önüne geçememiştir. Ayrıca gelir

bölüşümünün giderek bozulması Kuzey yarı kürenin en zengin toplumlarında bile hissedilir olmuştur. Zenginlik içinde fakirlik olgusu gündeme gelmiştir. Serbest piyasa ekonomisinin bu çelişkiyi çözecek reçeteleri bulunmamaktadır (Kazgan , 1993).

2.3.8 Yeni Kalkınma Teorileri

1980'li yıllarda ve 1990 başlarında geleneksel neoklasik modellerinde pek öyle etkili olmadığı görülür. Gelişmekte olan ülkelerdeki düşük işçi ücretleri yapılan sanayi yatırımlarının oldukça karlı olmasını gerektirmektedir. Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından gelişmekte olan ülkelere önerilen serbest pazar reformlarının yatırımları artırıp yaşam standartlarını yükseltmesi beklenir. Fakat serbest pazar ekonomisi uygulanmaya başladıktan sonra bile pek çok gelişmekte olan ülkede yeterince gelişme görülmemiştir. Yabancı yatırımlar da öyle umulduğu gibi akmamaktadır. Bu da "İçsel Büyüme" (Endogenous Growth) anlayışının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Gelişmekte olan ülkelerde düşük ücretler sonucu kapital birikimi sağlanması gerekirken insanın gelişmesine, eğitime ,altyapı hizmetlerine ve araştırmalara çok az pay ayrıldığından yeterince kalkınma sağlanamamaktadır. Kişiler ülkede yapılan yatırımlardan çok fazla faydalanamadıklarından, serbest pazar ekonomisi uygulamalarından beklenilenden az sermaye birikimi sağlanmaktadır. Devlet altyapı ,sağlık ,eğitim gibi hizmetleri üstlenmeli, özel yatırımları teşvik etmelidir. Bu yaklaşımda devletin ekonomik kalkınmayı teşvik etmesi ve desteklemesi ancak içinde aktif olarak yer almaması gerektiği vurgulanmaktadır.

Bugüne kadar yapılan incelemeler ekonomik kalkınma hakkında şunu göstermektedir: Gelişmekte olan bir ülkenin kalkınma hızı ülke içi ve dış faktörlere bağlıdır .Her ülkenin kendine göre koşulları vardır. Ülkelerin seçtikleri modeller ülke bünyesine uygun olmalıdır. Ülkeler gerekli tedbirleri alarak ,gerekli analizleri yaparak kendi bünyelerine uygun modeller geliştirmelidirler (Todaro, 1994).

Mikroelektronikteki gelişmelere dayalı bilişim ve iletişim devrimi üretim, dağıtım, ulaşım ve yönetim süreçlerinin köklü bir biçimde değişimini beraberinde getirmiştir. Sanayi sonrası terimi daha fazla kar aramak amacıyla kapitalin değişik yönlerde hareket etmesini anlatır. Bu dönemde sanayi firmaları ülkenin eski sanayi alanlarını terk ederek , yatırımlarını ülke içinde veya dış ülkelerde daha ucuz hizmet, ucuz işgücü daha hoşgörülü yerel makamlar bulabildikleri yerlere taşıdılar. Bu faaliyetlerin yanısıra diğer ekonomik alanlara yöneldiler. İmalat sanayiinde modern teknolojilerin kullanıldığı sektörlerle yatırım yaptılar. Transformativ sektörden hizmet sektörüne kaydılar. Bu gibi aktiviteler daha az işçi çalıştırılmasına yöneliktir. Sanayi sonrası gelişmeler çok ortaklı veya çok uluslu büyük şirketlerin çalışmalarını da kapsar. Bu şirketler artık özel bir yere veya bölgeye bağlı değildirler. Bir kentte ulus aşırı şirketlerin genel merkezlerinin bulunması onu sıkı sıkıya dünya ekonomisine bağlar ve uluslararası bir kentsel hiyerarşi yaratır (Larson ,1993). Sanayi sonrası (Post Endüstriyel) faaliyetler içinde genişleyen iş alanlarının kent alanlarında yeniden yapılanması kentlerin değişimine yol açmıştır.

Çağımızda ulusal eğilimler giderek sınır tanımayan kolektif tepkilere dönüşmektedir ve hükümetlerin bağımsız hareket etme yetenekleri giderek zayıflamaktadır. Bu şekilde yapılan dünyada , uluslararası kitle iletişiminden etkilenen politik eğilimler sonucu sınır tanımayan bürokratik ve mali bağlantılar, geleneksel bağımsız devletin egemenliği kavramını giderek aşmaya başlamışlardır. Bu yeni ekonomik ve sosyal gerçekler sonucu yeni bir küresel gelişim ortaya çıkmaktadır. Bu gelişim, geleneksel uluslararası politikaların yerini almaktadır. Gerçekten de yirminci yüzyılın başında, bir zamanlar uluslara ilham kaynağı olan egemen devlet kavramı, yerini daha popüler bir kavram haline gelen uluslararası karşılıklı bağımlılık kavramına bırakmıştır. Bu değişim ,yeni bir politik gelişimi su yüzüne çıkarmaktadır. Yabancı ve kendine özgü yerel kavramlar arasındaki farklılıkları giderek yok etmeğe başlamıştır. Küresel politik sorunlar bugün dünya çapında geçerlidir. Giderek sosyo-ekonomik, çevresel ve felsefi sorunlara bile dönüşmektedir (Brezeinski, 1993).

Günümüzde en büyük değişme politika, devlet anlayışı, ya da ekonomi biliminde meydana gelen büyük değişiklikleri geride bırakarak bilişim toplumuna olan yöneliştir. Bu, bir bakıma, emek yoğun çalışma aşamasından, sanayide çalışma aşamasına, son olarak da elektronik gelişmelerden doğan çalışma koşullarına geçtiğimiz uzun bir süreçtir. İletişim bir başka önemli sosyal etkisi de açıkça görülmektedir ve açıkça tartışılmaktadır. Bu da kişisel iletişimin sınır tanımadığına göre yeni “ulus aşırı” insan toplulukları da yaratacağı olgusudur. İnsanlar birbirinin yüzünü dahi görmeden paylaşma duygusunu yaşayacaklardır. Dünya ekonomisi , özellikle para ve krediden oluşan “sembol ekonomisi” haline dönüşmüş ve şimdiden ulusal niteliği olmayan , ulus aşırı kavramlardan biri haline gelmiştir (Drucker,1994).

Küreselleşme’de ticari eğilimler dünyanın tek bir pazar haline gelmesi yönünde gelişme göstermiştir. Bu eğilimler gelişmekte olan ülkelere pek fazla bir şey getirmemiştir. 1980’li yılların sonlarına doğru yoksul ve zengin ülkeler arasındaki gelir dağılımının iyice bozulmasına yol açmıştır. Bu anlamda küreselleşme uygulaması özelleştirme, işten çıkarma, sendikasılaştırma, taşeronlaştırma, sosyal devleti küçültme, ücretleri düşürme, sosyal hakların kısıtlanması gibi uygulamalara yol açmıştır. Bugün dünyadaki 5,7 milyar insanın 1,5 milyarı tam yoksulluk içinde yaşamaktadır. Dünya nüfusunun %20’sinin günlük geliri 1 dolardan daha azdır. 120 milyon insan resmen işsizdir. Dünya nüfusunun en zengin %20 ‘si dünya gelirinin % 85 ‘inden faydalanmaktadır. Buna karşın en fakir % 20’si dünya gelirinin 1,4 ‘üne sahiptir. 1960 ‘lı yıllarda dünyanın en zenginleri en fakirlerden 30 kat daha zenginken bugün bu oran % 60 ‘a varmıştır. En büyük beş çok uluslu şirketin yıllık ciro su 526,1 milyar dolardır. Bu miktar, tüm Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin 454,5 milyarlık yıllık gelirinden daha fazladır. Sadece ileri beş sanayi ülkesi ABD, Japonya, Almanya, Fransa ve İngiltere tek başlarına 200 en büyük şirketin 172’sine sahiptir (Özsever , 1996).

Ekonomik sosyal ve demografik dönüşümler gelişmekte olan ülkelerde yeni oluşumlara yol açmıştır. Gelişmekte olan ülkelere kendi aralarında büyük farklılıklar göstermektedirler. Geleneksel teoriler inandırıcı gözükmemektedir. Teorik açıklamaların yeterli olmadığı durumlarda ülkeler tarihsel süreç içinde yeniden bir değerlendirme yapmak durumundadırlar. Gelir dağılımındaki problemler uzun süre askıda

kalırsa sosyal patlamalara yol açabilir. Küresel durumda gelişmekte olan ülkelerin çıkarına iyileştirmeler yapmak henüz olasıdır fakat oldukça güçtür. Ekonomik durumdan güçlü ülkelerin bu durumun bilincine varıp bazı özverilerde bulunmaları gerekmektedir (Cazorla el al, 1992).

Küreselleşmen kent yapıları ve kentleşme üzerindeki etkileri şöyle özetlenebilir. Global bir fabrikalar ağının, hizmet kuruluşlarının ve finans pazarlarının idaresi bir mekan organizasyonunu empoze eder. Yürütülen işlerin büyüklüğü bu kentlerin merkezlerinde yüksek katlı ofis binalarının hızla artmasına neden olmuştur. Arazi fiyatlarının çok yüksek olması bu yönde gelişmeleri teşvik etmektedir. Yeni faaliyet alanları bir zamanlar ulusal ekonomilerin belirgin sektörlerinin gerilemesine neden olmuştur. Özellikle güçlü bir orta sınıfın doğmasına yol açan üretim sanayiinin gerilemesi sosyal değişimlere neden olmaktadır. Firmaların Pazarlık gücünde büyüyen eşitsizlik sonucunda kentsel sanayi çekirdeğini besleyen üretimlerde bulunan pek çok firma kentte yaşam mücadelesi vermektedir. Hayatta kalmak için üretim maliyetlerini düşürmeleri gerekmektedir. Bunu yaparken standart çalışma koşul altında çalışma izni olmayan göçmenleri çalıştırmak veya daha ucuz üretim yapabilecekleri yörelere giderek kenti terketmek gibi önlemlere başvurabilirler. Bunun sonucunda kentte yerleşme alanlarının ve mesken ve tüketim harcamalarının pek çok kişi için pahalı olacağından belirli bir kesimin kentlerde yaşaması daha da zor olacaktır. Kent nüfusunun önemli bir kesimi daha da fakir düşecektir (Sassen,1991).

Yirmi birinci yüzyıla girerken dünyada yaşayan her beş kişiden ancak biri gelişmiş ülkelerde yaşama şansına sahip olacaktır. Gelişmekte olan ülkeler kavramı bugünün popüler kavramı olan küreselleşme açısından da önemini korumaktadır. Küreselleşme gerek yaşanan bir gerçek ve gerek bir sistem olarak dünyayı kendi içinde bütünleşmiş saymaktadır. Günümüz gerçeklerine göre karşılıklı bağımlılık eşitler arasında bir bağlantıyı ifade etmemektedir. Bir başka deyişle küreselleşme süreci dünya nüfusunun çok büyük bir bölümü için henüz olumlu sonuçlar doğurmaktan uzak görünmektedir. Kendi içinde bütünleşmiş bir dünya gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlar olarak ikiye bölünüyorsa ve bu parçalar arasında giderek artan bir eşitsizlik varsa çatışma kaçınılmaz olacaktır (Saylan , 1995).

Küreselleşme ekonomik ve sosyal boyutlarının ötesinde kentleşme üzerinde de etkilerin göstermeye başlamıştır. Kentlerde görülmeye başlanan yeni mekan oluşumları ile mekan tartışmalarına yeni ufuklar açmıştır. Haberleşme ve iletişimde yüksek teknoloji olanaklarının kullanımı ilerde geleneksel kent yerleşim sistemlerinin yapılanmasını değiştirecektir. İşletme büyüklüklerinde değişiklikler olmaktadır. Gelecekte yatırımlar istihdam yaratmak yerine verimliliği artırıcı alanlara kayacaktır. Bu gelişmeler kent ve ülke mekanındaki düzenlemeleri yeni boyutlara taşımaktadır. Yeni teknolojilerin ortaya çıkardığı olanaklar bir anlamda toplumsal etkilenmeyi hızlandırmaktadır. Çağdaş gelişmeler yaygın iletişim kaynakları kanalıyla ülkelerin en uzak yörelerinde en kısa zamanda izlenmesine olanak vermektedir. Mekansal değişim, yerel, coğrafi, kültürel, ekonomik vb. oluşumlara bağlı olarak toplumsal etkilenmeden daha yavaş gerçekleşmektedir (Dinçer , 1995).

Geleneksel üretim biçimleri yavaş yavaş değişime uğramaktadır. Bu değerlendirmeler ışığında çözümler getirilemezse bioteknolojiye dayalı tarım ve otomasyona geçmiş imalat sanayi yüzünden işsiz kalma olasılığı karşısında kalan yüz milyonlarca insan iş aramak üzere ortaya dökülecektir. Dünya nüfus artışı nüfus kontrolü çalışmalarına karşın frenlenmektedir. Çok uluslu şirketlerin tam kendilerini yerel köklerinden kurtarıp global piyasalardaki paylarını arttırmak üzere daha fazla rekabete girişikleri ve bu amaca ulaşmak için üretimi başka mekanlara taşımak, otomasyona geçmek, laboratuvarlarda yaratılan yeni teknolojileri kullanmak gibi yollara başvurdıkları bir sırada nüfus artışları ile ilgili sorunlarla yüz yüze gelinecektir. Gelişmiş ülkelerdeki küreselleşme olanaklarından faydalanamayan topluluklar, gelişmekte olan ülkelerde ise toplumun tamamı kendi işlerine yaramadıktan sonra global pazar mantığını kabul etmekte zorlanacaktır. Bünyesinde herkesin yer aldığı tek bir faaliyet birimi olarak sınırları kalkmış dünyaya doğru yönelen ekonomik ve teknolojik eğilimler ticari çatışmalara ve sosyal istikrarsızlığa yol açabilecektir. Gelişmekte olan ülkelerde milyonlarca insanın kentlere doluşup çalışacak iş bulamadığı zaman şiddete dönüşebilecek bunalımlara neden olmaları olasıdır. İletişim devrimi ile beraber yürüten küreselleşme aralarındaki uçurumun varlığını elli yıl önce bu kadar iyi göremeyen zengin ülkelerle fakir ülkelerin bu durumun bilincine varmalarını sağlamış kırsal kesimden kentlere , gelişmekte olan ülkelere gelişmiş sanayi ülkelerine yoğun bir göç yaşanmasına neden olmuştur (Kennedy , 1993). Tüm toplumlar dünya ölçeğinde jeopolitik sınırları aşan askeri çatışmalar ve çevre kaynaklarının yol edilişinden etkilenmektedir. Mikro-elektronik , genetik mühendisliği, robotik, yüksek teknolojiye dayalı mühendislik ve öteki teknolojik icatlara bağlı toplumsal ilişkilerde gerçekleşen ve gerçekleşebilecek büyük değişiklikleri yadsamak ileriye görmemektir (Frankel , 1991).

Dünya çapında sağlanan bu yakınlaşmanın yarattığı politik uyanış, çağımızın en önemli gerçeklerinden biridir. Politik bilincin yaygınlaşması bu duruma karşı çıkmayı da giderek yoğunlaştırmıştır. Dünya nüfusu son derece oransız bir biçimde artmakta ve dünyanın yoksul kesimlerini çok daha derinden etkilemektedir. Ekonomik gelişim de adaletsiz bir şekilde zengin bölgelerin lehine gelişmektedir. Olumsuz demografik eğilimler olumsuz ekonomik eğilimlerle daha da güçlenmiştir. Küresel jeopolitiğin dinamiği, politik olarak yeni uyanmış toplumların kendi geleceği ve evrensel olarak kabul edilmiş fikirler hakkında kuşku ve yeni başlamış özelemleri ile etkileşim halindedir (Brezinski, 1993). Sanayi sonrası toplum ayrıcalıklı bir seçkinler zümresi azınlığı ve marjinalleşmiş bir işsizler zümresi ile uyumlu bir şekilde yürüyemez . Gerçekten demokratik bir sosyal yaklaşım için devlet kurumları gereklidir. Doğal olsun yada olmasın önemli zenginlikler, kaynaklar ve beceriler ve teknoloji üzerinde doğuştan yerel ve ulusal denetimi azaltan yada ortadan kaldıran siyasal ve ekonomik gelişmeleri önlemek zorunludur. Toplumsal ilişkilerin sosyalist yada kapitalist bir pazardaki kurumların başarısına bağlı olmadığı bir toplum isteniyorsa bu yönde planlanma yapılmalıdır. Demokratik denetiminde en üst düzeyde olması için çalışmak gerekmektedir. Küreselleşme sonucunda doğabilecek bazı olumsuz eğilimlerle başa çıkabilmek için yerel,bölgesel ver ulusal düzeylerin hepsini kapsayan daha incelikli kentsel ve diğer yönetsel örgütlenme biçimlerine gereksinim olacaktır (Frankel ,1991).

2.4 Nüfus Dinamikleri

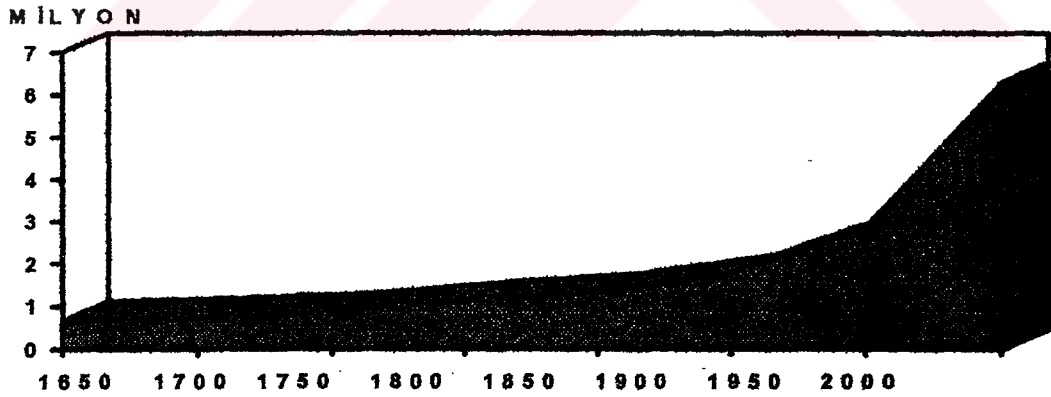
Eski çağlarda çok düşük olan dünya nüfus artışı 17. yüzyılda tarımsal üretim ve sağlık koşullarında iyileştirilmeler sağlanınca yılda yarım milyonu bulmuştur. Daha sonra sanayileşme ile birlikte hızlanarak 19. yüzyıl başlarında bir milyarı aşmıştır. Bu dönemde Maltus böylesine bir nüfus artışının dünyadaki yiyecek kaynaklarının kaldırabileceğinden daha hızlı olacağını ve insanlığı yoksulluğa sürükleyeceği öne süren yazısını yazmıştır (Noin, 1988). Nüfus artışları 20. yüzyılda da önemini korumuştur (grafik no:2 tablo no:3 ve 4). İkinci Dünya Savaşından sonra antibiyotiklerin bulunması ve kamu sağlığı programlarının uygulanmaya başlaması, Asya ,Afrika ve Latin Amerika ülkelerinde görülen yüksek ölüm oranlarının birdenbire düşmesini getirmiştir (Derek J. 1975). Nüfus artışlarını etkileyen ikinci etken teknolojik buluşların tarımsal alanda kullanılması sonucu rakamsal üretimin artmasıdır (Derek J. 1975).

Tablo 3:Geçmişten Günümüze Nüfus Artışı

Yıl	Yaklaşık Nüfus	Nüfus Artış Oranları
İ.Ö 10000	5000000	
1	250000000	0,04
1650	545000000	0,04
1750	728000000	0,29
1800	906000000	0,45
1850	1171000000	0,53
1900	1608000000	0,65
1950	2576000000	0,91
1970	3698000000	2,09
1980	4448000000	1,76
1990	5262000000	1,73
2000 Tahmin Edilen	6260000000	1,70

Kaynak: Todaro P Michael Longman Group UK Limited,Essex CM20e,England,1994 edition,s181

Grafik 2: Nüfus Eğrisi

Kaynak:George D.Moffett,Global Population Growth 21st Century Challenges,Healine Series,Foreign Policy Association,Spring no:302,1995,s7

Günümüzde 45 yıldan daha az bir sürede(bir nesilden biraz daha fazla bir süreç içinde) dünya nüfusu ikiye katlanmaktadır. Bunu daha çarpıcı bir şekilde açıklarsak bugünkü artış hızına göre 96 saat içinde dünya nüfusuna 1 milyon kişi eklenmektedir. Nüfus artışı her iki günde bir yeni Pittsburg veya Boston,her

sekiz ayda yeni bir Almanya , her yıl yeni bir Kanada ve her on yıl içinde yeni bir Afrika ve Latin Amerika nüfusunu kapsayacak boyutlara varmaktadır (Moffet G. 1995)

Toblo 4: Nüfus Büyüme Oranları ve Katlanma Süreleri

Dönem	Yaklaşık Büyüme Oranı	Katlanma Süresi (yıl)
İlk insandan yazılı tarihe kadar	0,002	35000
1650-1750	0,3	240
1850-1900	0,6	115
1930-1950	1,0	70
1960-1980	2,3	31
1993	1,7	43

Kaynak: Warren S. Thomson and David T. Lewis , Population Problems 5th Edition (New York :McGraw-Hill,1965)s.384;Population Reference Bureau, 1990 World Population Data SheetWashington D.C. : Population Reference Bureau,1990

Bugün dünya nüfusu yaklaşık 5.6 milyar civarındadır. Yirmi birinci yüzyıla girerken 6 milyarı bulacaktır (tablo 5). Bu artış hızı devam ederse 2035 yılında bununkinin iki katına ulaşacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde nüfusun %40'ı 15 yaşın altındadır. Bu da önümüzdeki yıllarda nüfus artışının etkili olmaya devam edeceğini göstermektedir. Nüfus artışını bir noktada dengelemek son hızla giden bir trenin frenlerine basmak gibidir. Tren duruncaya kadar uzun bir süre geçecektir (Blij et al , 1992).

Tablo no :5 Dünya Devletlerinin Yüzölçümü ve Demografik Bilgiler

	ALAN 1000 KM ²	NÜFUS (MİLYON)			YILLIK DOĞAL ARTIŞ	İKİYE KATLAN. SÜRESİ	ORT. ÖMÜR	1991 N.F.S/K M ²
		1980	1991	2000				
DÜNYA	133.461.4	4.485.9	5.442.0	6.322.7	1.8	39	63	41
GELİŞMİŞ ÜLKELER	54.923.5	1.135.3	1.219.6	1.267.1	0.6	122	73	22
GELİŞMEKTEOLA N ÜLKELER	78.537.9	3.350.6	4.197.7	5.049.6	2.1	32	60	53
AVRUPA	4.868.9	483.5	500.8	506.4	0.3	269	74	103
ARNAVUTLUK	28.7	2.7	3.3	3.8	2	35	70	115
AVUSTURYA	83.9	7.6	7.6	7.6	0.1	1155	75	91
BELÇİKA	30.6	9.8	9.9	9.7	0.1	577	75	324
BULGARİSTAN	110.9	8.9	9.0	9.0	0.1	770	71	81
ÇEKOSLOVAKYA	127.9	15.3	15.7	16.2	0.2	301	71	123
DANİMARKA	43.0	5.1	5.1	5.2	0.0		75	119
FİNLANDIYA	337.2	4.8	5.0	5.0	0.3	277	75	15
FRANSA	547.0	53.8	56.6	57.9	0.4	161	76	103
DOĞUALMANYA	108.3	16.7	16.6	16.5	0.1	990	73	153
BATIALMANYA	248.6	61.6	61.4	59.6	-0.1		75	247
YUNANİSTAN	132.1	9.6	10.1	10.2	0.1	630	74	76
MACARİSTAN	93.0	10.7	10.5	10.5	-0.2		70	113
İZLANDA	103.1	0.2	0.3	0.3	1.0	69	78	2
İRLANDA	70.2	3.4	3.6	3.7	0.8	89	73	51
İTALYA	301.2	56.2	57.6	58.2	0.0	2310	74	191
LÜKSEMBOURG	2.6	0.4	0.4	0.4	0.1	1155	74	145
MALTA	0.8	0.3	0.4	0.4	0.7	99	75	457
HOLLANDA	41.2	14.1	15.0	15.2	0.4	158	77	364
NORVEÇ	324.0	4.1	4.2	4.3	0.2	315	76	13
POLONYA	312.6	35.6	38.6	39.9	0.6	114	71	124
PORTEKİZ	88.8	9.9	10.5	10.5	0.3	257	74	118
ROMANYA	237.5	22.2	23.4	24.4	0.5	141	70	98
İSPANYA	504.8	37.5	39.5	40.8	0.3	210	76	78
İSVEÇ	449.9	8.3	8.5	8.3	0.2	367	77	19
İSVİÇRE	41.2	6.4	6.6	6.6	0.3	267	77	19
İNGİLTERE	244.0	56.0	57.5	57.3	0.2	289	75	236
YUGOSLAVYA	255.9	22.3	24.0	25.0	0.6	114	71	94

Tablo no : 5 devam

	ALAN 1000 KM ²	1980	NÜFUS (MİLYON) 1991	2000	YILLIK DOĞAL ARTIŞ	İKİYE KATLAN. SÜRESİ	ORT. ÖMÜR	1991 N.F.S/K M ²
AVUSTRALYA- YENİ ZELANDA	7.951.6	17.7	20.5	22.4	0.8	87	76	3
AVUSTRALYA	7.682.5	14.6	17.1	18.7	0.8	87	76	3
YENİ ZELANDA	269.1	3.1	3.4	3.6	0.8	83	74	13
SOVYETLER BİRLİĞİ	22.275.0	265.5	294.5	311.6	1.0	70	69	13
KUZAY AMERİKA	2.731.7	121.5	154.2	181.8	2.3	30	67	56
KANADA	9.922.3	24.1	26.8	28.4	0.8	92	76	3
A.B.D	9.528.4	227.7	252.5	268.3	0.7	98	75	26
JAPONYA	377.4	116.8	124.4	130.0	0.5	141	78	330
ORTA AMERİKA	2.731.7	121.5	154.2	181.8	2.3	30	67	56
BAHAMA	14.0	0.2	0.3	0.3	1.2	60	71	18
BARBADOS	0.5	0.2	0.3	0.3	0.7	94	75	507
BELİZE	23.1	0.1	0.2	0.2	3.0	23	69	8
KOSTA RİKA	51.0	2.4	3.1	3.8	2.5	28	76	61
KÜBA	114.5	9.7	10.7	11.4	1.1	62	74	93
DOMİNİK CUM.	48.4	5.8	7.4	8.6	2.5	28	65	152
EL SALVADOR	22.5	4.7	5.4	6.3	2.7	26	63	240
GUADELUP	1.8	0.3	0.4	0.4	1.4	51	73	193
GUATEMALA	108.8	7.1	9.5	11.8	3.1	23	62	87
HAİTİ	27.7	5.4	6.7	7.8	2.2	32	55	240
HONDURAS	112.1	3.8	5.3	6.8	3.2	22	64	47
JAMEYKA	10.9	2.2	2.6	2.9	1.7	41	74	236
MARTİNİK	1.0	0.3	0.3	0.4	1.3	55	74	329
MEKSİKA	1.972.5	70.1	91.0	107.2	2.4	29	68	46
ANTİLER	1.0	0.3	0.2	0.2	1.4	51	76	182
NİKARAGUA	130.0	2.5	3.8	5.1	3.5	20	62	29
PORTO RİKO	8.8	3.2	3.4	3.4	1.2	56	74	384
SENLUÇİA	0.5	0.1	0.2	0.2	2.2	31	71	302
TRİNİDAD VE TOBAKO	25.2	1.2	1.3	1.5	2.0	34	70	250
GÜNEY AMERİKA	17.805.5	242.5	301.8	352.6	2.0	35	67	17
ARJANTİN	2.766.9	28.2	32.8	36.2	1.4	51	70	12
BOLİVYA	1.098.7	5.5	7.5	9.3	2.6	27	53	7
BREZİLYA	8.512.0	122.4	153.5	179.5	2.0	34	65	18
ŞİLİ	756.5	11.0	13.4	15.3	1.6	43	71	18
KOLOMBİYA	1.138.8	26.1	35.5	38.0	2.0	34	64	29
EKVATOR	283.6	8.0	11.0	13.6	2.6	27	65	39
FRANSIZ GUYANASI	90.9	0.1	0.1	0.1	2.7	26	66	1
GUYANA	215.09	0.8	0.8	0.8	1.9	36	66	4
PARAGUAY	406.6	3.2	4.4	5.5	2.9	24	67	11
PERU	1.285.2	17.6	22.4	26.4	2.1	33	61	17
SURİNAM	163.2	0.4	0.4	0.5	2.1	33	69	3
URUGUAY	176.1	2.9	3.0	3.2	0.8	83	71	17
VENEZUALA	911.9	16.3	20.1	24.1	2.4	29	70	22
KUZAY AFİRKA	15.998.4	268.6	367.6	473.4	2.8	25	61	23
GÜNEY BATI ASİA								
AFGANİSTAN	647.5	15.2	15.6	26.6	2.6	26	42	24
CEZAYİR	2.381.8	18.8	26.6	33.7	3.2	22	62	11
BAHREYN	0.8	0.3	0.5	0.7	2.8	25	67	635
KIBRIS	9.3	0.6	0.7	0.8	1.0	71	76	76
MİSİR	1.002.1	42.1	57.9	71.2	2.8	24	59	58
İRAN	1.648.0	38.8	57.6	75.7	3.6	20	62	35
İRAK	434.9	13.1	19.5	27.2	3.8	18	66	45
İSRAİL	20.2	3.8	4.8	6.4	1.6	43	75	238
ÜRDÜN	97.6	3.1	4.3	5.7	3.5	20	69	44
KUVEYT	17.9	1.4	2.2	2.8	2.8	25	73	123
LÜBNAN	10.4	2.7	3.4	4.1	2.1	33	68	332
LİBYA	1.759.6	3.0	4.3	5.6	3.1	22	65	2
FAS	712.5	21.1	27.1	33.3	2.6	27	61	38
OMAN	212.4	0.9	1.5	2.1	3.3	21	55	7
KATAR	10.9	0.2	0.5	0.6	2.7	25	69	42

Tablo no : 5 devam

	ALAN 1000 KM ²	1980	NÜFUS (MİLYON) 1991	2000	YILLIK DOĞAL ARTIŞ	İKİYE KATLAN. SÜRESİ	ORT. ÖMÜR	1991 N.F./K M ²
SUUDİ ARABİSTAN	2.149.7	9.4	15.8	22.4	3.4	20	63	7
SOMALİ	637.1	5.9	8.7	10.4	2.6	26	44	14
SUDAN	2.505.8	18.7	25.9	33.6	2.8	24	49	10
SURİYE	185.2	8.8	13.0	17.6	3.8	18	65	70
TUNUS	163.7	6.5	8.3	9.9	2.4	29	64	51
TÜRKİYE	779.3	46.0	57.8	68.6	2.2	32	64	74
BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ	83.7	1.0	1.8	2.1	2.3	30	69	21
YEMEN	538.1	7.2	10.1	13.6	3.4	20	49	19
SAHRAALTI AFRIKA	21.144.2	365.9	524.4	699.1	2.9	24	50	25
ANGOLA	112.7	3.5	5.0	7.1	3.0	23	45	44
BENİN	112.7	3.5	5.0	7.1	3.0	23	45	44
BOTSVANA	600.4	0.9	1.3	1.8	3.4	20	57	2
BURKİNA FASO	274.3	6.1	9.2	11.8	2.8	25	46	34
BURUNDİ	27.7	4.2	5.9	7.8	3.3	21	52	212
KAMERUN	475.5	8.6	11.4	14.5	2.6	26	50	24
O. AFRIKA CUM.	622.9	2.3	2.9	3.7	2.5	28	46	5
ÇAD	1.284.1	4.4	5.1	6.3	2.0	35	39	4
KOMORO AD.	2.1	0.4	0.4	0.7	3.3	21	55	206
KONGO	341.9	1.6	2.4	3.2	3.4	21	56	7
CİBUTİ	23.1	0.4	0.4	0.6	3.0	23	46	18
EKVATORAL GİNE	28.0	0.3	0.4	0.4	1.9	37	45	15
ETİYOPYA	1.223.5	39.8	51.9	71.1	2.1	33	41	42
GABON	267.5	0.8	1.1	1.6	1.9	36	50	4
GAMBIYA	11.4	0.6	0.9	1.1	2.5	28	42	77
GANA	238.5	12.1	15.5	20.4	3.1	22	53	65
GİNE	245.8	5.0	7.4	9.2	2.4	29	41	30
GİNE-BİSSO	36.0	0.8	1.0	1.2	1.9	37	44	28
FİLDİŞİ SAHİLLERİ	320.6	8.1	13.0	18.5	3.6	19	52	41
KENYA	582.8	16.4	26.1	37.6	4.1	17	57	45
LÖSOTO	30.3	1.3	1.8	2.4	2.8	25	55	60
LİBERYA	111.4	1.9	2.6	3.5	3.2	22	54	24
MADAGASKAR	587.2	8.7	12.3	16.6	3.1	22	54	24
MALAVİ	118.4	6.0	9.3	11.6	3.3	21	48	79
MALİ	1.240.1	6.9	9.4	12.3	2.9	24	43	8
MURUTANYA	1.030.8	1.5	2.1	2.7	2.7	26	45	2
MORİTUS	2.1	1.0	1.1	1.3	1.3	54	68	555
MOÇAMBIK	783.0	12.1	16.1	20.4	2.6	27	46	21
NABİBYA	824.4	1.0	1.9	2.6	3.1	22	55	2
NİJER	1.267.0	5.5	7.9	10.6	2.9	24	44	6
NİJERYA	923.9	77.1	122.1	160.9	2.9	24	44	6
RUAMDA	26.4	5.1	7.5	10.4	3.4	20	48	283
SENEGAL	196.8	5.8	7.6	9.7	2.6	27	45	38
SIERRA LEON	72.3	3.4	4.3	5.4	2.4	29	40	59
GÜNEY AFRIKA	1.220.9	28.7	40.5	51.5	2.6	27	63	33
SAZİLİND	17.4	0.6	0.8	1.1	3.4	21	54	47
TANZANYA	945.1	18.6	28.3	39.6	3.6	19	52	30
TOGO	56.7	2.6	3.7	4.9	3.4	20	54	65
UGANDA	235.9	12.8	18.2	24.7	3.4	20	50	77
ZAİRE	2.345.5	28.6	37.0	49.3	3.1	23	51	16
ZAMBIYA	752.7	5.8	8.8	12.2	3.7	19	52	12
ZİMBABWE	390.6	7.6	10.9	15.2	3.6	19	57	28
GÜNEY ASYA	4.429.7	890.2	1.148.3	1.387.2	2.3	30	57	259
BANGLADEŞ	144.0	88.1	121.3	153.4	2.8	25	52	842
BHUTAN	46.9	1.3	1.6	1.9	2.1	32	48	34
HİNDİSTAN	3.204.1	685.1	871.3	1042.5	2.2	32	58	272
MALDİVLER	0.3	0.2	0.2	0.3	3.7	19	60	877
NEPAL	140.9	15.0	19.6	24.4	2.5	28	52	139
PAKİSTAN	828.5	85.7	116.8	145.3	2.9	24	54	141
SRİ LANKA	65.0	14.8	17.4	19.4	1.6	43	70	268
ÇİN VE ÇEVRESİ	11.382.5	1.095.6	1.231.8	1.400.3	1.4	50	67	108
ÇİN	9.561.0	1.013.6	1.135.5	1.291.6	1.4	49	66	119
HONG KONG	1.0	5.0	5.8	6.3	0.8	91	76	5.595

Tablo no : 5 devam

	ALAN 1000 KM ²	1980	NÜFUS (MİLYON) 1991	2000	YILLIK DOĞAL ARTIŞ	İKİYE KATLAN. SÜRESİ	ORT. ÖMÜR	1991 N.F.S/K M ²
KUZEY KORE	120.4	17.9	23.6	28.4	2.4	29	70	196
GÜNEY KORE	98.4	39.6	44.2	48.8	1.3	53	68	449
MOĞOLİSTAN	1.565.1	1.7	2.2	2.8	2.9	24	65	1
TAYVAN	36.0	17.8	20.4	22.4	1.1	62	73	567
GÜNEY BATI ASYA	4.494.7	361.9	463.5	547.9	2.2	32	61	103
BRUNEİ	5.7	0.2	0.3	0.3	2.7	25	71	48
KAMBOÇYA	181.0	5.7	7.2	8.5	2.3	31	48	39
ENDONEZYA	1.919.2	151.2	192.0	222.0	2.0	35	58	100
LAOS	236.7	3.5	4.1	5.0	2.5	28	49	17
MALEZYA	332.6	14.0	18.3	20.9	2.5	28	67	55
BURMA	676.5	34.4	42.7	51.1	2.3	30	58	63
FİLİPİNLER	299.9	49.3	68.6	85.5	2.8	25	66	229
SİNGAPUR	0.5	2.4	2.7	2.9	1.2	59	73	5.299
TAYLAND	513.1	47.7	57.4	65.5	1.7	41	65	112
VIETNAM	329.4	53.5	70.3	86.0	2.6	27	64	213
PASİFİK	551.7	4.4	6.0	7.3	2.7	26	56	11
FIJİ	18.4	0.6	0.8	0.8	2.3	31	67	43
FRANSIZ POLONEZYASI	3.9	0.2	0.2	0.3	2.4	29	71	53
YENİ KALODENYA	19.4	0.1	0.2	0.2	1.8	39	69	8
PAPUA YENİ GİNE	462.8	3.0	4.1	5.1	2.7	26	54	9
SOLOMON ADALARI	29.8	0.2	0.3	0.5	3.6	19	69	12
VANUATU	14.8	0.1	0.2	0.2	3.2	21	69	12
BATI SAMUA	2.8	0.2	0.2	0.2	2.8	25	66	67

Kaynak : Blij / Muller, *Geography Regions and Concepts*, s 589-592, Library of Congress Cataloging in Publication Data, U.S.A 1992

Günümüzde eğer etkili nüfus kontrol yöntemleri uygulanabilirse , gelecek yüzyılın ortalarına doğru dünya nüfusun 8.5 milyarda kalabileceği ileri sürülmektedir. Bu durumda 2050 yılında 10 milyar ve 22 yüzyılda da 11.5 milyara ulaşabilir. Bu projeksiyonlar değişik bölgelerde değişik tarihlerde doğal artış oranının sabit kalacağı varsayılarak yapılmıştır. Gelişmişlik düzeyi düşük ülkelerde (Nijerya gibi) 4 etaplı demografik geçiş süresinin başındadırlar. Bu süreç şöyle gelişmektedir (Raw M.1986).

Birinci etap: Sanayi öncesi toplum , Doğum ve ölüm oranları yüksektir.Populasyon dengededir.

İkinci etap: Sanayiye geçiş öncesi. Bu bir geçiş süresidir. Daha iyileştirilmiş yaşam koşulları sağlanmıştır. Ölüm oranları düşmüştür, fakat kırsal kesimde tarımsal işgücü ve yaşamlarının sonunda ebeveyne güvence sağlama gibi faktörlere dayalı olarak doğum oranları yüksek düzeyde seyretmektedir.

Üçüncü etap: Üçüncü etapta kentleşme, kadın statüsünün yükselmesi, yaşam koşullarının değişmesi çok çocuk sahibi olma hesaplarını tersine çevirir. Ailenin çocuklara bağımlılığı azalırken, çocukların eğitim görme gereksinimi artar ve çocuk sahibi olmanın maliyeti yararlarından fazla olur. Aile yapısı küçülür.

Dördüncü etapta: Doğum ve ölüm oranları arasında yeni bir denge sağlanmıştır. Bu da daha yüksek sayılarda da olsa stabilizasyonu sağlar.

Dünya nüfusu coğrafi bölgelere göre eşit olmayan bir şekilde dağılmıştır. 1993 verilerine göre dünya nüfusunun 2/3'ü den daha fazlası gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır. Hızlı nüfus artışı ekonomik gelişmeyi ve toplumların daha iyi yaşam koşullarına kavuşmasını olumsuz yönde etkileyen bir faktördür. Gelişmekte olan ülkelerde kalkınmaya yönelik amaçlarına ulaşmak isterlerken nüfus planlaması yapmak zorundadırlar (Blij et al, 1992).

Sanayileşme ve ekonomik gelişme olmadan nüfus artışlarını frenlemek pek kolay olmayacaktır. Dünyanın en yoksul ülkeleri nüfus planlamasını en az uygulayabilen ülkelerdir. Jones (Derek , 1978). Ekonomik gelişme kentleşmeyi hızlandırdığı , kadınlara evin dışında çalışma alanları yarattığı, okur yazar oranını artırdığı ve toplumu bilinçlendirdiği için aşırı nüfus artışlarını önleyecek en iyi araçtır. Ekonomik gelişme ne kadar hızlı olursa nüfus kontrolü de o ölçüde başarılı olacaktır (Raw ,1986).

Gelecekte dünya nüfus artışının %95'i gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşecektir. Bu nüfusun büyük bir bölümü gelişmekte olan ülkelerin en hassas bölgeleri olan kentlerde yaşayacaktır. Asıl düşünülmesi gereken nüfus artışlarının ekonomik ve sosyal gelişmenin kaldıracağından fazla olması halinde bu ülkelerin ve bu ülkelerde yaşayan kişilerin bundan zarar görmesi kaçınılmaz olacaktır (Todaro, 1994).

2.5 Gelişmekte Olan Ülkelerde Kentleşme

Gelişmekte olan ülkelerde kentleşme özelliklerinin başında, bu ülkelerdeki nüfus artış oranı ve gerçek kentleşme ölçüsünün insanlık tarihinde görülmedik bir düzeye yaklaşması gelmektedir. Nüfus artışı hem kentlerde hem de kent dışı alanlarda hız kazanmıştır. Sağlık alanında ilerlemeler ,salgın hastalıklar nedeniyle küçük yaşlardaki ölümlerin azalması sağlamıştır. Ölüm yaş ortalamasını da yükseltmiştir. Gelişmekte olan ülke kentlerinde nüfus artış oranı çok yüksek düzeydedir (İşbir ,1991).

Tablo No. 6: Bazı Kentlerin 1970-1980 Yılları Arasında Nüfuslarındaki Yıllık Büyüme Oranları

Kentler	Büyüme Oranları
New York (ABD)	-0.4
Tokyo (Japonya)	1.3
Londra (İngiltere)	-0.5
Rhen-Ruhr	0.0
Mexico City(Meksika)	4.9
Paris(Fransa)	0.5
Sao Paulo(Brezilya)	4.4
Moskova(Sovyetler Birliği)	1.4
Milano(İtalya)	1.8
Kahire(Mısır)	3.0
Delhi(Hindistan)	4.9
Manila(Filipinler)	5.0
Tahran(İran)	5.4
Karachi(Pakistan)	5.1
San Fransisko(ABD)	0.6
Chicago(ABD)	0.1

Kaynak : Estimates and Projections of Urban, Rural and City Population, 1950-2025,UN World Population Trends,1983 Monitoring Report, Vol. 1, New york 1985, s. 198

Dünyanın en önemli megapollelerinden olan Londra ve New York 1950 yılında 10 milyondan fazla bir nüfusa sahiptiler. Paris altıncı, Moskova dokuzuncu, Milano on üçüncü sırada yer alıyordu. O dönemde yapılan tahminler bu kentlerdeki nüfus artışlarının süreceği yönündedir. 1990'lı yıllara gelindiğinde nüfus büyüklüğü açısından Tokyo üçüncü, New York Dördüncü ve Londra ise ancak 17. Sırada yer almaktadır (Bairoch ,1991).

Roma İmparatorluğunun yıkılışından sonra 1830 yılına kadar dünyanın en büyük kentleri gelişmekte olan ülkelerde yer almaktadır. M.S. 360-650 yılları arasında İstanbul, 650-830 yılları arasında Changan (veya Xian), 830-930 Bağdat ,930-1000 tekrar İstanbul, 1170-1320 Hangzhou, 1320-1350 Kahire, 1350-1430 Nankin ve 1430-1830 yılları arasında Pekin. 1830 yıllarından sonra dünyanın en büyük kentine sahip olma özelliği bugünkü gelişmiş ülkelere geçmiştir. 1830-1920 yılları arasında Londra ,1920-1975 New York, 1975-1987 hatta 1990 a kadar Tokyo, Bu tarihten sonra yine bayrak gelişmekte olan ülkelere geçmiştir. 1987-1990 yıllarından itibaren Mexico City dünyanın en kalabalık kentidir (Bairoach, 1991). 1990 da Sao Paolo 15 milyonu geçmiş, Şanghay, Buenos Aires, Rio ,Seul, Pekin, Kalküta ve Bombay kentlerinin nüfusları 10 milyonu aşmıştır. Günümüzde Cakarta, Kahire, Tahran, Manila, İstanbul nüfusları 10 milyonu aştığı tahmin edilmektedir (Bairoach , 1991).

Avrupa'nın daha sonra da Kuzey Amerikanın gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkisi yeni kentlerin yaratılması, yeni kent biçimlerinin üretilmesi ve bazen de mevcut kentsel kültürlerin yok edilmesi olmuştur. Latin Amerika'da İspanyollar yok ettikleri uygarlıkların izlerini de silmeye çalıştılar. İnkalarn, Azteklerin kentlerine İber yarımadasının mimari formları yerleştirilmiştir. Aztek merkezi olan Tenochtitlan yıkılarak yerine Mexico City kurulmuştur. İspanyollar Güney Amerika da yepyeni bir kentsel yerleşme biçimi yarattılar. Merkezi bir meydan ve kilise ağırlıklı kentler oluşturdular. Lima, Buenos Aires, Bogota, Karakas ve Lapaz İspanyollar tarafından kurulmuştur. Portekizlerde İspanyollara benzer roller üstlendiler. Brezilya'da Rio de Janerio, Sao Paulo ve Salvador de Bahia gibi büyük kentleri Portekizlerin eseridir (Gilbert et al 1,981).

Büyük kentlerin sadece 6 'sı gelişmiş ülkelerde yer almaktadır. Gelişmekte olan kentlerde görülen aşırı nüfus artışı önümüzdeki yıllarda da devam edecektir. Gelişmiş ülkelerdeki kentlerde görülen ılımlı nüfus artışlarına karşın gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde %350 ye varan bir artış görülecektir (Cazorla et al,1992). Belirli kentleri ele alırsak 2000 yılında Mexico City'de 24.4, Sao Paulo'da 23.6 milyon kişi ,Bombay ve Kalküta'da her birinde yaklaşık 16 milyon kişi yaşayacaktır. Bu durum karşısında bu gibi ülkelerin bu kalabalık nüfusla nasıl başa çıkacakları sorusu akla gelmektedir (Bairoach ,1991) , (Tablo 6 ve7, Şekil no:3).

Gelişmekte olan ülkelerinin Avrupalıların etkisine girmeleri çeşitli boyutlardadır. Bu çeşitlilik Kolomel ve ticari faaliyetleri yürüten ülkelerin yapılarına göre değişir. İspanya, İngiltere, Belçika, İtalya, Almanya, Hollanda gibi ülkelerin her birinin etki alanlarına giren ülkelerde etkileri farklı olmuştur. Avrupalıların etkisi

yerli kültürler tarafından da farklı biçimde algılanmış, kültür düzeyleri yüksek toplumlar daha az etkilenmişlerdir. Kuzey Afrika'daki İngiliz etkisi Avusturalya'daki İngiliz etkisinden farklıdır. Avrupalıların etkisi zaman içinde de değişim gösterir 16.yüzyıl İspanyol Kolonizmi 19.yüzyıl başlarındakinden daha farklıdır. Gelişmekte olan ülkeler başka başka Avrupa devletleri ile karşı karşıya geldiler. 19.yüzyılda ve 20 yüzyılda Avrupalıların etkisi hafiflemiştir (Gilbert et, al).

Şekil no: 3

Dünyanın En Büyük Doksan Kenti

Kaynak: INED, 1991

Tablo 7: Dünyadaki En Büyük Kentlerinden Bazıları

KENTLER	1990 NÜFUS (MİLYON)	2000 NÜFUS (PROJEK.MİLYON)
MEXICO-CITY, MEKSIKA	19,4	24,4
SAO-PAULA, BREZİLYA	18,4	23,6
TOKYO, JAPONYA	20,5	21,3
NEW-YORK CITY, USA	15,7	16,1
KALKÜTA, HİNDİSTAN	11,8	15,9
BOMBAY, HİNDİSTAN	11,1	14,7
ŞANGHAY, ÇİN	12,6	14,7
TAHRAN, İRAN	9,2	13,7
CAKARTA, ENDONEZYA	9,4	13,2
BOENES AİRES, ARJANTİN	11,6	13,1
RİO DE JENERIO, BREZİLYA	11,1	13
SEUL, GÜNEY KORE	11,3	13
DELHİ HİNDİSTAN	8,6	12,8
LAGOS, NİJERYA	7,6	12,5
KAHİRE, MİSİR	9,1	11,8
KARAFİ, PAKİSTAN	7,7	11,6
MANİLA, FİLİPİNLER	8,4	11,5
BELJİNG, ÇİN	9,7	11,5
DAKKA, BENGALEŞ	6,4	11,3
OSAKA, JAPONYA	10,5	11,2
LOS ANGELES, U.S.A	10,5	10,9
LONDRA, İNGİLTERE	10,6	10,8
BANGKOK, TAYLAND	7,2	10,3
MOSKOVA, RUSYA	9,4	10,1
TIANJİN, ÇİN	8,4	10

Kaynak : World Population Reference Bureau, Fundamentals of Growth (Washington D.C. Population Reference Bureau)

Gelişmekte olan ülkelerin büyük kentleri farklılıkları ile göze batırlar. Örneğin Sao Paolo'da büyük iş merkezlerinin yer aldığı gösterişli cam kuleler fakir semtlerin yanında yer almaktadır. Kent hizmetlerinde aksamalar olmaktadır. Bazı semtler doğru dürüst elektrik su gibi güncel hayatın vazgeçilmez hizmetlerinden yeterince faydalanamamaktadırlar. Bu kentler kentte oturan nüfusun tümünün minimum gereksinimlerini sağlayamayan, pek çok konuda ikileme düşen kentlerdir (Perouse, 1993).

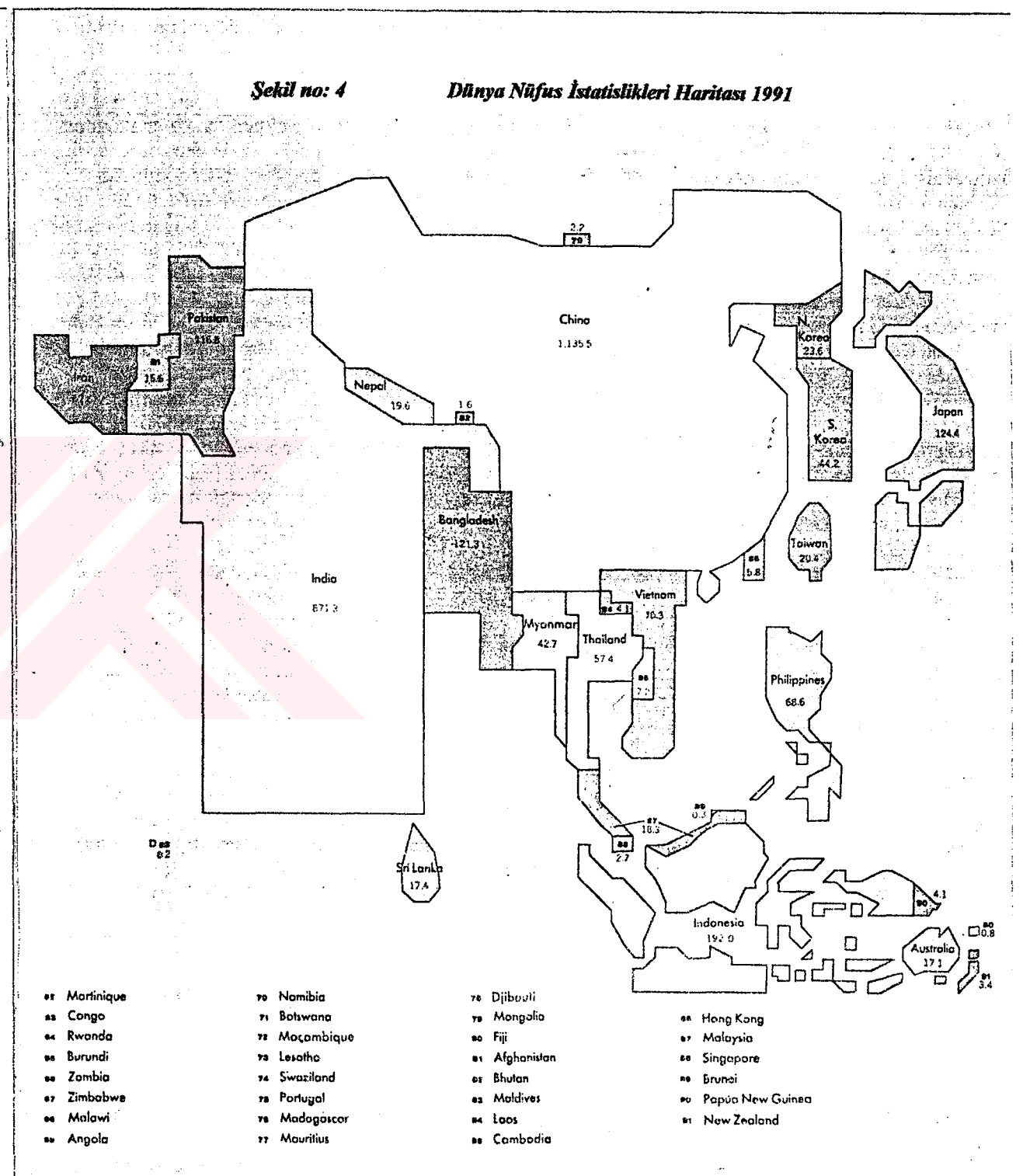
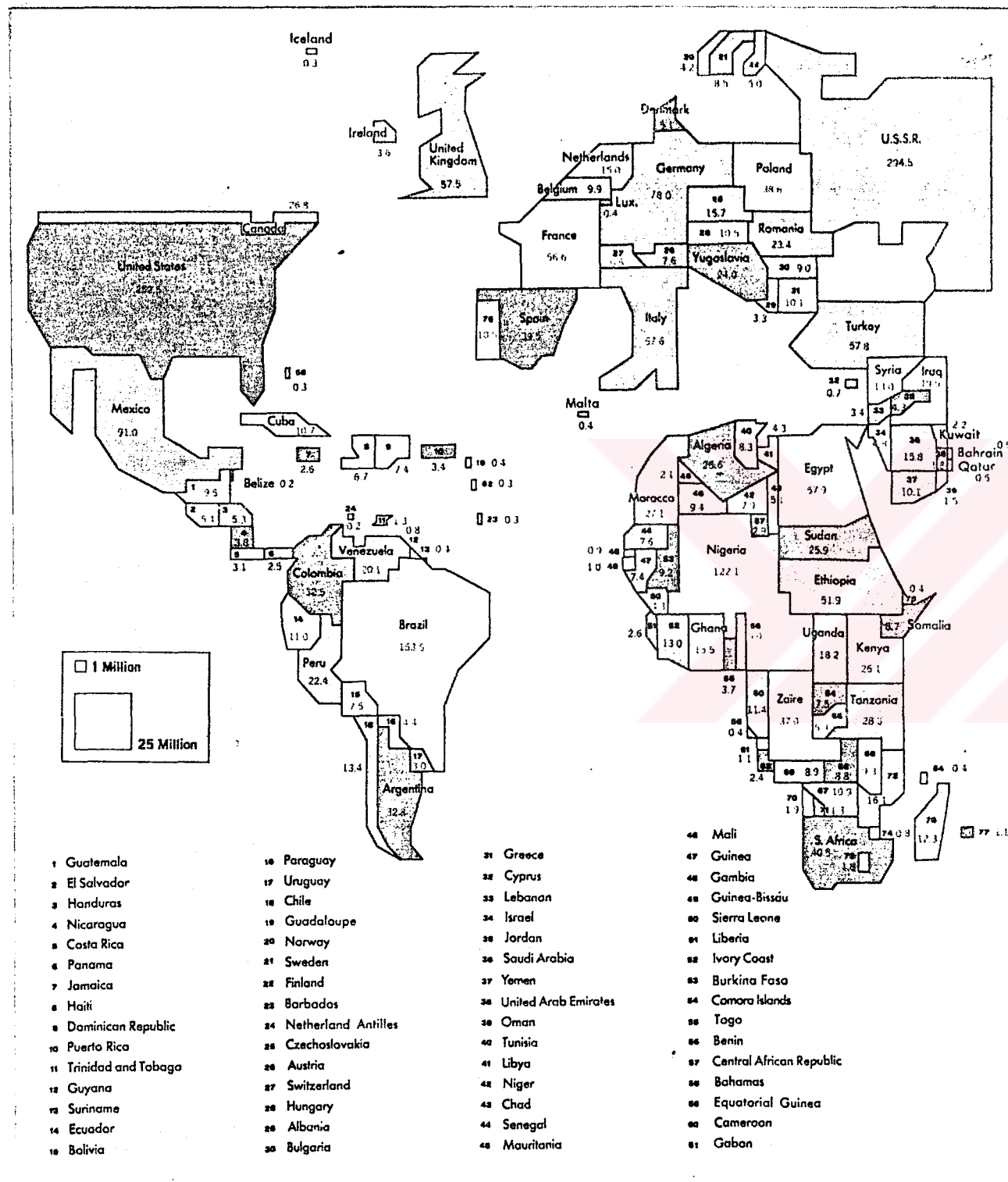
Bugün dünyamız teknoloji çağını yaşamaktadır. Modern kentler dış görünüşte birbirlerine benzemektedirler. Çağımızda iletişim olanaklarının sayesinde teknoloji transferi kolaylıkla yapılabilmektedir. Büyük kentlerin hepsinde alışveriş kompleksleri, gökdelenler, alt ve üst geçişli yollar, köprüler vb. ortak kentsel elemanlar görülmektedir. Bugün teknoloji, gelişme ve istihdam konusunda Avrupa ve ABD de hayati kararlar alınmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin kentleri dünya ekonomisinin bir parçasıdır fakat bu kentlerdeki yığınlar ekonomik kaynaklardan yeterince faydalanamamaktadırlar (Gilbert et al, 1981).

2.6 Kentsel Yığılma ve Bölgesel Farklılıklar

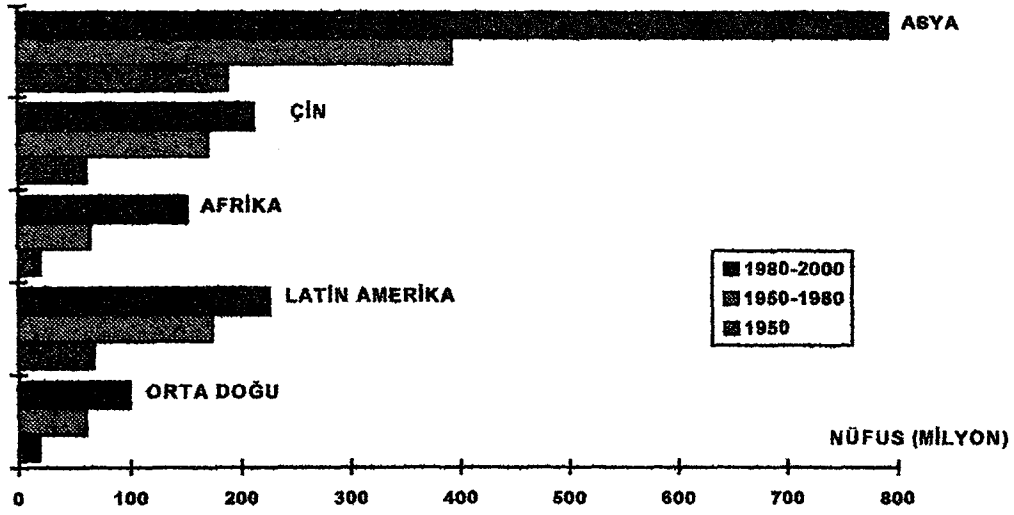
Dünya nüfus dağılımının genel bir haritası kıtalar üzerindeki topraklarda görülen yerleşmelerin arasında çok büyük bir eşitsizlik olduğunu ortaya koyar. Bu kıtaların bazı bölümlerinde çok yüksek nüfus birikimleri vardır. Dünya nüfusunun 4/5'i karalar yüzeyinin 1/5 inde yaşar. Dünya'nın çeşitli yörelerinde ekonomik ve sosyal yönden de büyük farklılıklar görülmektedir. Tüm bu farklılıklar kentleşme düzeyini ve biçimini etkilemektedir (Blij et al, 1992) , (Şekil no: 4).

İkinci Dünya Savaşı sonrası kent nüfuslarında artışlar olmuştur. Bu artış özellikle gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde görülmektedir. 1950 yılında gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde 275 milyon kişi yaşıyordu, bu, toplam kent nüfusunun %38 ini oluştuyordu. 1990 yılında bu nüfus 2.4 milyara ulaşarak dünya nüfusunun %60'a ulaşmıştır. Birleşmiş Milletler tahminlerine göre 2000 yılında kentlerde yaşayan kişilerin %66 sı gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde yaşayacaktır. Kentsel nüfus New York ve Londra gibi kentlerde yılda eksi yönde gelişirken , Nairobi, Lagos, Accra gibi Afrika kentlerinde yılda %7, Asya ve Latin Amerika kentlerinde yılda %5 oranında olmaktadır. (Grafik 3 ,tablo 8 ve 9)

Kentsel nüfusun böylesine yoğun olduğu ülke kentleriyle kişi başına gelir dağılımı açısından gelişmiş ülke kentlerinin karşılaştırdıklarında arada büyük bir fark olduğunu görmekteyiz .10 Milyonluk bir nüfusu baz alırsak bu nüfusu ilk aşan kent olarak New York'ta (1927-29) kişi başına GSMH 1700 dolardır. Londra bu nüfusa 1949-50 yıllarında erişmiştir. O tarihlerde kentte kişi başına düşen GSMH 1400 dolar civarında bulunmaktadır. 1966-68 yıllarında Tokya'da GSMH 1600 dolar civarındadır. Gelişmekte olan ülkelerin kalabalık kentleri gelir düzeyi ve dağılımı açısından gelişmiş ülkelerin çok gerisinde kalmaktadır. Bu kentlerde GSMH 250-500 dolar arasında değişmektedir. Bu da kentlerin bir bütün olarak gelişmesini ve negatif unsurların düzeltilmesini olumsuz yönde etkilemektedir (Bairoach, 1991)

Grafik 3: Kentel Nüfus ve Tahminler 1950-2000

Kaynak: Todaro, s27

Tablo 8: Gelişmekte olan Ülkeler Bölgelerinde Kentel Nüfusun Gelişimi

KENTSEL NÜFUS (MİLYON)	1900	1930	1950	1980	1990
AFRİKA	7	12	22	105	175
LATİN AMERİKA	13	30	66	232	316
ASYA (AÇIK PAZAR)	43	59	101	362	551
TÜM GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER (AÇIK PAZAR)	64	101	189	700	1043
ÇİN	35	56	70	217	338
TÜM GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER	99	157	259	917	1381
KENTLEŞME ORANI%					
AFRİKA	5,5	8,0	10,5	23,4	28,9
LATİN AMERİKA	20,3	27,6	40,0	64,0	70,4
ASYA (AÇIK PAZAR)	9,9	11,0	14,5	25,7	31,0
TÜM GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER (AÇIK PAZAR)	10,0	12,6	17,6	31,4	36,8
ÇİN	7,9	10,6	12,0	20,6	27,6
TÜM GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER	9,1	11,8	15,7	28,0	34,1

Kaynak: P. Bairoch, Le Tier Monde dans L'impasse, Gaillimard 3. Edition, 1991, s356

Tablo 9: Gelişmekte Olan Ülkelerde Büyük Yerleşmelerin Nüfus Gelişimi (Milyon kişi)

	1850	1900	1930	1950	1970	1990
BANGKOK	—	0,5	0,5	1,4	3,3	7,2
BOMBAY	0,6	0,8	1,3	3,0	6,0	11,2
BOENOS AIRES	0,1	0,8	2,8	5,3	8,6	11,5
KALKÜTA	0,4	1,1	2,1	4,5	7,1	11,8
DELHİ	0,2	0,2	0,4	1,4	3,6	8,6
CAKARTA	0,1	0,1	0,6	1,8	4,5	9,3
HONG-KONG	—	0,2	0,4	1,8	3,5	5,4
İSTANBUL	0,8	0,8	0,7	1,0	2,8	6,7
KARAŞI	—	0,1	0,3	1,0	3,1	7,7
KAHİRE	0,3	0,6	1,1	3,5	5,7	9,0
LİMA	0,1	0,1	0,3	1,1	2,9	6,3
MADRAS	0,3	0,5	0,7	1,4	3,1	5,7
MANİLA	0,1	0,3	0,6	1,6	3,6	8,5
MEXİCO	0,2	0,3	1,2	3,1	9,1	20,2

Tablo no: 9 Devam

	1850	1900	1930	1950	1970	1990
MOUKDEN	0,2	0,4	0,4	2,1	3,5	4,8
PEKİN	1,6	1,1	1,2	3,9	8,1	10,8
RİO DE JENERİO	0,2	0,7	1,7	3,5	7,2	10,7
SANTIAGO	0,1	0,3	0,9	1,4	3,0	4,7
SAO PAULO	0,1	0,2	0,9	2,8	8,2	17,4
SEUL	0,2	0,2	0,3	1,1	5,4	11,0
ŞANGHAY	0,3	0,8	2,2	5,3	11,2	13,4
TAHRAN	0,1	0,3	0,4	1,0	3,3	6,8
TIEN-TSİN	0,2	0,7	0,9	2,4	5,2	9,4
WOU-HAN	0,2	0,5	1,0	1,2	2,7	3,9

Kaynak: P.Bairoch, Le Tier Monde dans L'impasse, Gaillimard 3.Edition, 1991, s.363

2.7 Kırdan Kente Göçler

Gelişmiş ülkeler sanayi devrimlerini 20 inci yüzyılın başında tamamlamışlardır. Bu yüzyılda o güne kadar insanlık tarihinin görmediği bir göç akımı başlamış, endüstri bölgelerinde kentleşme ile kendini gösteren büyük nüfus birikimleri görülmüştür. Bu gün ise Avrupa ülkelerinin bir çoğunda sorun nüfusun gittikçe yaşlanmasıdır. 1990'lı yıllarda bu durum iyice belirginleşmiştir. Bu ülkeler en düşük doğal artış gücüne sahiptir (Yılda yaklaşık % 0.03) . Doğan işçi açığını kapatmak için geliştirmekte olan ülkelere faal nüfus göçü devam edecektir ve Avrupa'nın sosyal yapısı değişime uğrayacaktır (Blij et al, 1992) .

Avrupa kıtası dünyada kentleşme düzeyi en yoğun bölgelerden biridir (%73) Güney Avrupa ve Kuzey Avrupa'da kentleşme oranları Doğu Avrupa ve Batı Avrupa'ya oranla daha da yüksektir. İngiltere, Almanya ve Belçika ile birlikte bölge kentleşme ortalaması % 84 'e ulaşmıştır. Kentleşme düzeyi Batı ve Kuzey Avrupa'ya göre daha düşük olan Doğu Avrupa'da ortalama % 63 ve Güney Avrupa % 68'dir (tablo no:9 ve 10). Bu bölgelerde yer alan kentsel nüfusun bu ülkelerin genel nüfusu içindeki payı Asya ve Afrika ülkelerindeki kentsel nüfusun genel nüfus içindeki payından daha yüksektir (Blij et al, 1992) .

Tablo 10: AB Ülkelerinde Kentsel Nüfus Yüzdesi 1950-2010

Ülke	1950	1970	1990	2010
Belçika	91.5	94.3	96.9	98.1
Danimarka	68.0	79.7	86.4	90.4
İrlanda	41.1	51.7	59.1	69.3
Fransa	56.2	71.0	74.1	79.9
Almanya	71.9	78.7	84.6	87.3
Yunanistan	37.3	52.5	62.6	72.8
İtalya	54.3	64.3	68.6	76.2
Lüksemburg	59.1	67.8	84.3	89.2
Hollanda	82.7	86.1	88.5	89.0
Portekiz	19.3	26.2	33.3	46.7
İspanya	51.9	66.0	78.4	85.5
İngiltere	84.2	88.5	92.5	94.7
Tüm AB	64.8	74.0	78.9	83.7

Kaynak: Daniel Norn ve Robert Woods, The Changing Population of Europe, Blacwell 1993, s.30

Batı Avrupa ve Amerika'da da ekonomik gelişmenin ve kentleşmenin kökeninde kırdan kente olan göçler görülmüştür. İşgücü tarımsal kesimden sanayi kesimine yönelmiştir. Hem iç hem dış göçler bunda büyük rol oynamışlardır. Bu tarihsel model geliştirmekte olan ülkelere örnek olarak gösterilmiştir. Fakat 1960-1970'li

yıllarda gelişmekte olan ülkelerde kent nüfuslarının büyük bir yoğunluk kazanması, kentlerde işsizliğin ve işgücü savurganlığının artması ,çalışma alanlarındaki gelişme hızının nüfus artışı oranında artmaması gelişmekte olan ülkeler için farklı koşullar ortaya koymaktadır.

Kentleşme hareketleri ekonomik, teknolojik, siyasal ve psikolojik etmenlerin altında oluşur. Kentleşme iki ucu olan bir çözülme yoğunlaşma ve akım olayıdır. İki uçtan birisi "kır" ötekisi de "Kent" tir. Çözülme kırdaki olmakta yoğunlaşma ise kentte gerçekleşmektedir. Kır ile kent ve bunların arasındaki akım bir bütünün parçasıdır. Bunların birbirine farklı olarak zaman içinde işleyiş biçimi bir ülkede kentleşme sürecinin işleyiş biçimini oluşturur (Keleş , 1993) , (tablo no:11).

Tablo 11: AB ülkelerinde Kentsel Yoğunlaşma Derecesi 1960-1980
(a)Nüfusu 500 000 'in üzerindeki kentlerde kentsel nüfus (%)
(b) Ülkelerin en büyük kentindeki kentsel nüfus (%)

Ülke	(a)1960	1980	Değişim	(b)1960	1980	Değişim
Belçika	28	24	-4	17	14	-3
Danimarka	40	32	-8	40	22	-8
İrlanda	51	48	-3	51	48	-3
Fransa	34	34	0	25	23	-2
Almanya	48	45	-3	20	18	-2
Yunanist.	51	70	+19	51	57	+6
İtalya	46	52	+6	13	17	+4
Lüksemb.	0	0	0	36	33	-3
Hollanda	27	24	-3	9	9	0
Portekiz	47	44	-3	47	44	-3
İspanya	37	44	+7	13	17	+4
İngiltere	61	55	-6	24	20	-4

Kaynak:Noin ve Woods,s.31

Kentleşme sosyal farklılıklar, politik çatışmalar, ülke politikaları ve ekonomik sistemden ayrı düşünülemez. Yakın bir gelecekte kentsel büyümede çok büyük artışlar gelişmekte olan ülkelerde görülecektir. Gelişmekte olan ülkelere görülen kentleşme hareketlerini şöyle özetleyebiliriz (Keleş , 1993) :

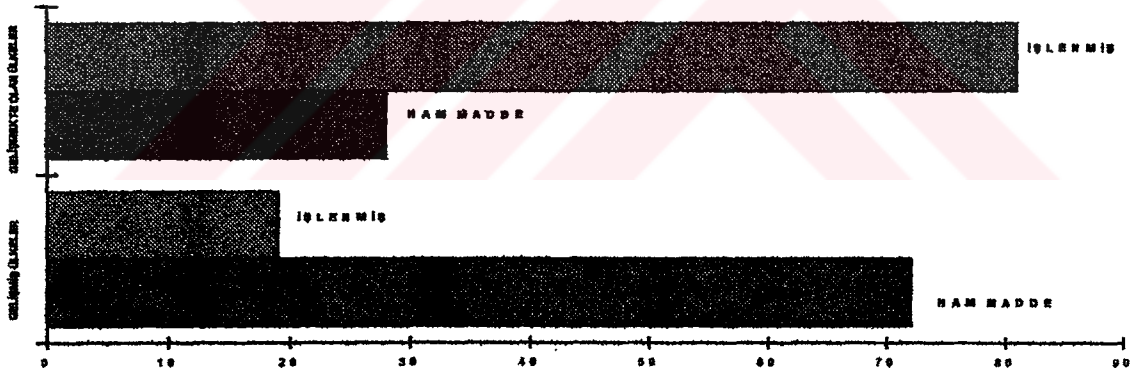
- 1) Gelişmekte olan ülkelere kent nüfusları büyük bir hızla artmaktadır.
- 2) Büyük ve çok büyük kentler orta büyüklükteki kentlere göre daha hızla büyümektedir.
- 3) Kentleşme hareketlerin kimi coğrafi bölgelerdeki kentlere yönelmiş olması bazı bölgelerdeki gelişme oranlarının daha düşük düzeyde kalmasına neden olmaktadır.
- 4) Kentlere yerleşen nüfusun kentsel ve kamu hizmetleri gereksinimlerinin karşılanmasında güçlükler doğmaktadır.
- 5) Kentleşen nüfusun çalıştırılmasına olanak verecek temel sanayi yatırımlarının yapılamaması nedeni ile işgücü marjinal mesleklere ve türlü hizmet dallarına kaymaktadır.

Tablo12 : Bazı ülkelerde Kent Nüfusu artışında Kır-Kent Göçünün önemi.

ÜLKE	YILLIK KENTSEL BÜYÜME %	GÖÇLERLE BÜYÜME PAYI %
ARJANTİN	2,0	35
BREZİLYA	4,5	36
KOLOMBİYA	4,9	43
HİNDİSTAN	3,8	45
ENDONEZYA	4,7	49
NİJERYA	7,0	64
FİLİPİNLER	4,8	42
SRI-LANKA	4,3	61
TANZANYA	7,5	64
TAYLAND	5,3	45

Kaynak:K.Newland ,City Limits Emerging Constrains on Urban Growth,Worldwatch Paper No.38(Washington D.C. Worldwatch,1980)s.10

Gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere bağımlılığı dış ticaret açıklarının oluşmasına neden olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin büyük bir bölümünde ekonomi işlenmemiş ürünler üzerine yönelmiştir. Bu ülkeler için ihracatın çok önemli olmasına rağmen gelişmiş ülkeler karşısında hep açık vermişlerdir (Petrol üreten ülkeler dışında). Gelişmekte olan ülkeler dış borçlanmalara ve yardımlara gereksinim duymaktadırlar. (Grafik4, tablo no:12)

Grafik 4 :Dünya İhracat Kompozisyonu

Kaynak:Dünya Bankası (World Bank Development Report,1992:DEvelopment and the Environment(Ney York Oxford University Press 1992)s.16

Son 20 yılda kentlerde nüfus artışlarının iş olanakları artışından daha fazla olmasına rağmen gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde ilerleme kaydedilmiştir. Ancak artan nüfusun verimli sektörlerce emilmesi gittikçe daha zorlaşacaktır. Yanlış devlet yatırımları, fiyat politikası, planlama hataları kentsel problemlerin kaynağında görülen negatif unsurlardan bazılarıdır. Nüfusun dengeli dağılımı için gerekli projeler üretilmelidir. Entegre kırsal gelişme programlarıyla kırsal kesim ve kent arasında bir denge kurulması gerekir. İstihdam çizgisindeki değişiklikler ,gelir dağılımında eşitsizlik derecesi, uzun vadeli iş olanaklarının yaratılması nüfus yığılmaları üzerinde etkili olacaktır. Yeterince iş olanakları yaratılırsa kır kent göçü ekonomik gelişmeyi sağlar (Todaro , 1994).

yaratılması nüfus yığılmaları üzerinde etkili olacaktır. Yeterince iş olanakları yaratılırsa kırsal kent göçü ekonomik gelişmeyi sağlar (Todaro , 1994).

**Tablo13: Gelişmekte Olan Ülkelerin İhracat Etiketleri Ana Maddeler.
Gelişmekte Olan Ülkelerin İhracat Ürünleri**

Milyar Dolar	Dünya Temel İhracat Malları Yüzdesi	Temel İhracat Malları İhracat Eden Belli Başlı Ülkeler Dünya Temel İhracat Malları Yüzdesi								
PETROL	\$216,5	81,0	S.SARABİSTA N	26,8	MEKSİKA	5,8	B.EMİRLİ K.	5,7	İRAN	5,6
ŞEKER	8,5	69,1	KÜBA	36,6	BREZİLYA	5,9	FİLİPİNLE R	3,5	TAYLAND	3,5
KAHVE	8,3	91,6	BREZİLYA	20,0	KOLOMBİ YA	16,4	F.SAHİL.	4,8	E.SALVADO R	4,6
BAKIR	5,1	63,8	ŞİLİ	22,1	ZAMBIYA	12,2	ZAİRE	7,3	PERU	4,8
KERESTE	4,6	27,8	MALEZYA	11	ENDONEZ	3,8	F.SAHİL.	1,9	FİLİPİNLER	1,7
DEMİR C.	3,2	46,8	BREZİLYA	24,9	HİNDİSTA N	5,2	LİBERYA	4,4	VENEZÜELL A	3,3
KAUÇUK	3	98,3	MALEZYA	47	ENDONEZ	24,8	TAYLAND	15,4	SRI LANKA	4,2
PAMUK	2,9	43,4	MISIR	6,5	PAKİSTAN	5,5	TÜRKİYE	4,2	MEKSİKA	3
PRİNÇ	2,5	55	TAYLAND	22,5	PAKİSTAN	9,2	ÇİN	5,5	HİNDİSTAN	5,2
TÜTÜN	2,3	51,3	BREZİLYA	9,8	TÜRKİYE	7,4	ZİMBABV E	6	HİNDİSTAN	4,6
MISIR	2	19,2	ARJANTİN	8,7	TAYLAND	3,5	YUGOSTL.	1,2	ZİMBABVE	0,5
ÇİNKO	1,9	74,7	MALEZYA	28,6	ENDONEZ	13,4	TAYLAND	12,7	BOLİVYA	10
KAKAO	1,9	92,1	F.SAHİL	26,4	GANNA	16,3	NİJERYA	12,2	BREZİLYA	11,8
ÇAY	1,5	84,6	HİNDİSTAN	26,6	SRI LANKA	18,2	ÇİN	12,8	KENYA	8,9
P.YAĞI	1,4	81,6	MALEZYA	70,1	ENDONEZ	7	F.SAHİL	1,7	P.YENİ GİNE	0,5
ET	1,3	16,7	ARJANTİN	5,4	URUGUA Y	2,5	BREZİLYA	2,2	YUGOSTLA V.	1,3
MUZ	1,2	86,7	KOSTARİKA	16,7	HONDRAS	14,2	EKVATOR	13,8	KOLOMBİY A	10,2
BUĞDAY	1,2	6,8	ARJANTİN	5,7	TÜRKİYE	0,4	URUGUA Y	0,1	YUGOSTLA V	0,1
FOSFAT	1,1	62,9	FAS	34,1	ÜRDÜN	8,5	TOGO	4,8	SENEGAL	3

Kaynak:Dünya bankası ,Commodity,Trade and Price tren, (Washington D.C.World Bank,1986), Tab.7,8

Çağımızda uygulanmakta olan pazar ekonomisi koşullarında sermaye sahibi olanlar kapital yoğun büyük boyutlu üretime yönelirler. Kırsal kesimde ise işgücü yoğun geleneksel üretim sürmektedir. Son yıllarda bu ikilem kentlere de yansımış, kent yapısında çarpıklıklara yol açmıştır. Kentlerde organize edilmemiş, kumsalsız bir gelişme ve kayıt dışı bir ekonomik sektör görülmektedir. Bu sektör resmi istatistiklerde yer almamaktadır (Cazorla et al , 1992) .

Gelir dağılımındaki eşitsizliğin politik yansımaları gelişmekte olan ülkelerde kent nüfusunun büyük bir bölümünü oluşturan yoksul kesim ile yüksek gelirli kesim arasında gelir dağılımı açısından büyük farklılaşmalar vardır. Sanayileşmiş batı ülkeleriyle karşılaştırsak gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde kişi başına düşen nüfus bu ülkelerdekinden çok daha düşük düzeyde kalmaktadır (Todaro , 1994) , (tablo no:13).

Tablo 14: Gelişmekte olan ülkelerde kentsel işgücünün kaydışı ekonomideki payı.

KENTLER	PAY%
AFRİKA	
ABİDJAN,FİDİŞ SAHİLLERİ	31
LAGOS,NİJERYA	50
KUMASİGANA, GANA	60-70
NAİROBİ,KENYA	44
SENEGAL'IN KENTSEL ALANLARI	50
TUNUS'UN KENTSEL ALANLARI	34
ASYA	
KALKÜTA,HİNDİSTAN	40-50
AHMEDABAD, HİNDİSTAN	47
CAKARTA,ENDONEZYA	45
KOLOMBO,SRI LANKA	19
BATI MALEZYA'DAKİ KENTSEL ALANLAR	35
SİNGAPUR	23
TAYLAND'IN KENTSEL ALANLARI	26
PAKİSTAN'IN KENTSEL ALANLARI	69
LATİN AMERİKA	
KORDOBA,ARJANTİN	38
SAO PAULO,BREZİLYA	43
BREZİLYA'NIN KENTSEL ALANLARI	30
RİO DE JENERİK,BREZİLYA	24
BELO HORIZONTE,BREZİLYA	31
ŞİLİ'NİN KENTSEL ALANLARI	39
BOGOTA,KOLOMBİYA	43
SANTO DOMİNGO,DOMİNİK.CUM.	50
GUAYAQUİL,EKVATOR	48
QUITO,EKVATOR	48
SAN SALVADOR,EL SALVADOR	41
MEKSİKA'NIN FEDERAL BÖLGELERİ	27
MEXİCO,D.F.GUADALAJARA AND MOTER.	42
ASUNCİON,PARAGUAY	57
PERU'NUN KENTSEL ALANLARI	60
VENEZUALLA'NIN KENTSEL ALANLARI	44
KARAKAS,VENEZUELLA	40
KİNGSTON,JAMEYKA	33

Kaynak :S.U.Sethuraman,The Urban Informal Sector in Developing Countries(Genova ,International Labor Organization,1981)1981 ILO Geneva

Gelişmekte olan ülkelerdeki hızlı kentleşme sonucu yoksul gecekondü semtleri oluşmuştur. Bu ülkelerde görülen hızlı nüfus artışları sonucunda genç ve dinamik bir toplum oluşmaktadır. Parasal olanakları kısıtlı olan bu yığınlar ,pahallık ve çözümlenemeyen sosyal sorunlar karşısında hayal kırıklığına uğramakta ve mevcut düzene karşı bir tavır almaya başlamaktadırlar (Gilbert et al , 1981).

2.8 Aşırı Kalabalık Kentlerde Kentsel Gelişmeyi Etkileyen Sorunlar

Gelişmekte olan ülkeleri gelişmiş ülkelerle karşılaştırdığımızda, kentleşme düzeyi ve kentleşme biçiminde farklılıklar görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde kentsel karakter tam anlamıyla yerleşmemiştir. Kırsal özellikler (tonalite rurale) kentlerde hala baskın bir faktördür.

Gelişmekte olan ülke kentlerinin modern yüzlerinin ardında pek çok sorun barındırdıkları görülmektedir. Bu kentlerde bir çok kişi bakımsız meskenlerde bazen de derme çatma yapılarda (Logement de Fortune) barınmaktadır. Türkiye'de gecekondü diye adlandırdığımız bu yapılaşma gelişmekte olan pek çok ülkede farklı adlar altında kentleri kuşatmaktadır. Gecekondular hiç bir yasaya ve yapı yönetmeliğine uymayan bir

farklı adlar altında kentleri kuşatmaktadır. Gecekonducular hiç bir yasaya ve yapı yönetmeliğine uymayan bir bakıma kanun dışı bir yapılaşma şeklidir. 1930'lu yıllarda Tunus'ta görülen derme çatma yapılara Avrupalı gazeteciler 'Bidonville' adını takmışlardır. Bu gecekonducularla eş anlamlı bir terim olarak kent sözlüğüne girmiştir. Kazablanka aglomerasyonun Kuzey -Doğusunda büyük gecekondu mahalleleri yer almaktadır .Ben M'sick Sıdı Othmane belediyesi bidonville popülasyonunun % 48 ini barındırmaktadır. Bidonville bölgelerinin en eskisidir. Ben M'sick 12 025 zribas(hane) 87 150 sakini vardır. Bu semt ve Ain Sebae -Hay Mohammadi semtinde endüstriyel kuşak içine dağılan bir seri bidonville'i yeniden yerleştirmesi düşünülmektedir. Bu gecekonducuların bulunduğu büyük semtlerden biri de Carriere Central'dır. Burada 6262 zribas vardır ve 27 780 kişi barınmaktadır. Bu iki gecekondu semtinde yerleşmenin iyileştirilmesi ve yeniden yerleştirme konusunda planlar yapılmaktadır (Baduel , 1988).

Gecekonducular kaygısızca kentteki bütün boş alanları kaplamaktadır. Bu tip yapılara Latin Amerika'da favelas; azoteas; barriadas; barrios ve barriospiratas; callampas; colonias proletarias; carrolones; ranchos; vacindares; villas de emergencia; İran'da halabi abat (konserve kent) ; alatchir (köylü kulübeleri) ;İrak'ta serifas (kulübeler) ; Endonezya'da kampoglar (küçük köyler);Hindistan'da ,büstees (yaşamak için bir yer) ; İngiliz kültürünün etkisindeki ülkelerde spontaneous settlements (Aniden oluşan yerleşmeler) ; squatter settlements (işgalci yerleşimler) shanti towns (şantiye kentler) ; slums; Fransız kültürü etkisinde kalmış ülkelerde bidonville ; taudis gibi adlar verilmektedir (Perouse, 1993).

Gecekondulaşma gelişmekte olan ülkelere özgün bir olay değildir. Gelişmiş ülkelerde de görülmektedir. Fakat bu ülkelerin kentlerinde marjinal bir bölümü kapsar. Bu ülkelerde özellikle savaş yıllarından sonra bazen üzerinde durulması gerekmiştir. Fakat gelişmekte olan ülkelere kentlere akan hızlı göç, kentsel nüfusun gelişmiş ülkelere göre daha hızlı bir artış içinde olması , maddi ve idari yetersizlikler nedeniyle kentlerin başa çıkabileceklerinden daha fazla sorun yaratmaktadır. Kentlere büyük kitleler halinde akın eden nüfusun ivedilikle bir barınağa ihtiyacı vardır. Bu kişilerin ekonomik gücü çok sınırlıdır. Bu nedenlerden dolayı gelişmekte olan ülkelerin büyük kentleri gecekonducularla sarılmaktadır (tablo no:14). Buna bir örnek verecek olursak Brezilya'da Rio de Janerionun aşırı büyümesi üzerine ülkenin iç taraflarında yepyeni bir başkent yapılması kararlaştırılıp büyük bir özenle uygulamaya geçilmiştir. Brasilia'nın yapımı ilerledikçe kent ülkenin tüm bölgelerinden işçileri kendine çeken bir mıknatıs rolü oynamıştır. Ülkenin diğer yörelerinde nüfus patlaması yaşayan kırsal kesimden kente hızlı göçler olmuştur. Yeni başkentte belli başlı kentlerde yaşanan hızlı bir nüfus artışı olmuştur. Kentin kurulmasında emeği geçenler burada kendilerine devamlı iş olanağı olacağı konusunda ümitlenmişlerdir. Pilot Plan alanının dışında Citade Livre (Serbest Kent) denilen bir geçici yerleşim bölgesi kurulmuştur. Burada Brazil kentinin yapımı tamamlanınca bu geçici yerleşim bölgesinin ortadan kalkacağı varsayılarak arsalar ücretsizce verilmiştir (Evenson,1973).

Brezilya'nın Favela'ları büyük kentlerin yabancıları değildir. Brasilia kentinin modern kentin sembolü olduğu için çarpık yapılaşmaya yer verilmeyen bir kent olacağı düşünülmektedir. Başlangıçta serbest kentte

yer alan gecekondu başkent yakınlarında Tanguatinga adı verilen yeni bir yerleşim bölgesinde toplanmaya başlamıştır. Resmi makamlar bunu önlemeğe çalışmaktadırlar. Halk arasında huzursuzluğa yol açınca 1961 yılında bu yerleşmelerin yerinde kalmasını sağlayacak bir yasa çıkarılmıştır. 1960 'lı yılların ortalarında federal bölge hudutları içinde yaşayanların üçte biri bu yerleşmelerde oturmaktadır. Böylece zengin ve fakir kesim arasında büyük uçurumların bulunduğu bir ülkede sınıfsız bir kent toplumu yaratma düşü de sona ermiştir (Hall, 1993).

Gelişmekte olan ülkelerde kentleşme şekilleri büyük değişiklik göstermektedir. Nüfusunun 2/3 ü kentlerde yaşayan Latin Amerika ülkeleri kentleşmede en önde yer almaktadır. Afrika ve Asya'nın düşük gelirli yöreleri halen kırsal özelliğini korumaktadır. Buralar da kentleşme düşük düzeydedir. Bu yörelerde son yıllarda kentlerde aşırı nüfus artışı görülmektedir. Kentlere kırdan hızlı göçler olmaktadır. Yoksul Afrika da kentlerde görülen yoksulluk kırsal kesimdekinden çok daha çarpıcıdır. Doğu Asya, Orta doğu, Kuzey Avrupa da kentleşme hızı Latin Amerika ve Afrika'nın arasında yer alır. Bu bölgelerde kent nüfusunda ki artışlar geçmiş yıllara göre biraz yavaşlamıştır. Bununla beraber 2000 yılı civarında buradaki ülkelerin çoğunda kentleşme dominant olacaktır.

Gelişmekte olan ülkelerde kalkınma politikalarını yürütenlere sorun olmaya devam edecektir. Kentleşme pahalıdır. Artan kent nüfusuna ulaşım sağlık rekreasyon gibi hizmetler götürmek gittikçe zorlaşmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere hem kent bölgeleri hem de ülkenin diğer bölgeleriyle farklılaşmalar görülmektedir. Gelir dağılımındaki farklılıklar, kentlerde tıkanıklık, çevresel kirlenme bu ülkelere önemli bir problem olmaya devam edecektir (Todaro, 1994).

Tablo.15 : Belirli Ülke Kentlerinde Gecekondulaşma Oranları

KENT	KENT NÜFUSUNDA GECEKONDULAŞMA YÜZDESİ
LATİN AMERİKA	
BOGOTA,KOLOMBİYA	60
MEXİCO, MEKSİKA	46
KARAKAS, VENEZÜELLA	42
ORTADOĞU VE AFRIKA	
ADİSABABA, HABEŞİSTAN	79
KAZABLANKA, FAS	70
KİNŞA, ZAİRE	60
ANKARA,TÜRKİYE	60
ASYA	
KALKÜTA,HİNDİSTAN	67
MANİLA,FİLİPİNLER	35
SEUL,GÜNEY KORE	29
CAKARTA, ENDONEZYA	26

Kaynak:Population ,Comittee,World Population Growth and Global Security,Report No.13 (Washington D.C.:Population Crisis committee,1983)s.2

Afrika'nın hemen hemen her yerinde ve Asya'nın pek çok yöresinde kentlere göç edenlerin büyük bir çoğunluğu kendilerini ve diğerlerini orijinlerine göre karakterize ederler. Ortak bir kökenin tanınması politik partilerle verilen desteklerde de kendini gösterir. Örneğin Afrika kentlerinde nüfusun çoğunluğu çocukluk ve gençlik yıllarının ilk bölümünü kırsal kesimde geçirmişlerdir. Kente geldiklerinde kendi

girdikleri sendikada, hep kendi yörelerinden gelen kişilerle birlikte olurlar. Destekledikleri parti bile bu birlikteliğe göre seçilir.

Büyük göçler alan gelişmekte olan ülke kentlerinde de buna benzer durumlar vardır. Bazı kentlerde eskiden beri o kentte yaşayan kişiler ve yeni gelen göçmenler arasında çatışmalar çıkabilir. Bazen de değişik yörelerden gelip kentlere yerleşen gruplar arasında çatışmalar görülebilir. Gelişmekte olan ülkelerde kent toprakları kente göçen kişiler tarafından işgal edildiler. Boş ve sahipsiz alanlar adeta yağmalanmıştır. Kente yerleşen düşük gelirli kesim geçimini sağlamakta güçlük çekmektedir. Bedava arsa ve ucuz konut edinmek için her şeyi göze alır. Bu davranışlar sanayileşmiş ülkelerin yabancı oldukları bir durum değildir. Ekonomik depresyon döneminde pek çok Amerika kentinin yakınlarında işsiz yığınlar izinsiz derme çatma yapılar yapmışlardır. Bunlar daha sonra o dönemin başkanını yermek için 'Hoovervilles' diye adlandırılmışlardır. Yakın zamanlarda Avrupa'da uzun süreden beri boş kalan binalar küçük gruplar tarafından sessizce işgal edilmektedirler. Yakalandıkları zaman bunlara toleranslı davranılmaktadır. Yapılan en sert muamele polis zorlu ile binayı boşaltmaya zorlanmalarıdır. Gelişmekte olan ülkelerde ise topraklar organize bir işgale uğramaktadır. Buralara yerleşen yığınlar merkezi idareyi buna göz yummaya daha sonra da bunların tapusunu kendilerine vermeye zorlarlar (Gilbert, et al 1981).

Gelişmekte olan ülkelere gittikçe artan gecekondu tipi yerleşmelerle başa çıkamayan yetkililer bunlara karşı çeşitli reaksiyonlar gösterirler. Reaksiyonlar ülkeden ülkeye ve zaman içinde değişim gösterir. Bazen bunları iyileştirmeye, bazen saklamaya ve bazen de zor kullanarak yıkmaya ve halkı başka yerlere taşımaya kadar çeşitli tedbirler almaya çalışırlar. 1990 yılında Sudan Ordusu Başkent Hartum yakınlarında oluşan bir bidonvillei yerle bir eder. Burada iç çatışmalar sonucu doğdukları yerleri terk eden otuz bin kişi barınmaktadır. Ordu burada oturanları kamyonlara yükleyerek Hartum'un altmış kilometre uzağına taşır ve çorak ve susuz bir arazide bırakır. Güney Amerika ülkelerinde de Askeri rejimler kentleri gecekonduculardan temizlemek için zora başvurmuşlardır. Fakat güdülen bu politikalar gecekondulaşmayı önleyememiştir. Çoğu kez evleri yıkılan kişiler bir başka boş arsaya yeniden yerleşmişlerdir (Perouse, 1993).

Bugün bu konuda daha yumuşak davranılmaktadır. Demokratik rejimle yönetilen ülkelerde siyasal partiler alacakları oyları etkileyecek olan yığınlara çeşitli tavizler vermektedir. Hükümetler gecekonducuların varlığını görmemezlikten gelmekten vazgeçerek onları iyileştirmeye kentle bütünleştirmeye çalışmaktadırlar. Hükümet düşük maliyetli meskenler yapmaya, burada yaşayanlara altyapı ve sosyal hizmetler götürmeye çalışır. Üzerinde oturdukları toprakların tapularını verir. Planlama yaparak yapılaşma izni verir. Bazen de Unıdat Popülist hükümet devrinde Şili'de olduğu gibi gecekonduculara yapı malzemeleri vererek kendi evlerini yaparken onların işgücünden de faydalanır (Perouse, 1993).

Gecekondu bölgeleriyle ilgili politikalar bir ülkeden diğerine ve bir ülke içinde çeşitli dönemlerde alınan kararlara göre değişir. Gittikçe çoğalan bu yerleşmelerle baş etmek hükümetler için oldukça zor bir iştir. Bu bölgelerde hızla artan nüfus bulundukları durumdan memnun olmayan ve beklentilerine bir türlü kavuşamayan huzursuz kitlelerin artmasına yol açar. Gelişmekte olan ülkelerin hükümetleri zaten ülke

çapında var olan büyük boyutlu sorunlarla uğraşırken bu bölgelerle yeterince ilgilenemezler. Bu huzursuz kitleler çeşitli radikal akımların propagandaların hedefidirler. Kalabalık kentlerin büyük sorunları içinde ülke rejimlerini tehlikeye atabilecek toplumsal olayların patlamasına hazır bir potansiyel de eklenir. Çeşitli marjinal örgütler bunların arasına sızarak sadece barınabilecekleri bir yer ve insanca çalışabilecekleri bir iş isteyen bu insanları kendi amaçları doğrultusunda kullanırlar. Politik çalkantılar sonucu bazen istenmedik olaylar oluşur. Demokratik rejimler zarar görür. Askeri darbeler dikta rejimleri gelir. Gelişmekte olan ülkenin sosyal ve ekonomik yapısı zarar görür (Gilbert et al,1981).

1972 yıllarında Şili’de gelişen olaylar bunun bir örneğidir. Gecekondu bölgelerinde kent hizmetlerinden yeterince faydalanılamadığı, yeterince asayiş sağlanamadığı ,sosyal hizmetlerin aksadığı için orada yaşayanlara kendi işlerini bir takım komiteler tarafından halletmeye kalkarlar. Düzenin sağlanması, suçların cezalandırılması, iskan vb. hizmetler bu komitelerce yürütülecektir. . 1972 yılında iktidarda bulunan Allende’nin sivil görevlileri gecekondu bölgelerinde (Campamentos) larda görev yapamıyorlardı. Bunun sonucu olarak marjinal komiteler alternatif kurumlar yarattılar. Radikalleşen campamentos hükümetten basit toprak talebinden başka şeyler de istedi. Sağlık hizmetlerini zorlamak için hastaneleri ,getirilen hizmetlerdeki gecikmeleri protesto etmek için resmi binaları işgal ettiler. 1972 yılında kamyon şoförleri greve gittikleri zaman ‘Pobladores’ler ,dağınık denetim almak için komiteler kurdular. Fabrikalarla bağlantılar sağladılar ve en sonunda da doğrudan doğruya kırsal kesimden mal aldılar. 1973 yılında askeri darbe olma ihtimalinin yaygınlaşması üzerine buna karşı gelmek için hazırlık yaptılar. Şili askeri darbesi campamedo organizasyonlarına son vermeseydi politikaları doğrultusunda pek çok değişiklik gerçekleştirmek istiyorlardı. Yerel mahkemeler ,çalışma ekipleri ve diğer idari işleri yürütecek komiteler; devlet içinde devlet olmuşlardı. Bu çeşit organizasyonlar örgütlü çalışmayı yansıtır, kentte yaşayan yoksul insanların kendi kendine yapabilecekleri bir iş değildir. Sonunda ülkede hiç istenmeyen durumlar oluşabilir. Salvador Allende askeri darbeye karşı çıktı ve çatışma sonucu öldürüldü. Askeri güçler tarafında fabrikalar yerle bir edildi, kitlesel tutuklamalar yapıldı, insanlar işkence görerek öldürüldüler. Bu darbe sonucu otuz bin kişinin öldürüldüğü düşünülmektedir. Salvador Allende’nin ölümüyle Güney Amerika’da sosyalizmin demokratik yollarla gelebileceği umudu yok olmuştur (Gilbert et.al,1981).

Yıkımla karşılaşmazlarsa kentlerde spontane yapıların durumlarında bir iyileşme görülebilir. Burada yaşayan kişiler evlerini düzeltmeye çalışırlar. Küçük kulübeler halinde varlık göstermeye başlayan pek çok yerleşme zaman içinde kentin normal bir banliyösü haline gelmiştir. Zaman geçtikçe kulübeler sağlam meskenlere dönüşür. Orada yaşayanlar ve Onların oylarını almak isteyen politikacılar yetkililere buralara elektrik, su, otobüs, drenaj, okul ve sağlık merkezleri getirilinceye kadar baskı uygularlar. Burada oturan nüfus için gelişme yavaş fakat sürekli. Para buldukları zaman bu evlere yatırım yaparlar. Ekonomik sıkıntılarda evlerinden atılmazlar. Enflasyon sonucu yiyecek ve ulaşım fiyatları artabilir fakat evlerine ve topraklarına yaptıkları yatırım bundan etkilenmez. Başarılı bir konsolidatöre bu mesken gelir bile sağlayabilir. Onu kiraya verebilir veya ön bölümünü bir dükkan haline getirebilir. Daha çok yaşam alanına

gereksinim duyan büyük bir aile ilaveler yapabilir. Toplumsal çatışmaların çıkmadığı yerlerde hizmet getirilmesi için yetkili makamlara baskı yaparak tüm mahalle kazançlı çıkar.

Spontane yerleşmelerin oluşma hızı buralara götürülen hizmetlerin süratine ve niteliğinde bağlıdır. Latin Amerika'da elektrik, su ve telefon şirketleri buralara hizmet girmesinde oldukça etkilidirler. Hizmet götürülmesi bir dereceye kadar kişi başına düşen gelire bağlıdır. Fakat diğer faktörlerde önemlidir. Su kaynakları kentin çevresel ve topografik durumundan çok fazla etkilenirler. Mexico City ve Karakas su sıkıntısıyla karşı karşıyadır. Kalküta, Bangkok ve Cakarta gibi kentlerde de temiz su bulmak çok güçtür. Elektrik enerjisi bunu elde edebilecek kömür, fuel oil su enerjisi vb. enerji kaynaklarının ve altyapılarının bulunabilirliğine bağlıdır. Bütün bunların yanında düşük gelirliilere hizmet götürebilmek kamu tesislerine hizmet götürebilmeleri için yeterli tahsisat ayrılmasına bağlıdır. Mexico'da ve Valanciada fakirlere hizmet götürmek politik himayeye bağlıdır (Gilbert et al,1981).

Bütün güçlüklerine rağmen mesken politikaları hakkında bir genelleme yapmak mümkündür. Hükümetler önceleri ülkelerindeki mesken sorunu görmemezlikten gelmiş ve belli başlı kentlerdeki düşük gelirli kişilere yönelik yerleşmeleri önlemek için kentlere olan göçü kısıtlamaya çalışmışlardır. Britanya İmparatorluğunun hâkimiyet alanına giren bölgelerde Geçiş Yasalarıyla (Pass Law) yerli halkı mümkün olduğu kadar doğdukları yerlerde tutmaya çalışmışlardır. Kentlerde yerli halkın işgücüne gereksinme duyulursa Zambiya'da olduğu gibi işveren tarafından yaptırılan kiralık evlerde veya Hindistan'da olduğu gibi beyazlardan ayrı bölgeler de oturmaları sağlanmıştır. Güney Afrika'da işçi hostellerinde yaşamaya zorlanmışlardır. Sanayi kesimin ve madenlerin işgücü gereksinmelerinin karşılanması gerektiğinden bu durumlarda zamanla gevşemeler olmuştur. Fakat mesken sorunlarının görmemezlikten gelinip kendi hallerine bırakılmasına devam edilmiştir. Bu tutum bu ülkelerin bağımsızlıklarının elde etmelerinden sonra da devam etmiştir. Ancak 1970'lerden sonra Dünya Bankası gibi bir kuruluş mesken sorunları gibi bir kentsel sorunla ilgilenmiştir. Daha önceleri meskene yapılan yatırımlar pek verimli sayılmıyordu ve fonların pek çoğu büyümeğe yönelik sanayi, enerji, ulaşım tarımında verimlik elde etme gibi yatırımlara dönük olmuştur. Ekonomistlerce yapılan pek çok ulusal planda 1960'lara kadar mesken sorununa pek önem verilmemiştir. Ancak son yıllarda mesken sektörüne yapılan yatırımların ekonomiye katkısı olacağı ve konusu üzerinde durulmaya başlanmıştır (Gilbert et al,1981).

Ulaşım, hizmetler gibi sektörlerde maliyetlerin artması, kiralara aşırı yükselmesi daha önce düşük gelirle dönen ekonominin gayri resmi şebekelerinin hasara uğraması genellikle yer değiştirme planlarının yapılmasına yol açmıştır. Fakat hükümetin fakir kesim için ev yaptırması pek çok sorunlara yol açmıştır. Bunun olumsuz yönü hükümetlerin onların gereksinimlerini anlamadan fakir kesim için çok yüksek standartlar öne sürmesidir. Bunun sonucunda toplu konut yapımı çok maliyetli olmaktadır. Kullanımında çok az esneklik vardır ve genellikle pek uygun olmayan bir yerde yapılmıştır. Deneyimler göstermektedir ki fakirler buraları orta sınıfa terk etmektedir. San Salvador, Bogota, Rio de Janerio, Mexico, Kuala Lumpur gibi kentlerde yapılan toplu konutlar orta sınıf tarafından kullanılmaktadır (Gilbert et al, 1981).

Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda hükümetlerin toplu konut yaptırımlarının ne derece akılcı olduğu düşünülebilir . Hükümetler fakir kesimin yerleşemeyeceği evler yaptırmaktadır. Genellikle bu konutlar orta gelir sınıfı tarafından doldurulur. Pek çok ülkede bu konutlardan devlet memurları veya güçlü politik bağlantıları olan kişiler faydalanırlar. Devlet eliyle yapılan konutların en olumsuz yönü önemli ölçüde destek alarak yapılması ve en fazla yaralanması gereken kesime yeterli hizmet verememeleridir. Kalküta'da sosyal konutlara fon ayırmak için dolaylı vergiler konmuştur. Standartlar düşürülürse de ortaya çıkacak yapılar düşük gelirli kesimin kendi kendine yaptıkları kulübelerdeki yaşam koşullarını aratacak bir şekil alması da kaçınılmaz olacaktır. Singapur, Hong Hong ve Çin dışında hiç bir ülkede hükümetlerin sosyal konut edindirme programları başarıya ulaşmamış, spontane yapılaşmaya bir çözüm getirememiştir (Leeson et al 1988).

Kiraların yükselmesini kontrol etmekte konut sorununa uzun vadede bir çözüm getirememektedir. Mexico City'de 1942 yılında uygulanan kiraların belirli bir oranın altında tutulması formülü mevcut kent binalarının bakımsız bir duruma gelmesine yol açmıştır. Bunlardan bekledikleri gelirleri elde edemeyen ev sahipleri binalarını bakımsızlıktan dökülmeye terk etmişlerdir. Kira kontrolleri ancak kısa bir süre için etkili olabilir. Kiralarla birlikte fiyatlar ve gelirlerde kontrol sağlanmalıdır . Başka koşullar altında yeni yapılaşmalar durabilir. Eski binalarda iyileştirme de yapılamaz. Ayrıca yasa dışı kira arttırma uygulamalarına gidilir veya hava parası istenilebilir (Leeson et al , 1988).

3.BÖLÜM

GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDEN ÖRNEKLER

3.1 Bölgelere Göre Kentlerin Karakteristik Özellikleri

Kentsel şekillenme ve gelişme değişik toplumların organize olma yöntemlerine göre oluşur. Dünyamız da çeşitli toplumlar arasında farklılaşmalar vardır ve dünya üzerinde çeşitli yörelerde de yer alan kentlerin birbirinin aynısı olması düşünülemez. Eski dönemlerde Meksika Çin gibi teokratik toplumların kurdukları kentler günümüz kentlerinden çok daha başkadır. Bir bakıma modern dünya sadece bazı bakımlardan eski dünyadan farklıdır. Geçmişte yer yüzünde var olan imparatorluklar belirli bölgelere ayrılmıştır ve bu bölgelerdeki kentlerde özelliklerine göre belirli merkezler oluşturmuşlardır. Eski Roma imparatorluğunda İskenderiye bir iletişim merkezidir. Şam tarım alanlarını kontrol etmektedir. Romanın ihtişamı ona akan paralardan gelir. Büyük bir imparatorluğun idari merkezi olarak bütün aktivitesi kendinde toplamıştır. Londra İngiltere için daima çok önemlidir fakat 1500 yılından sonra ülke güçlendikçe kent bir güç merkezi olmuştur (Leeson et al, 1988). Kapitalist toplumlar ,sanayi yatırımları, hizmetler, bankacılık gibi işlevlerle sermayeyi kentlere çekerler. Bu sermaye tarımsal alanlardan, dünyanın diğer yörelerinden akan kaynaklardan olabilir. Belirli kentler belirli işlevler yüklenirler onların gelişip zenginleşmesi ekonomik sistemdeki yerlerine bağlıdır (Gilbert et al, 1981).

Sanayileşmiş ülkelerin başlıca megapollerinin demografik açıdan incelenmesi kentsel gelişmenin birçok evresinin ayırt edilmesini sağlar. İlk evrede kent merkezinde bir yoğunlaşma ve yüksek yoğunlukların yakın çevreye yayıldığı gözlenir. İkinci evrede kentleşme tek merkezli dalgalar halinde giderek daha uzak bir çevreye yayılırken kent merkezinin nüfusu durgunlaşır. Bu altkentleşme dönemidir. Üçüncü evrede ise önce kent merkeziyle sınırlı olan sonra yakın çevreye ve nihayet kentsel bölgenin bütününe yayılan bir nüfus dağılımı gerçekleşir. Merkez genellikle anakent alanının yer alan uzak bir çevre lehine nüfus kaybeder. Gelişmekte olan ülkelerde ise yeni kurulan mahallelerin kent çekirdeğine eklenip kaynaşır (Lampard 1965).

Her tarihsel çağ ve gelişim aşaması kentlere yeni birşeyler katmıştır. Feodalite yoğun nüfuslu kentler yaratmış, alanda yayılmaya fazla olanak tanımamıştır. Kapitalizmde ise devingen bir teknolojik gelişme , kentsel sistemi genişletmiştir. Kentlerin nüfusunu kısa zamanda birkaç katına çıkarmıştır. Bunun sonucunda ortaya çıkan arazi kullanma biçimi, planlı eylemlerle de olsa , güç değiştirebilir bir nitelik kazanmıştır (Keleş,1993).

Bir Avrupa Metopolünün yerleşme yapısı merkezi bir çekirdek ve banliyöler çemberinden oluşur. Tüm metropoliten alan merkezdeki büyük kentte odaklanmıştır. Özellikle merkezi iş bölgesi (Central Business District) bu kısaca MİA veya CBD diye anılır. Bu merkez agglomerasyon'un en eski bölgesidir ve bölgenin

ticari, İdari ve alışveriş merkezidir. MİA politik, ekonomik, kültürel bir çekirdek olarak kabul edilmeğe devam etmekle birlikte çevrede gittikçe yükselen gökdelenler tarihi peyzajı değiştirmektedir. Merkezi çekirdeğin etrafında geniş iskan bölgeleri yer almaktadır. Bu yerleşme alanları buralarda oturanların gelir dağılımına göre şekillenmiştir. Bu yerleşme sistemi Avrupa toplumunun sınıf sistemini yansıtır. Düşük gelir grupları kentin sanayi merkezine yakın yerlerde sıkışık olarak yaşarlar. Orta gelirli de daha seyrek bir yerleşme düzeniyle fabrikalardan uzakta yer alırlar. Merkezi kentin ötesindeki banliyöler oldukça büyük yerleşimlerdir. Buralarda yerleşme yoğunluğu ABD banliyölerinden daha fazladır. Bunun başlıca nedeni Avrupalıların Amerikalıların aksine müstakil evler yerine apartmanlarda yaşama alışkanlıklarına dayanmaktadır. Kamu taşımacılığına daha fazla bir güven duyulmaktadır. 1970'li yıllardan sonra hız otoyollarının tamamlanmasına ağırlık verilmesiyle otomobille ulaşımaya dayalı yeni tip yerleşimler belirmeğe başlamışsa da bunlar çoğunlukta değildir. Bu nedenle tipik bir Avrupa banliyösü etrafı rekreasyon amacıyla kullanılan kırsal arazilerle çevrili bir uydu kent veya yerleşim birimidir (Rouseau et al , 1981).

Kanada'nın nüfus dağılımı çok farklıdır. Kilometre kare başına düşen nüfus çok azdır. (% 2.7). Kanada' da yaşamaya elverişli alanlar olan toprakların onda birinde nüfusun yüzde sekseni toplanmıştır. Kanada'da heterojen bir nüfus vardır. Kanada bütünüyle Kuzey Amerika uygarlığı içinde yer alır. 1990 yılında nüfusun yüzde 77 'si kentlerde yaşamaktadır. Bu durum Quebec eyaletinde % 78, Ontario'da % 80'dir. 14 milyon kanada'lı Nüfusun yarısından çoğu nüfusu 100 000 milyonu aşan kentlere yerleşmiştir. Edmonton dışında bütün önemli kentler ülkenin güney ucundadır. Çoğu büyük göller yöresinde ve ülkenin en etkin bölgesi olan St Lawrwnce 'ta toplanır. Toronto ve Montreal en önemli yerleşmelerdir (Blij et. al,1992).

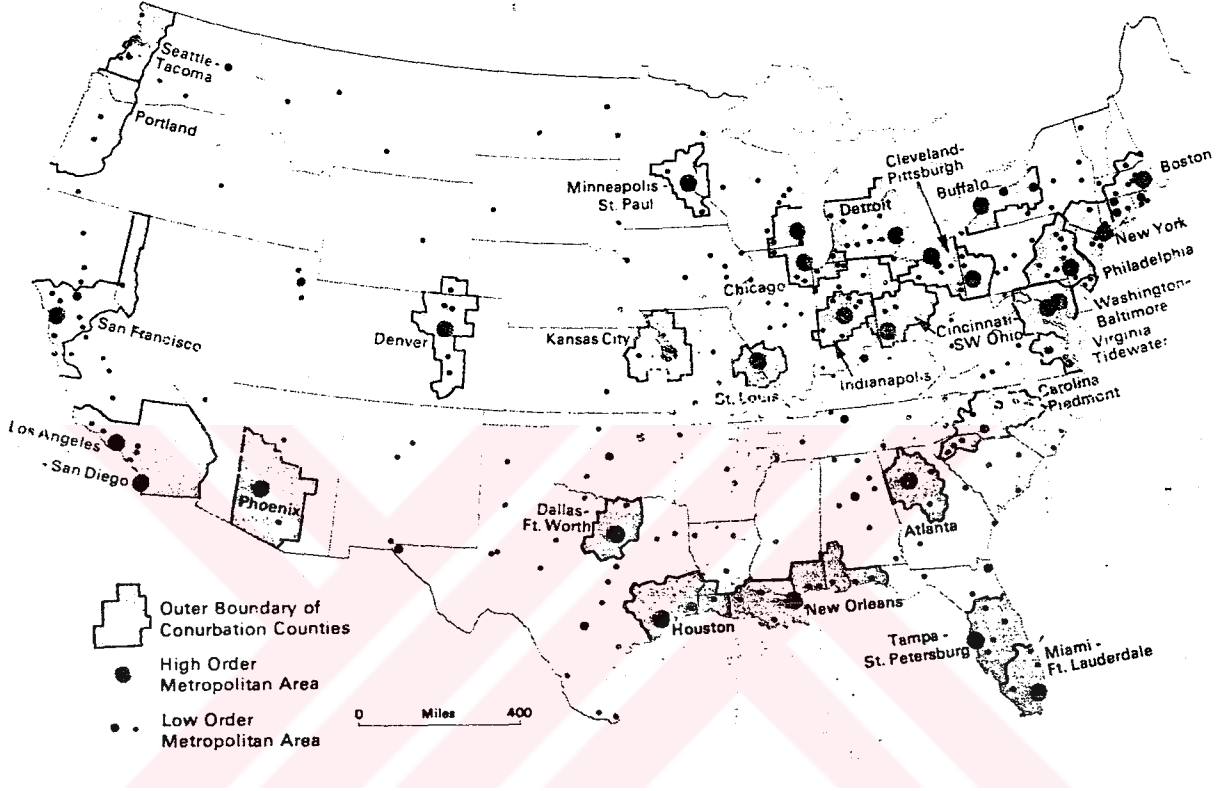
Mimari de modernizm akımının ön plana çıkması II. Dünya savaşından sonra kapitalist dünya ekonomisinin yeniden yapılanmasıyla aynı döneme rastlar. Amerikalı önde gelen kişiler tarafından bir gelişme sembolü olarak kabul edilen modernist akım Amerikan hegemonyasının etkisi altındaki dünyada mimari anlatım dili olmuştur. Postmodern değişimlerde kapitalist gelişmenin daha değişik bir zaman diliminde ortaya çıkmıştır (Jameson,1981). Sanayi sonrası faaliyetler içinde genişleyen iş alanlarının kent alanlarında yeniden yapılanması kentlerin değişimine yol açmıştır. Yeni alanlara doğru nüfus kaymaları olmuştur. Mekansal hareketlilik ve desantralizasyon Amerikan kentinin şekillenmesinde önemli bir rol üstlenmiştir (Raw, 1986).

Amerikalıların çoğu çok büyük kent yerleşmelerinde yaşar. 200 yerleşmenin nüfusu 100 binin üzerindedir. Bazen yerleşmeler birleşerek uçsuz bucaksız kentsel bölgeler oluştururlar. Atlas okyanusunun kıyısındaki Megapolis Washington'dan Boston'a kadar 800 km. Boyunca uzanır. Burada 50 milyon insan yaşar. Büyük göllerin güneyinde Los Angeles San Diego arasında başka büyük yerleşim kuşakları oluşmaktadır (Blij et al1992).

Amerika kentlerinin merkezi çoğunlukla gökdelenlerle doludur. Ortadaki iş merkezi semti (MİA) oturan değil çalışılan bir yerdir. Boş yer bulunmaması ve arsa fiyatlarının pahalı olması dolayısıyla binalar genellikle çok katlı yapılır. New York 'taki World Trade Center'ın çifte kuleleri veya Chigago'daki Sears

Tower'ın yüksekliği 400 metreyi geçer. Bu merkezlerin hemen yakınlarında Amerikalı'lı beyazların konutlara azınlıkların ve göçmenlerin yerleşmesiyle bu semtler kısa sürede gerilemiştir (Mardaga ,1994). Büyük kentlere yakın çevre' de daha iyi bir yaşam uğruna müstakil küçük evlerde yaşayan kesimin yerleştiği banliyöler yer almaktadır (Blij et al,1992).

Şekil no:5 Amerika'nın Metropolitan Alanları

Son on yılda ABD'de kentsel büyüme biçimi ülke çapında dengesiz bir dağılım göstermektedir. 100 büyük kent arasında Las Vegas en hızlı büyüme göstermiştir. %69 oranında bir nüfus artışı kaydedilmiştir. New York'un nüfusu -% 8.6 'la en büyük düşüşü göstermiştir. Genel olarak kentler büyümeye devam etmektedirler. 100 büyük Amerikan kentinden sadece 17'si nüfus kaybına uğramıştır (Raw,1986) .

On yıl öncesine kadar Detroit Amerika'nın Altıncı büyük kentiydi. Günümüzde kentin nüfusu %20 oranında azalmıştır. Oto sanayiinde diğer devletlerde söz sahibiolmaya başlayınca bu sektör Amerikan sanayiinde eski önemini yitirmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında hükümet tüm işçilerin yaşadığı Detroit merkezinden Willow Run Bomber tesisine ve Chrysler Tank merkezine bağlanan ekspres yollar yapmıştır. Bu gelecek olayların prototipidir. Savaş sona erdiği zaman Detroit'in kentsel blokları eski sokakların seviyesinin altından geçen yaya ulaşımına kapalı süper otoyollarla birbirinden ayrılmıştır. Bu yollar kentin eski yapısını değişime uğratmış ve geçtikleri bölgelerde binlerce evi ve küçük iş merkezini haritadan silmişlerdir. Yeni otoyolun yanında yer alan sokaklar trafik gürültüsünden ve otoyolların rahatsız edici

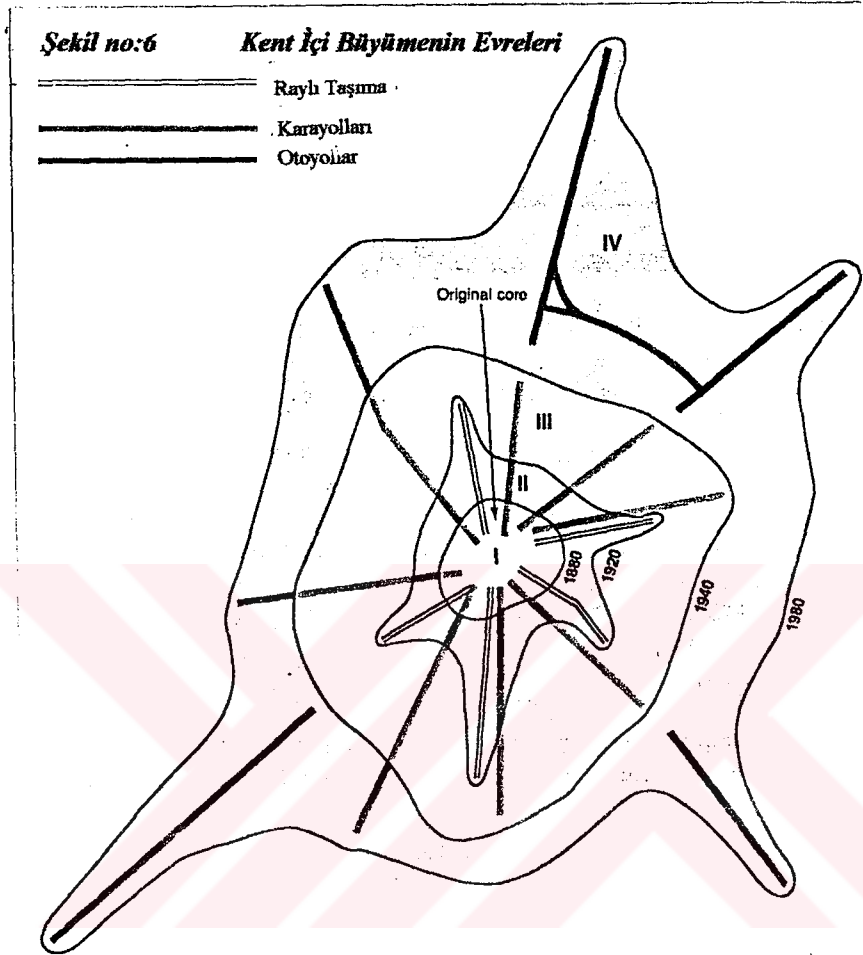
aydınlatmasından dolayı yaşanmaz olmuşlardır. Bu yeni gelişmeler kent merkezine uzak yörelerde yapılaşmayı hızlandırmış, kent çevresi banliyölerle kaplanmıştır. Otomobil sanayii yavaş yavaş ölüme yaklaşırken Detroit'in ekonomisi'nde geriye gitmeğe başlamıştır. Kent merkezine yakın yörelere yavaş yavaş düşük gelir grupları ve düşük gelirli zenci amerikalıların yerleşmesi sonucunda Detroit banliyölerinde yaşayanlar kent merkezine daha az gelmeye başlamışlardır. Bugün bir iş günü Kadillak Alanında durursanız Wall Street'te Pazar günü bulacağınızdan daha az insana raslarsınız. Geceleri Detroit kent merkezi dünyanın son günlerini anlatan bir film setini andırmaktadır (Kunster, 1993).

Kurulduklarından gümümüze kadar Amerikan kentlerinin performansları kar amaçlı olarak değerlendirilmişlerdir. Amerikan kentinin belli başlı görevi göçmenlere ev sahipliği yaparak bunları bir potada eritmektir. Ulaşım ve teknoloji kentsel coğrafyanın şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. İkinci dünya savaşından sonra otomobilin yaygınlaşması kentlerin üzerinde büyük ölçüde etkili olmuştur. 1970'li yıllardan sonra kentler arası ekspres yol şebekesi metropolise ulaşım maliyetlerini dengelemiştir ve banliyöler artık uyku kentler olmaktan çıkarak iş ve ticaret merkezlerini çeken yepyeni bir dış kent havasına bürünmüşlerdir (Şekil no:6). Bu çeşit banliyöler belli başlı ekonomik faaliyetleri kendilerinde toplamaya başlayınca ve bir ölçüde fonksiyonel bağımsızlık kazanınca pekçok büyük kent merkezlerinde çözümler olmuştur. Sanayi ötesi ekonominin gelişmesi kentlerin yeniden şekillenmesi ile aynı döneme raslamaktadır. Makro ölçekte metropoliten büyüme bir ölçüde dengelenmiştir. Mikro ölçüde büyük bölümleri kendi kendine yeten geniş bir alana yayılan bir megapolis ortaya çıkmıştır. Elektronik alanda gelişmelerin yaşandığı bilişim çağında yer seçiminde ekonomi dışı faktörler de belirgin olmaktadır. Bunun en güzel örneğini Sanfransisko'da Stanford Üniversitesi yakınlarında yer alan silikon vadisi vermektedir (Blij el al,1992).

Mikroelektronikteki gelişmelere dayalı bilişim ve iletişim devrimi üretim, dağıtım, ulaşım ve yönetim süreçlerinin köklü bir biçimde değişimini beraberinde getirmiştir. San Francisco'nun Güneyinde Santa Clara bölgesinde yeni teknolojiler ışığında araştırmaya yönelik bir sanayi gelişmiştir. Amerika'nın batısındaki diğer kentsel bölgelerde olduğu gibi Santa Clara vadisinde de II Dünya Savaşı izleyen yıllarda hızlı bir kentsel büyüme gözlenmiştir. 1940-1970 arası daha çok askeri araştırmalara yönelik sanayi faaliyetleri görülen bölgede biriken servet , 1970 'li yıllarda yüksek teknolojiye yönelik üretimi başlatmıştır. 1980'lere gelindiğinde buralarda faaliyet gösteren şirket sayısında büyük artış olmuştur. Elektronik üretim bölgesinin bel kemiği olmuştur (Findley,1992).

Yüksek teknoloji Silikon vadisini ABD'nin en hızlı gelişen kentsel bölgelerinden biri olmasını sağlamıştır. 1950 -1980 yılları arasında bölgenin nüfusu 4 kattan fazla artmıştır. 290 000 'den 1 250 000 çıkmıştır. 1970'li yıllara kadar doğal artış bölgedeki nüfus artışlarında çok küçük bir rol oynamıştır. Civar kentlerden bölgeye akın olmuştur. Aynı derecede önemli bir faktörde bölgede zaten yüksek olan gelir ortalamasının dahada artmış olmasıdır. Bölgede yerleşenlerin eğitim düzeylerinin çok yüksek olması burada gelişen sanayinin ABD'nin diğer yörelerindeki farklı olduğunu belirtmektedir. Tesislerde çalışan işçi sayısı

gittikçe azalmaktadır. Üretim dışı hizmet alanlarında çalışanlar. Bunların içinde iyi ücret alan teknik elemanlar, yöneticiler ve satış elemanları bulunmaktadır. Santa Clara vadisi bir Detroit veya Pittsburgh haline gelmeden gelişecektir (Finley, 1992).

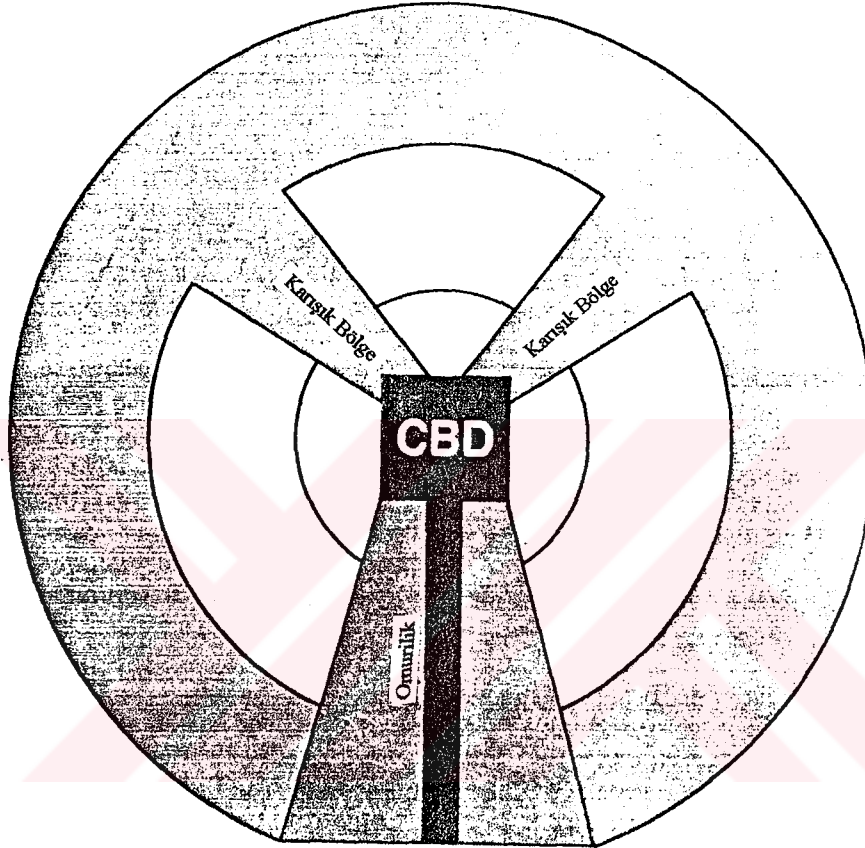

Kaynak: H. J. Blij and Peter o. Muller , Geograpy Regions and Concepts , Jhon Willey and Sons, New York , 1992, s.199

Latin Amerika kentlerinde kent yerleşiminin ana hatları şöyledir. Avrupa kentlerinde olduğu gibi kentin en önemli odağı kent merkezidir. En önemli iş ,ticaret ve eylence merkezleri burada toplanmıştır. Koloniel devirden kalan tarihi yapıların yanısıra modern ve yüksek binalar bulunmaktadır. Kent çekirdeğinin biraz dışında kentin prestij aksını oluşturan ticaret alanları gelmektedir. Bu aslında kent merkezinin uzantısıdır. Elit yerleşim merkezleri bu alana yakın yer almaktadır. Diğer dairesel alanlar değişik gelir gruplarını barındırmaktadır. Kent merkezine yakın bölgede yer alan eski fakat bakımsız binalar bunları yenileyen orta gelir gruplarınca tercih edilmektedir. Daha dışta yer alan bölge bir geçiş bölgesidir. En dışta 'da gecekondü yerleşimleri yer almaktadır (Blij et al, 19 92) , (Şekil no: 7) .Latin Amerika kentlerinden Sao Paola'da Çok net bir zonlama görülmektedir. Buna göre değişik sosyal düzeyde ve gelir düzeyindeki insanların yerleşimleri bu özelliklerine göre ayrılmıştır. Yatırımcıların ve tüccarların oturduğu mahalleler vb. gibi merkezi bir bölgede yüksek gelir düzeyindeki bir kesim, orta gelirliilerin bulunduğu mahalleler ve

bunların çevresinde Sao Paolo kentinde yaşayan ailelerin 3/4 ünü oluşturan düşük gelirli kesimin oturduğu bölgeler yer almaktadır (Thery, 1989).

Sekil no:7 *Latin Amerika Kent Modeli*

	Ticaret / Sanayi		Ek Gelişme
	Elit yerleşim Bölgesi		Çevre Yerleşimler ve Gecekondular
	Olgun Bölge		CBD
			Merkezi İş Alanı

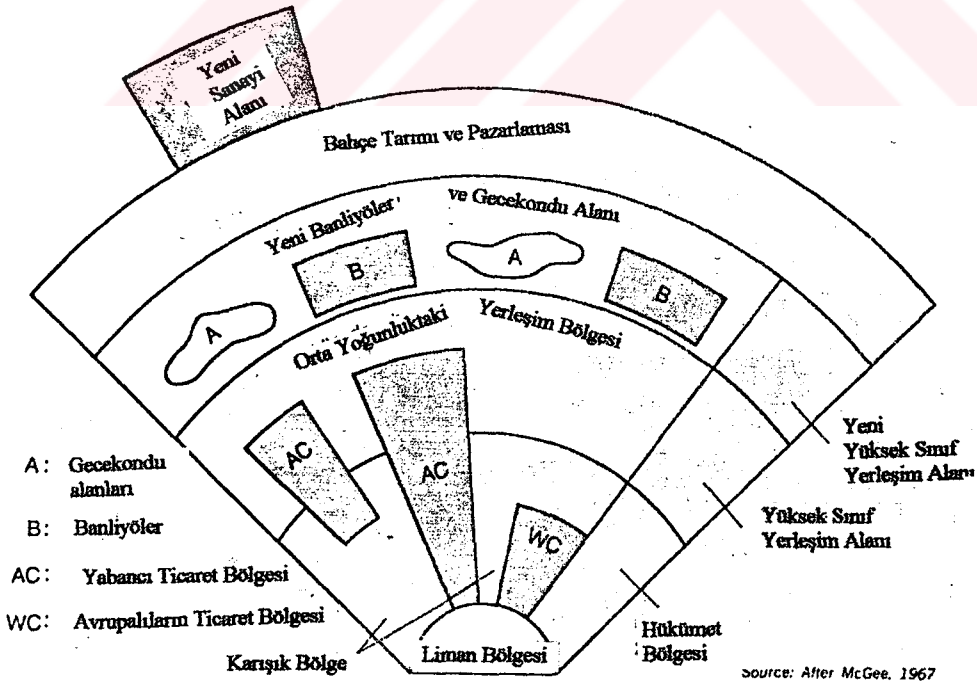
Kaynak: H. J. Blij and Peter o. Muller , Geograpy Regions and Concepts , Jhon Willey and Sons, New York , 1992, s.300

Asya da büyük kentlerde aşırı nüfus yığılması bir sorun olmağa devam etmektedir. İran'da Tahran, Pakistan'da Karaşi, Hindistan'da Kalküta gibi merkezler olmasına karşın kentleşme yüksek değildir 1991 yılında %28 . Asya kıtasında nüfus çok yoğun olduğu için bu nüfusun % 28' i 244 milyon insan demektir. Asya kıtasında kentleşme hız kazanmaktadır. Kentsel nüfus daha da artacağı benzetmektedir (Kennedy, 1995).

Güney Doğu Asya Kentleri 1950-1990 yılları arasında hızlı bir büyüme göstermiştir. Bölgenin kentsel nüfusu bu dönemde 26 milyondan 130 milyona çıkmıştır. Kentsel yığılmalar büyük alanları kaplayan liman kentlerinde toplanmıştır. Koloniel devirlerin alışkanlıkları kentleşme üzerinde de görülmektedir. Büyük kentler iç kesimlerden elde edilen hammadde akışını dış pazarlara sevk eden limanlar olarak gelişmişlerdir. Bugün bile yabancılar Güney doğu Asya kentlerinin ticari hayatında belirgin roller oynamaktadır. Son dönemlerde buralarda Japon etkisi görülmektedir. (Blij , et al, 1992).

Koloniel devirlerden kalma eski liman bölgesi günümüzde yenilenerek işlevini devam ettirmektedir. Liman bölgesinin etrafında onu çevreleyen ticari bölge yer almaktadır. Kentin merkezi bölgeleri Liman bölgesinin arkasındaki alanlara serpiştirilmiştir. Hükümet bölgesi, Batı ticaret bölgesi , Yabancılar bölgesi bu bölge genellikle çinli tüccarlar tarafından domine edilmektedir ve çeşitli ekonomik faaliyetleri içeren karışık bölge. İskan bölgeleri güney Amerika kentlerindeki iskan bölgeleriyle paralellik göstermektedir. Yeni gelişen banliyöleride kapsayan bir elit yerleşim bölgesi, Orta sınıfların oturdukları kent merkezine yakın bölgeler ve dışta fakir semtler ve yoğun gecekondu bölgeleri yer almaktadır (Blij et al, 1992) (Bakınız şekil no:3) (Şekil no: 8) .

Şekil no:8 *Büyük Bir Güney Doğu Asya Kentinde Genel Arazi Kullanış Şeması*

Kaynak: H. J. Blij and Peter o. Muller , Geograpy Regions and Concepts , Jhon Willey and Sons, New York , 1992 , s.567

3.2 Dünya Kentlerinden Örnekler

3.2.1 Paris

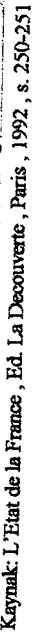
Paris Île-de-France bölgesinde yer alır. Bu bölge ülkede en yoğun kentleşmenin görüldüğü bölgedir. Büyük zenginlikler içeren bölgede büyük sosyal farklılaşmalar da bulunmaktadır. Uzun zamandır ayrıcalıklı sosyal bir statüye sahiptir. Örneğin 1961 de oluşturulan "District de la Region Parisienne" gibi. Bu bölgenin başına özel statülü bir temsilci atanmıştır "Délégue général du gouvernement" bunu 1966'da bir eyalet başkanı izlemiştir. "préfet de région". 1976 yılında özel bir kanunla bölge Île de France adını almıştır. Fransa'nın %2.2 si olan bu bölge Fransa nüfusunun %18.8'ni barındırır(L' Etat de La France , 1992), (Şekil no:9, Tablo no:16).

Tablo no:16 Île-de France (Paris ve Banliyöleri)

Gösterge	Birim	1975	1982	1990	Fran.1990
Nüfus	Bin	9879	10073	10661	56615
Nüf. Yoğun.	kişi/km2	882	838	887	104,1
Büyüme hızı	% yıllık	0.95	0.28	0.71	0.51
Doğal Artış	%yılık	0.79	0.68	0.77	0.41
Göç artışı	%yılık	0.16	- 0.40	-0.06	0.10
0-19 y. nüf.	%toplaml	28.2	27.2	26.1	26.5
60 y. ve +	%toplaml	16.3	15.4	15.9	20.0
Yabancı nüf.	%toplaml	11.7	13.2	12.9	6.3
Kentsel nüf.	%toplaml	97.1	96.7	96.2	76.4
Doğ.hız	her 100 k.	86	88		91
Çocuk öl.	% doğan.	10.1	8.9	7.4	7.5
Or.yaşam	yıllar	73.7	75.4		76.3
Doktor sayı.	%kşi	2.2	2.8	3.4	2.6
Eğitim					
İlk Öğ.	Bin	810.3	800.7	753.8	3979
Orta Öğr.	Bin	841.1	878.1	950	5267
Üniversite	Bin	878.1	950.0	275.5	906.9
Faai Nüfus	Bin	4797	5014	5356	25112
Tarım	%	0.9	0.6	0.5	6.2
Sanayi	%	37.5	30.2	25.5	29.6
Diğer	%	61.7	69.2	74.0	64.2
İşsizlik or.	%	4.4	6.7	7.3	9.0
Kadınlar	%	41.6	45.8	46.9	53.1
25 yaş	%	25.0	32.9	20.8	28.9
Uzun Süreli	%			30.6	30.7
Mah.İdar.					
Kay.Top./Ki.	1000 FF	2.7	7.1	9.0	7.5
Kay.Büt./Ki.	1000 FF	0.4	4.3	6.3	4.9
Dış Ticaret					
İhracat kat.	MilyarFF	58.4	137.6	221.4	1103
İthalat kat.	MilyarFF	65.1	203.1	309.8	1118
GSMH böl.l	MilyarFF	395.1	986.0	1161.3	6136
Büyü.Hızı	Yıllık %	2.3	2.4	4.7	3.4
Kişi başına	1000F	40.0	97.7	166.0	108.7
GSMH Yap.					
Tarım	%	0.7	0.7	0.3	3.4
Sanayi	% 100 %	34.9	30.9	27.5	30.8
Üçüncü sek.	%	64.4	68.6	72.2	65.8

Kaynak:L'Etat De France 1992, Edit. La Découverte Paris 1992, s.248

Paris yerleşme alanı on milyonu aşan nüfusuyla (1991) Fransa'nın en büyük ekonomi kutbudur. Paris Gücünü ve gelişimini Fransız monarşisine borçludur. Londra ve New York gibi tüm sosyal ve ticari faaliyetlerin merkezi olan doğal bir liman çevresinde kurulmamıştır. Paris Fransa topraklarının kavşak

noktasında yer alır. Başkentlik işlevinin simgeleri olan saraylar, bakanlıklar, büyükelçilikler, anıtlar kültür merkezleri kentsel manzaraya damgasını vuran kentsel elemanlardır (Vaujour, 1979).

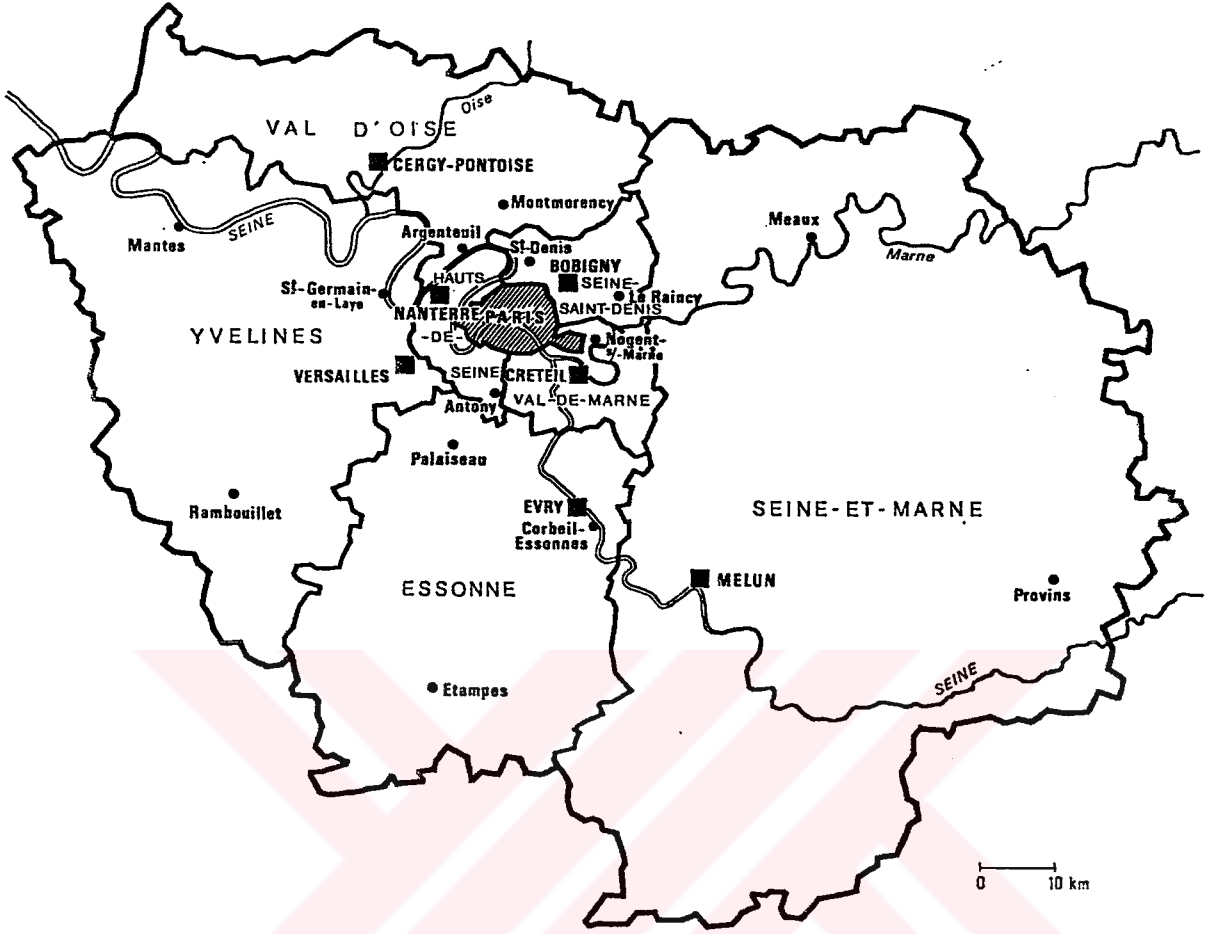
Paris kenti Londra gibi Romalılar tarafından kurulmuştur. Büyük geçiş yolu üzerinde Fransa havzasının merkezindeki Seine nehri üzerinden kolay bir geçiş oluşturur. Paris'i şekillendiren politik ve sosyal faktörler dört noktadan incelenebilir. Birincisi kent nüfusunun gittikçe yoğunluk kazanmasıdır. Bunu kenti sınırlayan surların halkalar halinde genişleyerek yeniden kapılanmasında görebiliriz. İkincisi Seine nehrindeki adada yer alan saraydan eski Louvre ve Tuileries şehir dışına çıkan ve Place de la Concor'u geçerek Champs -Elysées'den Etoile uzanan 'Royal Axes' tır. Bugün Charles De Gaulle Place olarak bilinir. Üçüncüsü Seine nehri kıyılarındaki yapıların oluşmasıdır. Nehri geçen köprüler ve anıtsal binalar simetrik bir şekilde birbirlerini tamamlarlar. Dördüncü noktada kenti güzelleştirmek için yürütülen çabalaradır. Bu konu bugün de Paris'i yönetenlerce önemsenmektedir (Brunfels,1990). 18.yy.sonunda Paris'te yaklaşık 600 000 kişi yaşıyordu. Bugünkü sınırları içinde Île de France 'da 3.3 milyon kişi oturuyordu. Paris bölgesinin nüfusu 1954'te 7.3 milyon, 1990 yılında ise 10.65 milyon olmuştur (L'état de France, 1992).

Paris kenti Île de Cité'den başlayarak, surların dışında art arda aşılacak eşmerkezli halkalar halinde gelişmiştir. Sürekli artan nüfusu barındırmak için banliyölerin gelişmesi kaçınılmaz olmuştur. Yeniden kentleşme programları uygulanarak yeni yapılan arazi düzenlemesi ve parselasyonlarla kent kırsalının ortasında konutlar yapmayı öngören programlar gündeme getirilmiştir. Bu şekilde dış mahalleri yutan, sürekli bir kentleşme olgusu gerçekleşmiştir. Önceleri Paris yakınında olan banliyöler giderek yayılmıştır ve tutarlı bir kentsel ulaşım ağının çerçevesi dışına taşarak Île de France Bölgesiyle çakışmıştır. Bazı durumlarda Paris bu bölgenin dışına da taşarak genişlemiştir (Şekil no:10,11).

Paris'in fiziki ve demografik büyümesi kentin taşıma sistemi ve merkez caddeler üzerinde bir baskı yaratmıştır. Yeni konut yapımı konusunda talebin devamlı artması banliyöleri yetersiz toplumsal donanımlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Siyasi iktidarın çevre düzenlemesi şemasında belirtilen yönelimlere uyulmasına sağlamada yetersiz kalması , konut semtleriyle iş semtleri arasında dengesizlik yaratmıştır. Bu durum yerleşme alanında yaşayan halkı bazen uzun süren gidiş dönüşler yapmak zorunda bırakmıştır. Paris'te iç kentte olduğu gibi çevre ilçeler'de (arrondissement) iş ve konuta ayrılmış alanlar birbirine karışmıştır. 1 den 10 a kadar olan merkez ilçeler aşağı yukarı eski Paris'i temsil etmektedir. Büyük demiryolu istasyonları ile uygun bir biçimde sınırlanarak oval bir form oluşturmaktadır. Kuzeybatıda St. Lazare, Kuzeydoğu'da Nord ve Est, Güneydoğuda Seine nehri'nin karşı kıyılarında Lyon ve Austerlitz, Günebatıda Montparnasse vardır (Grande Larousse Encyclopédique, 1990).

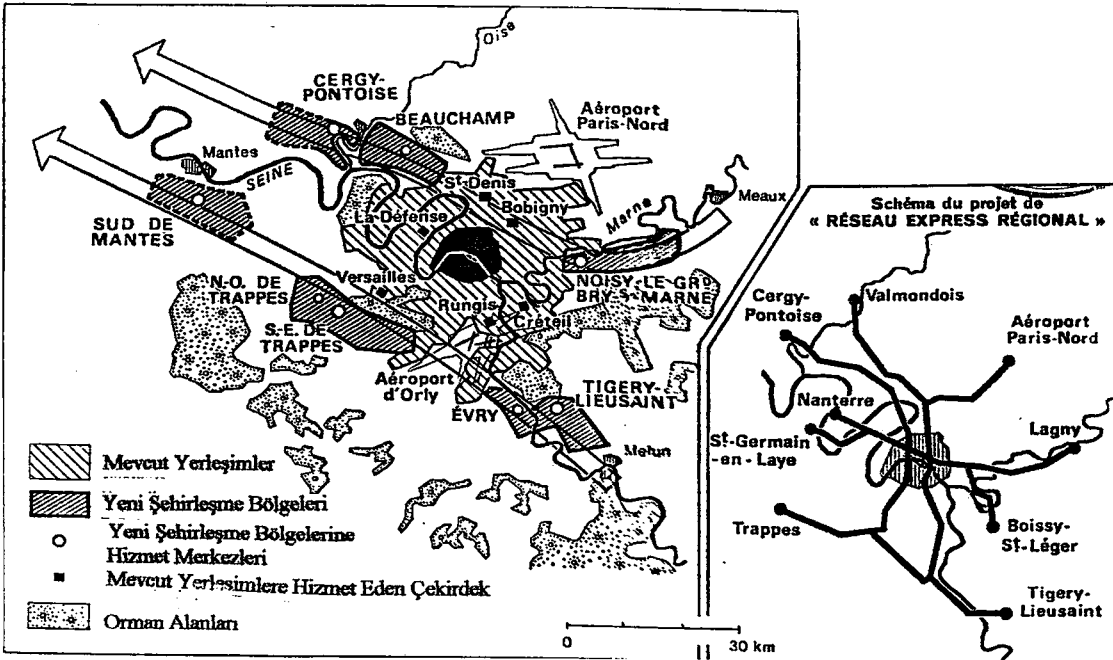
Eski sanayi banliyölerinin iç karartan bir görüntüsü vardır. Bunlar dumandan kararmış binaları ile Seine nehrinin kıyılarında ve büyük demiryolu aksının yakınlarında yer alırlar. Buralarda günlük gereksinimler kolayca sağlanabilmektedir. Bölgenin sınırı Boulogne ormanı ile çizilmiş bu bölgede Bilancourt, Suresnes,

Şekil No: 10 Paris Kenti Bölgeleri

Kaynak: Jean Vaujour, Le Plus Grand Paris, Press Universitaire de France, Paris 1970, s.44

Şekil No: 11 Paris Gelişme Aksları

Kaynak: Jean Vaujour, Le Plus Grand Paris, Press Universitaire de France, Paris 1970, s.89

Puteaux, Levallois, Clichy ve Asnières vardır. Kuzeyde ve Kuzeydoğuda demiryolları ve Ourcq kanalı ile çevrilen bölgede Saint Queen, Saint-Denis, Aubervilles ve Pantin vardır. Güneydoğuda Sein nehrinin kolları yakınında Ivry, Vitry, Alfortville vardır. Paris'in diğer banliyöleri aynı homojenliği göstermez. Büyük fabrikalarda olduğu kadar Atölyelerde de yerleşen sanayi peyzajda ikincil bir rol alır. Yerini kısmen meskenlere ve sebze ve meyve bahçelerine bırakır. İkinci dünya savaşından önce buradaki yerleşim ikiye ayrılmaktadır. Çoğunlukla sağlığa aykırı eski binalar eski yerleşimlerden kalmıştır. Üzerinde küçük evlerin yer aldığı parseller son zamanlarda yıkılıp yerlerine dört katlı yapılar ve yirmi katlı kuleler yapılmıştır. Fakat bu yerleşmelerde sık sık çalışma yerlerinden ve kent pazarlarından uzakta olmak burada oturanlar için sorun olmaktadır. Bütün bunların yanında kuzey Afrika'dan göçler yaşam koşullarının kötü olduğu bidonvillerin oluşmasına neden olmuştur. Örneğin Nanterre gibi. Banliyölerin bir kısmı da yüksek tabakanın oturduğu kısımlardır. Büyük yeşil alanların yakınında yerleşmişlerdir. Boulogne ormanının kenarında ve Vincennes'de, Sceaux parkının etrafında, Versailles bölgesinde ve Saint Germain de bu tip yerleşmeler vardır. Otomobil kullanımının yagınlaşması da batı otoyolunun yakınlarında villalardan oluşan bir sektörün doğmasına yer açmıştır (Grande Larousse Encyclopédique).

Paris halkı 1880 yılından itibaren kent merkezinde yoğun olarak inşa edilen konutları terk etmeğe başlamıştır. 1881 v1e 1911 yılları arasında banliyö'ye kent merkezinden daha fazla insan eklenmiştir. 1921 yılından sonra anakent nüfusu durağanlık kazanmıştır fakat Paris banliyöleri büyümeğe devam etmişlerdir. 1962 -1968 yılları arasında banliyölere yaklaşık 400 ve 1968 - 1975 yılları arasında 144 bin kişi eklenmiştir. Bu tarihten sonra nüfus azalmaya başlamıştır. 1975-1982'ye kadar kent çevresi 77 bin kişi kaybetmiştir (Öğün, 1992), (Tablo no: 17, Şekil no:12).

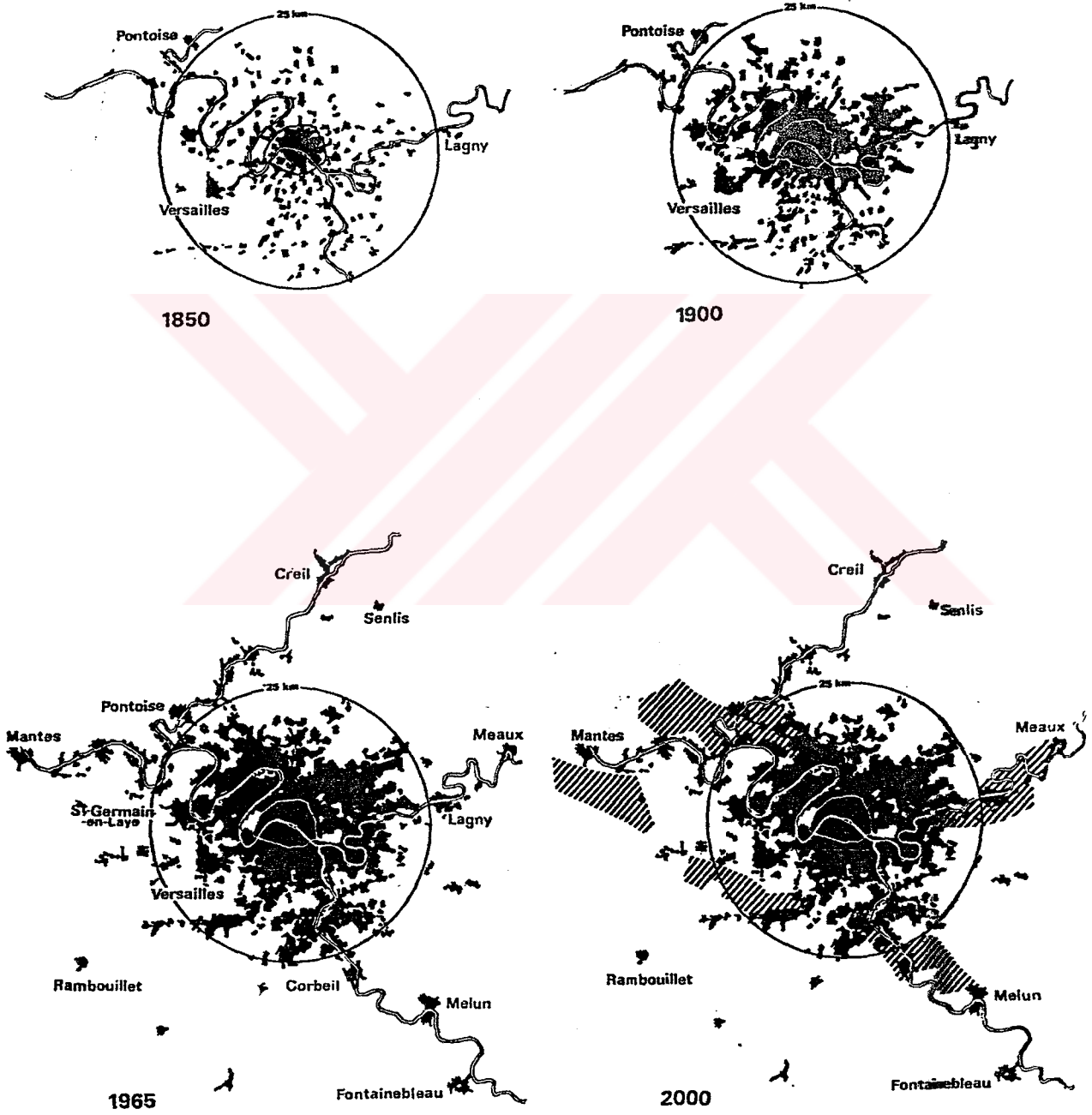
Tablo no:17:Paris ve çevresi Nüfus Gelişimi 1962-1968

Değişkenlikler Mart1962-1968				
	Mart 1962	Mart 1968	+ veya -	%
Paris	2 790 091	2 581 796	-208 295	-7.40
Hauts-de-Seine	1 474 805	1 474 521	+ 92 176	+6.70
Seine-Saint-Denis	1 083 724	1 251 792	+168 068	+15.5
Val-de-Marne	974 980	1 105 077	+130 097	+13.3
Val-d'oise	548 429	693 269	+144 840	+26.4
Yveline	686 922	853 396	+166 484	+24.2
Essonne	479 446	674 157	+194 711	+40.6
Seine et Marne	524 486	604 340	+ 79 854	+15.2
Région Parisienne	8 469 863	9 328 338	+ 768 475	+ 9.1

Kaynak: Jean Vaujour, Le Plus Grand Paris, Press Universtaire de France, Paris 1970, s. 109

Paris'te karşılaşılan önemli problemlerde biri konut sorunudur. Paris'te yapılan ilk kentsel planlamalar üçüncü Napolyon devrinde 1853-1870 yılları arasında Seine département valisi olarak görev yapan Baron Hausermann'la başlamaktadır. Haussmann iç Paris'in şeklini değiştirmiştir. Dar sokak ve bulvarları yaparak büyük bulvarlar açmıştır. Haussman fakir kesimin oturduğu meskenleri hiç düşünmeden yıkmıştır. Buralarda oturanlar kentteki temiz alanlarda yükselen yeni apartman bloklarında kiraların yüksek olmasından dolayı çevre ilçelere taşınmışlardır. Buralarda inşa edilen kalitesiz konutlara yerleşmişlerdir. Bu bölgeler konut problemlerinin yoğunlaştığı bölgelerdir(Öğün, 1992).

Şekil No: 12 Paris Aglomerasyonunun Gelişimi

Kaynak: Jean Vaujour, Le Plus Grand Paris, Press Universitaire de France, Paris 1970, s.86

Banliyölerin birçoğu savaş sırasında aşırı spekülasyonun olduğu dönemlerde gelişmişlerdir. Bu yıllarda Paris banliyölerinin birçoğu HLM(kiraları düzenlenmiş Halk Konut Organizasyonları tarafından geniş bloklar şeklinde oluşturulmaktadır. Bunların pek çoğu Grande Ensembles olarak adlandırılan bugün ner 14 Parisliden birinin yaşadığı büyük toplu konutlarda toplanmıştır. Sözü edilen yerleşimlerden en büyüğü Sarcelles 80 000 kişi için tasarlanmıştır. Bu binaların sosyal imkanları düşük ve mimarisi zayıftır (Öğün, 1992).

Mesken kiralari son on yılda hükümetin sağ ve sol politik yaklaşımlar arasında bocalamasından dolayı tutarsız bir çizgi izlemiştir. Kontratlar kısaltılmış, uzatılmış; Kiralar bir serbest bırakılmış bir kısıtlanmıştır. Bu tutarsız durum mal sahiplerini başka yatırımları değerlendirmeye yöneltmiştir. Eski kiracıların evleri satın almaya çalışması konut fiyatlarını yukarı çekmiştir (Durif, 1989).

Ile de France 'da son on yıldır sosyo politik çalışmaların ekonomik çalışmalardan daha ivedi olduğu düşünülmeye başlamıştır. 1985 yılında aktivite alanlarının kurulması ile ilgili çalışmalar hafifleyince, modern yapıların yapılmasında bir gelişme görülmüştür. Doğudaki banliyölerde büro ve lojmanlar , çok işlevli yerleşimler ve antrepolar yapılmıştır. 1982 yılında desantralizasyon kararlarından sonra banliyöler teoride kendi kentsel gelişme programlarını yaparken kağıt üzerinde özgür görünmektedirler. Gerçekte özellikle yeni kasabalardaki mahalli idareler kendilerine empoze edilen bir planın çerçevesi içinde kalmaya mecbur bırakılmaktadırlar. Son yıllarda pek çok yerleşim planı yapılmıştır fakat dengeli yerleşimler sağlanamamıştır. Bu yaklaşımlar halkın mahalli sorunlara ilgisiz kalmasını doğurmaktadır. İskan çalışmalarında sosyo ekonomik dengeyi bozucu gelişmeler olmaktadır. Çeşitli idari bozukluklar mahalli idareler arasındaki koordinasyon eksikliğinden doğmaktadır. 'Banlieues 89' ve 'Development Social de Quartiers ' gibi bazı başarılı çalışmalar yapılmıştır ve bunların pozitif etkisi de hissedilmektedir (Arnaud, 1989).

3.2.2 New York

New York Atlas okyanusu kıyısında Hudson nehri ağzında yer alır. Kent Manhattan Adası'nın güney ucunda Wall Street iş merkezinin bulunduğu yerde kurulmuştur. New York kuzey Amerika'da Avrupa ve Afrika kıtasına en yakın noktadır. Bu ülkelerden kente göç edenler New York'ta yoğunlaşmıştır ve daha sonra buradan Amerika'nın diğer bölgelerine dağılmışlardır. New York 1626 yılında Hollandahlar tarafından Kızılderililerden satın alınmıştır. New Amsterdam adında bir Hollanda kolonisiyken 1664 yılında İngilizler tarafından alınca New York adını almıştır. New York'un pozisyonu gereği arkasında tüm Amerika'yı taşımaktadır. New York dünyanın en büyük limanıdır. Manhattan yarımadasının güney ucunda Hudson ve East nehirlerinin birleştiği noktadadır. Bu ucun her iki yanında gemi boşaltma ve yükleme faaliyetleri için eşsiz olanaklar bulunmaktadır (Grand Larousse Encyclopedique, 1990) (Şekil no 13).

1850 yılında New York 'ta 550 000 kişi yaşamaktadır. Kent bir yy. içinde hızla büyümüştür. Bu gün New York 'un nüfusu 7 322 564 000 kadardır (Dictionaire Larousse, 1994). Manhattan, Brooklyn, Queens, Richmond, Bronx olarak beş ilçeye ayrılmıştır. Kentin yüz ölçümü yaklaşık 814 km²'dir. 1883 yılında yapılan bir köprü New York'u Long Island üzerinden Brooklyn'e bağlamaktadır. 1950 yılında kurulan Brooklyn-Battery tuneli Manhattan ve Brooklyn arasında bağlantıyı sağlamaktadır. East nehri 1903'te Williamsburg köprüsü, 1909 da Manhattan ve Queensboro ve 1936 yılında da Triborough köprüsü ile aşılmıştır.1840'da yapılan Queens Midtown tüneli Manhattan'ı Queens'e bağlar. Hudson nehri ise 1931'de yapılan George Washington köprüsü ve Holland ve Lincoln tünelleriyle geçilir (Grand Larousse Encyclopédique, 1990). Kent çevresinde mesken alanları uzanır. Yakın alanlar genişleyen kent tarafından sindirilmiştir. New York kenti ve çevre kentlerinde on dört milyondan fazla nüfus barınmaktadır. New York kenti kozmopolit bir kenttir. Kentte çeşitli ırklardan ve ülkelerden kişiler bulunmaktadır. New York'ta Dublin ve Belfast'tan daha fazla İrlandalı vardır. İtalyanlar ve Yahudiler de azınsanmıyacak kadardır. Siyah ırktan ve Çin kökenli Amerikalılar da kendi mahallelerinde oturmaktadırlar. Kent nüfusu heterojen bir yapıdadır (Grande Larousse Encyclopédique 1990)

New York'ta ilk kentsel gelişme on dokuzuncu yy. 'da bugünkü iş merkezi olan Wall Street çevresinde gelişmiştir. Kentin ilk çekirdeğinde çeşitli milletlerden gelen göçmenlerin kurdukları mahalleler vardır. Bu insanlar bir işgücü deposu gibiydiler. On dokuzuncu yy. sonlarında kuzeyde zenginlerin oturdukları mahalleler oluşmuştur. Yirminci yy. kent şeması belirginleşmeye başlamıştır. İkinci bir iş merkezi Broadway'e doğru gelişmeye başlamıştır. Bu bir kent merkezi yaratmıştır. Burada da Wall Street'te olduğu gibi gökdelenler yapılmıştır.(Empire State binası, Chrysler Building, Rockefeller Center).Bu binalarda büyük bankalar, sigorta şirketleri, ticari şirketler ve oteller bulunmaktadır. Beşinci cadde ve Madison caddesi lüks butiklerle süslenmiştir. Times meydanının yakınında sinema ve tiyatrolar yer alır. Fakir semtler kentin güney doğusunda yer alır. Central Park'ın bir kısmında büyük binalarda oturan bir kesim yaşar. Central Park'ın kuzeyinde zengin kesimin oturduğu meskenler vardır. Buralarda Kolombiya üniversitesi de bulunur. Kentin Kuzey doğusunda siyahların oturduğu Harlem mahallesi vardır. Bu yerleşmeler Washington meydanından Harlem nehrine kadar uzanır. Kentin planı büyük bir satranç tahtasına benzer. Sokaklar ve bulvarlar birbirlerini dik açılarla keserler. Kentin ekseni beşinci caddedir On dokuzuncu yy. ortasından sonra North Island'ın doğu alanlar sanayi ve lojmanlar tarafından doldurulmuştur. Buradaki nüfus yoğunluğu Manhattan 'ınki ile karşılaştırılabilir. Bronx kuzeyde , Richmond güneyde dir. Brooklyn ve Queens doğudadır. Bunlar sanayi ile çevrelenmiş mahallerdir. New York hem büyük bir liman kenti ve kozmopolit bir kent olan New York 'un bir yüzü Avrupa'da dır (Grande Larousse Encyclopedique,1990)(şekil no 14).

Bir Liman kenti olan New York , ilişkiler ağı içerisinde ABD'nin entelektüel , sanat ve finans merkezidir. Bu kimliğe bağlı olarak New York sosyal ve teknik iletişim ağlarıyla gerekli bilgileri diğer dünya merkezlerine aktarmaktadır. Ayrıca New York Üretim ve hizmet sektörünün yoğunlaştığı bir kenttir. Uluslararası örgüt ve kurumların pek çoğu da New York'ta bulunmaktadır (Hall , 1993).

1950 ve 1960'lı yıllarda birincil faaliyetlerde direk yabancı yatırımlar uluslararası para akışının belli başlı nedendir. 1970'li yılların sonunda ve 1980'lerin başlangıcında bu tip ekonomik faaliyetlerde bir küçülme görülmüştür. Daha önceleri Avrupa ve Latin Amerika'ya yönelen yabancı yatırımlar ABD ve Güneydoğu Asya'da yoğunlaşmıştır. Yabancı sermaye ihraç eden ülkeler arasında ABD ve Japonya başı çekmektedir. Bugün direk yabancı yatırımların çoğu hizmetler sektörüne yönelmektedir. Küreselleşme ve ekonominin belirli kent merkezlerinden yönetilmesi finans hareketleri üzerinde bir kontrol ve idare sağlamıştır. Büyük holding ve büyük ticari bankaya ek olarak şimdi ileri düzeyde hizmet içeren bir kurum vardır. New York, Tokyo, Londra gibi global merkezler bir finans merkezi olmalarının yanında küresel hizmetler ve yönetim merkezleridir. Ticari anlaşmaların boyutlarında görülen artışlar bu eğilimlerin etkisini büyütülmüştür. Dikkate değer bir yabancı sermaye birikiminin bu kentlerde toplanması bu yüksek düzeyde kontrol ve hizmet merkezlerini beslemiştir (Sassen ,1991).

Tablo no: 18 ABD ve New York Sanayide İstihdam Değişimi 1977-1975

	New York	Değişiklik %	ABD	Değişiklik %
Tüm İş Kolları		11		25
İnşaat		-30		25
İmalat		-22		-1
Ulaşım		20		-20
Toptan eşya		14		23
Perakende		17		26
Bankacılık		23		36
Sigortacılık		-2		21
Emlak		8		33
Hizmetler.		42		53
Persol hiz.		-2		85
Ticari hiz.		42		85
Hukuk hiz.		62		75
Diğerleri		44		

Kaynak : Ülke İş çizelgesi New York ve ABD 1977 ve 1985

Son on beş yılda ekonomik aktivitenin ağırlığı Detroit ve Manchester gibi üretim merkezlerinden finans ve iyi uzmanlaşmış hizmet merkezlerine kaymıştır. Tesislerin dağılımı eski üretim merkezlerindeki gerilemeyi hızlandırırken hizmet merkezlerinde merkezleşmiş idare ve kontrol mekanizmaları bu merkezlerin büyümesini sağlar. Benzer bir şekilde ileri düzeyde hizmetler yapılacak işleri atölyelerden çizim odalarına çekmiştir(Hall, 1993). New York Londra ve Tokyo gibi dünya kentleri sınırsız iletişim ağıyla örülmüşlerdir. Uluslararası pazarların nodal noktaları olmalarının yanı sıra bu kentler global kontrol merkezleridir. Her konuda uzmanlaşmış bağımsız hizmet firmaları bu kentlerde yürütülen faaliyetlerin belkemiğidirler. Bu firmalar New York, Londra ve Tokyo'nun gelişmesinde önemli bir rol oynarlar. Reklamcılık, Muhasebe, hukuk büroları, danışmanlık hizmetleri büroları, bazı tip bankacılık, mühendislik ve mimarlık hizmetleri gibi faaliyet alanları büyük ve küçük firmaların ve hatta devlet kurumlarının çalışmasına yardımcı olur. Güçlü bir iletişim şebekesi olan bu kentlerden uluslararası yan kuruluşlara, fabrikalara ve servis bürolarına kolayca ulaşabilirler. New York City Los Angeles , Chicago ,Boston, San Francisco gibi kentleri ve başkent olduğundan dolayı da Washington D.C. kapsayan bir kentler zincirinin bir halkasıdır. New York son yıllarda öncü bir finans merkezi olarak ön plana çıkmıştır. Ülkenin batı ucunda Los Angeles ise ondan sonra gelmektedir (Sassen, 1991) , (Tablo no: 18 ,19 ve 20) .

Tablo no: 19 ABD Önemli Kentlerin Ülke İstidamı İçindeki Payı(Yüzde)

	1977	1981	1985	1987
New York	4.2	3.9	3.7	3.7
Manhattan	2.7	2.7	2.6	2.4
Los Angeles	4.1	4.2	4.1	4.1
Çicago	3.4	3.0	2.7	2.8
Houston	1.4	1.7	1.5	1.4
Detroit	1.2	1.0	0.9	0.9
Boston	0.6	0.6	0.6	0.6
Toplam ABD İs.	(64975580)	(74850402)	(81119257)	85483804)

Kaynak: Saskia Sassen, The Global City, New York, London, Tokyo, Princeton University Press, New Jersey 1991, s.141

Not: Sadece özel sektör çalışanları dahildir

Tablo no:20 1970 ve 1980'li yıllarda Manhattan, the City of London ve Tokyo'da Mia'da seçilmiş iş ekonomik faaliyetlerin dağılımı (Yüzde)

Manhattan	New York'ta Bankacılık Sigortacılık Emlak İş.(%)	Top. Manhattan'da çalışma alanları(%)	Toplam New York'ta Top. Ticari Hizmet. ilgili İşler(%)	Manhattan'da çalışma alanları(%)	Toplam
1970	86.0	17.8	88.1	8.4	
1977	86.7	21.2	86.5	10.7	
1981	88.7	22.2	86.5	10.7	
1985	89.8	23.5	85.3	12.7	
1987	90.4	25.6	85.2	12.7	
Londra Kenti	Londra Top. Ban. Sig. Em. İş.(%)	Londra Top. Çalışma Alanları(%).	Londra'da Top. Ticari Hiz. ilgili işler(%)	Londra Merkez Top. çalışma alanları (%)	
1971	48.7	41.2	11.2	3.4	
1981	44.8	37.6	20.2	19.6	
Tokyo CBD	Tokyo Top. Ban.Sig.Em. İş.(%)	Tokyo Top. Çalışma Alanları(%)	Tokyo Top. Ticari Hiz. İlgili İşler(%)	Tokyo CBD Top.Çalışma Alanları(%)	
1980	49.4	9.9	33.0	21.8	

Kaynak: Saskia sasson, The Global City, New York, London, Tokyo, Princeton University Press, 1991 New Jersey

Küreselleşmenin yani dünyayı tek bir ekonomik ünite haline getirmenin yönlendiricisi sermayedir. Yeni teknolojik devrim görüldüğü gibi toplumsal ve siyasal etkileri çok derinlere uzanan koşulları getirmiştir. Yukarıda da görüldüğü gibi emek kesiminin toplumsal ve siyasal gücü önemli ölçüde zayıflamıştır. Çünkü artık üretim sürecinde insalcıl öge eski ağırlığını yitirmiştir (Saylan, 1994). İkinci dünya savaşından sonra imalat sanayiinde görülen gelişmeler, standartlaşma, kitlesel tüketim ve çevre kentleşme bu dönemde ortaya çıkan güçlü bir orta kesimle bağdaştırılabilir. Sanayi sonrası üretimde uluslararası pazarlara ulaşmak ve aracı firmalar ve devletlerle iş yapmak daha önemlidir. Gelişmiş ülkelerin büyük kentlerinde bu tip üretim şekillerine ağırlık verilmektedir. Bu gibi üretimlerde dolaylı ve dolaysız olarak düşük işçi ve hizmet maliyetleri aranmaktadır. Bu gün toplumu ve ekonomiyi şekillendiren bu pazarlardır. Aracı kurumlar ve profesyonel idareciler bu durumu en iyi değerlendiren kesimdir. Bütün büyük kentlerde bunların sayılarının arttığını görmekteyiz. Beyin gücü ve ileri derecede uzmanlık isteyen işlerde hala yüksek ücretli istihdama yer vardır. Ülke ortalamalarının üzerinde ücret alan bu kesim kent yaşamını şekillendirmektedir. Emek yoğun işlerde çalışan işçilere göre sayıları az olan bu yeni tip işçilerin aldıkları ücretler büyük yatırımlar yapmak için yetersiz fakat geleneksel orta sınıfın tüketim gücünden daha fazladır. Bu kesim sanata, antikalara ve lüks tüketime yönelmektedir. Kent biçimleri üzerinde de etkili olmaya başlamıştır. Artık

banliyöde bir ev yerine kent çekirdeğinde yeniden düzenlenmiş bir antrepoda yaşamaktadırlar (Sassen, 1991).

Dış ülkelerden New York , Londra gibi kentlere göçenler ortalamanın altında sosyal standartlarda yaşamaktadırlar. Bir zamanlar New York'un kapalı dükkanlarla ve terk edilmiş binalarla dolu yörelerinde şimdi kalabalık bir insan kitlesi oturmakta ve iş yapmaktadır. Göçmen yerleşimlerinin gittikçe büyümesi kendi çapında bir hareketlilik yaratmıştır. Küçük yatırımlar yapılmakta ve evlerde biraz iyileştirmelere gidilmektedir. Bu mahallelerde küçük işyerleri açılmaktadır. Yeni profesyonellerin kozmopolit kültürü yanında bu kesimde kentin bir yüzünü göstermektedir. (Sassen, 1991).

3.2.3 Tokyo

Günümüzde Japonya gelişme düzeyi en yüksek ülkelerden biridir. 124.4 milyon nüfuslu Japonya'da Batı Avrupa ve Kuzey Amerika kadar yoğun bir kentleşme vardır. Japonya'nın yüksek doğurganlık ve ölüm oranlı ülke kategorisinden düşük doğurganlık ve ölüm oranlı ülke kategorisine geçişi ABD ve diğer gelişmiş ülkelerden sonra başlamış fakat bunu rekor sayılabilecek bir hızla sonuçlandırmıştır. 1925 yılında Japonya'da ortalama insan ömrü 45 yıl ve ortalama çocuk sayısı 5.1'dir. Günümüzde Japonya'da ortalama insan ömrü çok yükselmiştir. Bu erkekler için 76 kadınlar içinse 82 yaşır (1987). Toplam doğurganlık oranı ise 2.1 'in altına düşmüştür. 1989 yılında ise 1.57 gibi rekor düzeyde düşük bir değere inmiştir. Refah düzeyinde kaydedilen ilerlemenin diğer bütün toplumlarda olduğu gibi bu trendi etkilediği görülmektedir. Son yıllarda eğitim düzeyleri iyice yükselen kadınların geleneksel beklentilere karşı çıkarak avuç içi kadar apartmanlarda çok çocuk büyütmek istememektelerdir (Kennedy, 1995).

Japonya'da ekonomi dış ticarete yöneliktir. Bütün önemli endüstri ve ticaret merkezleri kıyılarda yer alır. Nüfusu milyonu aşan kentler içinde sadece Kyoto (1.6 milyon) iç kısımlarda yer almaktadır. Eski başkent küçük ölçekte hafif sanayi üretimi merkezi olarak varlığını sürdürmektedir. Kyoto'nun özgün karakteri özellikle korunmuştur. Eski tapınakları ,sarayları ve muhteşem bahçeleriyle Kyoto Japonya'nın endüstri öncesi durumunu yansıtmaktadır (Blij et. al, 1992).

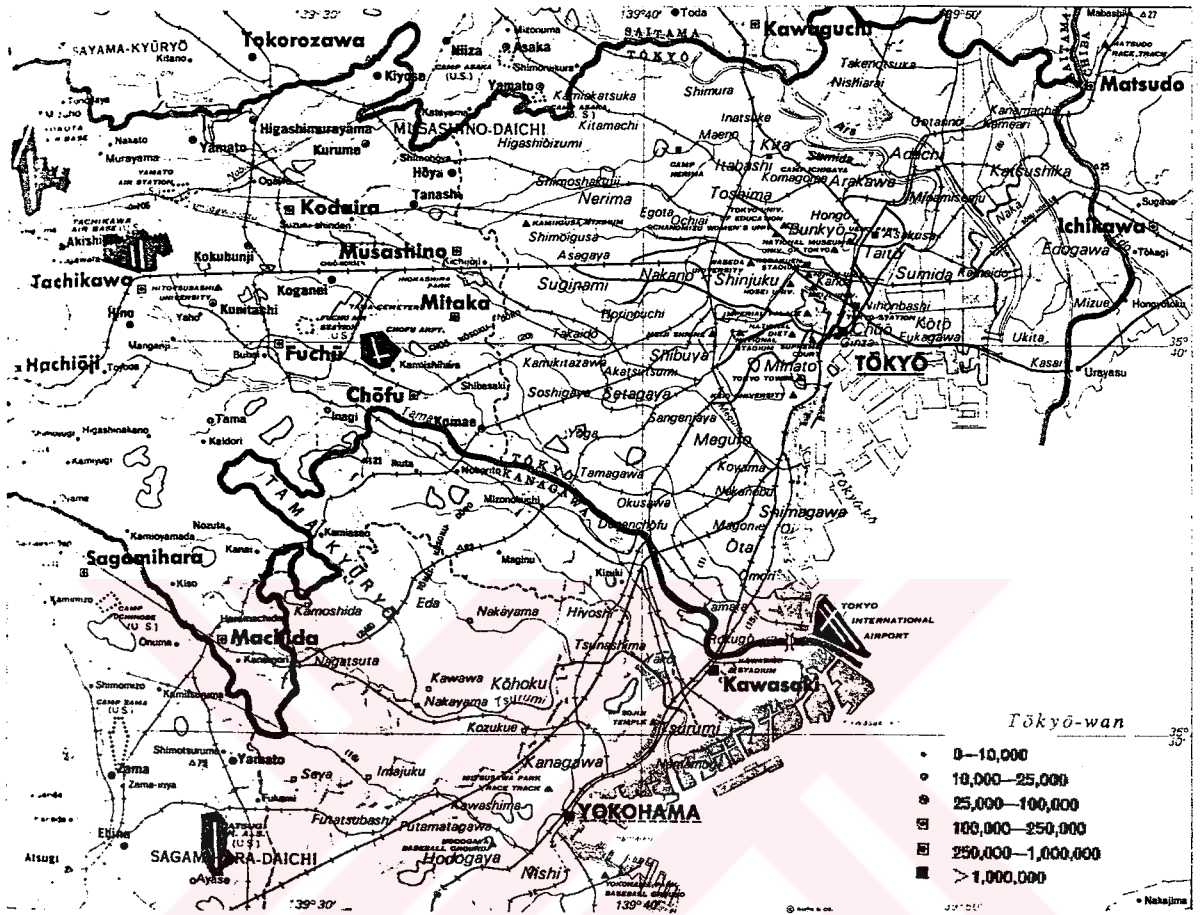
Japonya'nın dominant sanayi ve kentleşme bölgesi Tokyo-Yokohama metropoliten alanıdır. Bu bölgede modern tarımda yapılmaktadır. Tokyo-Yokohama metropoliten alanı 27.2 milyon nüfusuyla bir kentler ve banliyöler yumağıdır. Bunların arasına çok yoğun bir tarımın yapıldığı küçük çiftlikler vardır. Arazinin düz olmasının yanında Kanto bölgesin başka avantajları da vardır. Doğal limanı olan Yokohama'da iklim ılıman ve nemlidir. Ülke genelinde merkezi bir konumu vardır. Tokyo-Yokohama kentleşme bütünü (Conurbation) Japonya'nın önde gelen üretim merkezi olmuştur. Japonya'da sanayi üretimi için ham madde deniz aşırı ülkelerden gelmektedir. Japonya'da tarımsal üretimde yeterli olamadığından büyük ölçüde ithalata dayanmaktadır. Japonya'da bir diğer kentleşme bütünü Osaka-Kobe-Kyoto üçgenidir. Üçüncü önemli yerleşme merkezi de Nobi düzlüğüdür. Burada Nagoya megapolisi vardır (Blij et al, 1992) (şekil no15, 16).

Şekil No: 15 Japonya Haritası

Kaynak: OECD Economic Survey, 1992

Şekil No: 16 Tokyo Haritası

Kaynak: The New Rand Mc Nally College, World Atlas, Rand Mc Nally Comp., New York, 1985, s. 41

Japonya sanayi ve üretimde büyük ölçüde otomasyona yönelmiştir. Gelişmiş ülkelerde robot teknolojisi güçlü bir mühendislik kültürünün bulunduğu, kişi başına ortalama yaşam standartlarının yüksek olduğu ve nüfus artış hızının yavaşlaması yüzünden kaliteli işçi stokunun azaldığı ülkelerde en fazla gelişme eğilimi göstermektedir. Japonya'dan sonra robot teknolojisini en fazla uygulayan ülkeler Almanya ve İsveç'tir. Otomasyona yatırım yapmanın ekonomik boyutu yüksek teknoloji bilgisinin yanı sıra bir ülkenin demografik ve sosyal boyutunda yatmaktadır (Bliz et al, 1992).

Japonya'nın Baş kenti Tokyo, Honji adasında Tokyo körfezinde yer alır. Tokyo merkezinin nüfusu 8 154 404'tür. Çevre kentlerle birlikte 11 887 000'dir. Depremlerle sık sık sarsılan zaman zaman kasırgalardan zarar gören bir kıyıda kurulmasına karşın, ülkenin en büyük ve dünyanın da sayılı kentlerinden biri olmuştur. Önemli bir siyaset, sanayi, ticaret ve kültür merkezidir. Yılda 50 Mt. aşan liman trafiğinin desteklediği sanayide başlıca kollar arasında elektrikli gereçler, gıda, dokuma ve mobilya sanayii, demir

çelik sanayii ve otomobil yapımı gelir. Bu gelişmeler sonunda Tokyo New York la çekişmektedir. Tıpkı New York gibi önemli sorunlarla çekişmektedir. (Hava kirlenmesi su sıkıntısı gibi) (Grand Larousse Encyclopédique,1993).

Metinlerde ilk olarak 12. yüzyılda 'Edo' adıyla belirtilen , 1590 yılında Kanto'nun merkezi olan kent şogun Tokugava İesu'nun merkezi olunca çok geçmeden imparatorluk merkezi Kyoto'yu geride bırakmıştır.1868 yılında Meici devrimiyle Tokugava hanedanının devrilmesi üzerine imparatorluğun tek başkenti olmuştur. 1923'te büyük depremde İkinci dünya savaşında bombardımandan büyük zarar görmüştür. 1956 yılından başlayarak yeniden hızla gelişmiştir (Grand Larousse Encyclopédique, 1993).

Dünyanın en büyük metropollerinden biri olan Toyo'nun yönetiminin çeşitli alt bölge ve yönetim birimlerine ayrılması tercih edilmiştir. Öncelikle 23 yerel yönetim birimi bulunmaktadır. Bu yönetimlerle ilişki kurarak kent hizmetlerinin bir bütün halinde yürütülmesini sağlamak için 'Tokyo Metropolitan Yönetimi ' TGM kurulmuştur. TGM'nin hem il yönetimi hem de belediye yönetimi olarak faaliyet gösteren ikili bir yapısı vardır (Akın,1992).

Japonya'daki ekonomik gelişmeler ve özellikle başkent Tokyo üzerinde yoğunlaşan yatırım kararları fizik mekana yansımıştır. Tokyo hızlı bir nüfus artışı ve büyüme süreci yaşamıştır. Bu olay 1960'lı yıllara değin devam etmiştir. Özellikle çalışma ve eğitim alanlarındaki olanaklar hızla nüfus çekmiştir. Bütün bunlara rağmen nüfus artışı kademeli olarak azalmaya başlamıştır (Kennedy,1995), (Tablo no: 21).

Tablo no:21 Japonya ve Tokyo: Sanayide İstihdam değişimi 1975-1985

	Tokyo	Değişiklikler %	Japonya	Değişiklikler %
Tüm İş Kolları		3		10
Tarım, Ormanca. ve Bahk.		-33		-26
Enerji ve su		-40		-
İmalat		-12		4
inşaat		1		12
Ulaşım ve İletişim		5		5
Toptan ve Perakende		6		18
Finans ve Sigortacılık		-5		26
Emlak		2		30
Kamu Hizmetleri		-20		3
Hizmetler		27		

Diğer kentlerde görülen ekonomik temelleri_ oluşturan yoğun aktivitelerinin yanı sıra ,global kentler ekonomik temellerinde özel bir birikim içerirler. Mekansal ve teknik değişimlerde yatan bu özel birikim onlara günümüzün dünyasında önemli bir konuma getirir. Son yıllarda fabrikaların ,iş merkezlerinin, servis istasyonlarının yeniden yerleşip bir coğrafik düzen içinde dağılmaları ve finans kurumlarının reorganizasyonu bunların yönetimi düzenlenmesi ve gerekli inputların oluşturulması için yeni merkezlere gereksinim doğurmuştur. Bu gibi faaliyetler Tokyo gibi dünya kentlerinde yoğunlaşacaktır.

3.2.4 Mexico City

Dünyanın dev boyutlu ülkeleriyle karşılaştırıldığında orta büyüklükte bir yüz ölçüme sahip olan Meksika, 87.7 milyon (1992) nüfusuyla Latin Amerikanın iki büyük devletinden biridir. Dünyanın en büyük kenti olan Mexico city bu ülkenin başkentidir. Meksika'nın ABD ile çok uzun bir sınırı vardır. 3 114,7 km olan bu sınır ülkenin sadece ekonomik yaşamını değil toplumsal ve siyasal yörüngesinin çelişkilerini de koşullandırmaktadır (Blij et al, 1992), (Şekil No:17) .

Şekil No: 17 Meksika'nın Konumu

Kaynak: OECD Economic Survey , 1992

Meksika halkının çoğunluğu 1990 sayımına göre yüzde 72'si 30 yıldan beri kentlerde yaşayan sanayileşmiş bir toplumdur. Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Meksika , 1945 yılından sonra köklü bir ekonomik reform uygulamaya başlamıştır. Meksika ekonomik açıdan köylülük kentlilik ikileminin büyük sıkıntısını çekmiştir. 1973-1976 yılları arasında büyük petrol yataklarının bulunmasıyla Meksika'nın ekonomisi olumlu yönde etkilenmiştir. Ekilebilir toprakların yüzde 10'unu kapsayan büyük üretim birimleri tarımsal üretimin yarısından fazlasını sağlamaktadır. Dış ticaret açığı petrol satışları ile dengelenir. Meksika'nın giderek modern bir ülke yapısına kavuşmasında petrol, doğal gaz, gümüş kükürt kurşun ve bakır önemli bir rol oynar. İmalat sanayiinde dokuma, otomobil, elektrik ve elektronik malzemeler, radyo ve televizyon üretimi gerçekleştirilir . Başta ABD olmak üzere her yıl ülkeye gelen turistler ülke ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır (Todaro ,1994).

Meksika kurulduğu dönemden beri büyük siyasal istikrarsızlıklar yaşamıştır. Bu istikrarsızlıklar ekonomik ve sosyal yapıyı büyük ölçüde etkilemiştir. 1960 sonlarına doğru zaten nazikleşen ekonomik dengesizlik 1970'den sonra daha da ağırlaşmıştır. Zengin petrol rezervlerinin bulunması kısa bir süre (1976-1982) ekonomik rahatlamayı sağlamış, fakat bundan sonra ağır bir ekonomik bunalım başlamıştır. 1982 yılında başkanlığa seçilen Miguel de Madrid dış borçların ödenmesi sorunu ile karşılaşmıştır. 1988 de Carlos Salinas Madrid'in yerini almıştır. Yapılan ekonomik reformlarla ülkenin daha istikrarlı hale gelmesini sağlayacak adımlar atılabilmektedir (Fernand, 1986). Yüzde 3,6'lık bir büyüme hızı sağlanmış, 1991 sonunda yüzde 18,8 olarak gerçekleşen enflasyon 1992 sonunda yüzde 16,4 e gerilemiştir. 1991 seçimlerinde Gothari'nin partisinin yüzde 61,4 oranında oy alması başkana dilediği anayasal değişiklikleri yapmasını sağlayacak olanakları sağlamıştır. 1992 yılında devletin kiliseyle olan ilişkileri normalleştirilip Vatikan'la diplomatik ilişkiler yeniden kurulmuştur. 1917 toprak reformunun bugün çağdışı kalan yönleri yeniden düzenlenmiştir. İşçi-işveren ilişkileri çalışanların lehine düzenlenmiştir. Aynı yıl Amerika, Kanada ve Meksika'yı kapsayacak bir ortak pazarın kurulması için çalışmalar başlatılmıştır (Todaro, 1994).

İkinci dünya savaşını izleyen yıllarda dış talep ve mal kıtlığı Meksika ekonomisinde büyüme görülmesini sağlamıştır. Kentler büyük bir hızla Meksika'nın bu yeni imajını yansıtmaya başlamışlardır. Önemli bir dönemece gelen politik opsiyon "Developpement Stabilisateur" Meksika'nın görüntüsünü allak bullak etmiştir. Çağdaşlık, kültür, alışkanlıklar ve yaşam biçimi sorgulanmaya başlamıştır. Ressam Jos Luis Cuevas'ın "Rideau de Cactus" diye adlandırdığı Meksika'nın volkanlardan, çöllerden, yüksek platolardan ve çiçeklerle dolu tarlalardan oluşan kırsal yapısının değişmiştir. Gittikçe hız kazanan bir kentleşme hareketi başlamıştır. Meksika Modern dünyaya ansızın büyük bir hızla dalmıştır. Başkent Mexico tarihçilerin "Saraylar kenti" diye adlandırdıkları yazarların pikaresk binalar topluluğu olarak betimledikleri bu kent bir metropole dönüşmüştür (Bataillon et al, 1988). Mexico City'nin bugünkü görünümü New York city veya Londra'nın iki katı görünümündedir. Uluslararası hava alanından kente ilk gelenler sonsuz bir yaygınlık izlenimine kapılmaktadırlar (Bataillon, 1988), (Şekil No:18).

Dünyanın en büyük kenti Mexico City günümüzde büyük tartışmalara neden olmaktadır. 1970'li yıllara kadar Mexico'nun olağanüstü bir hızla büyümesi bir sorun olmaktan çok bir güç belirtisi olarak görülmüştür. Fakat daha sonraları kentin artan büyüme hızı, yoksul göçmenleri akışı, derme çatma konutlarla kaplı alanların genişlemesi planlamacıların görüşlerinde köklü değişiklikler yaratmıştır. 1985 yılındaki deprem Meksika'nın durumuna dikkatleri çekmiştir (Bataillon, 1988) (Şekil no: 19).

1950'li yıllardan başlayarak televizyon kanalıyla yapılan ticari reklamlarla toplumda Kuzey Amerika tarzı bir tüketim ekonomisi ve kent yaşamı teşvik edilmiştir. 1952 ve 1965 yılları arasında geniş caddeler ve bulvarlar, parklar çeşmeler yapılmıştır. 1973 yılından beri çok hızlı bir nüfus artış sorunu vardır (yılda yüzde 3.4). Büyük çabalar sonucu bu artış yüzde 2 ye (1990) düşürülmüştür. Başarılı aile planlaması çalışmaları yürütülmesine rağmen nüfus artışı henüz frenlenememiştir. Kent büyük miktarda göç almaktadır (Todaro, 1994).

Mexico yerleşme alanının birkaç yıl içinde üstünlüğünü kaybetmesi beklenemez. Nüfus planlamasına rağmen doğal artış ve kente olan göçler nedeniyle kent nüfusu günde 1000 kişi artmaktadır (1990). 1980 den beri nüfus artışı açık bir biçimde hız kesse de 2000 yılında kent nüfusunun 27 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Devlet bütçesinin büyük bir bölümünü yutan altyapı ve hizmet harcamaları dipsiz bir kuyu gibidir. Gerçekten de her yıl Mexico'nun çevresinde yeni koloniler kurulmaktadır. Mexico ve çevresi sanayide istihdamın yüzde otuzunu ve hizmetlerde istihdamın yüzde otuzundan fazlasını bünyesinde toplamaktadır (Tablo no 22 ve 23).

Tablo 22: Yıllara Göre Mexico'nun nüfus artışı

1980	1980-85	1980-85	1985	1985-90	1985-90	1990
NÜFUS	DOĞAL AR %	GÖÇLER%	NÜFUS	DOĞAL AR %	GÖÇLER%	NÜFUS
14.5 MİL	1.8	1.5	17.8	1.9	1.5	20

Kaynak: Claude Bataillon, Luis Panabiere, *Mexico d'aujourd'hui*, Pubhsud, s58

Tablo 23: Mexico'da Faal Nüfus (bin)

SEKTÖRLER	1900	1910	1920	1930	1940	1950	1960	1970	1980
SANAYİ	70	90	75	124	175	356	701	1080	1643
TİCARET	37	51	51	60	153	187	305	364	322
HİZMETLER	122	186	129	139	165	322	589	977	674
KAMU HİZ.	9	15	46	69	69			169	
ULAŞIM	5	6	9	24	39	60	102	112	116
TARIM	44	52	36	42	38	51	46	70	238
DOMESTİK	40	54	401	82	178	280			
YETERSİZ İS.									1827

Kaynak: Claude Bataillon, Luis Panabiere, *Mexico d'aujourd'hui*, Pubhsud, s58

Mexico yalnız sanayi ve hizmetler bakımından ağırıklı bir yer tutmakla kalmaz, İktidar açısından önemlidir. Kent eski Aztek başkentinin yerine ülke topraklarının tam ortasında kurulmuştur. Eskiden çevresi ve havası temiz olan bu yörede bugün yoğun bir kirlenme yaşanmaktadır. Diktatör Porfirino Diaz döneminde başlayıp, 1910 devrimine kadar süren devrede çağdaş taşımacılık altyapıları Hepside Mexico da birleşen kara ve demiryolları oluşturulmuştur (Blij el al, 1992).

Devrimden sonra iş başına gelen hükümetler devletin ekonomideki rolünü arttırarak, her kademede memurlardan oluşan bir orta sınıfın gelişmesini desteklediler. Bu toplumsal tabakaların özendiği kültürel çeveden yalnızca başkent yararlanabilmektedir. Büyük üniversiteler, uluslararası sanat etkinlikleri Mexico'da toplanmaktadır (Bataillon et. al, 1988). Meksika'da gelir dağılımında büyük eşitsizlikler görülmektedir. Nüfusun % 5 ini oluşturan üst zengin tabaka milli gelirden büyük pay almaktadır. Bu kesim nüfusun % 10'unu oluşturan en alt gelir düzeyindeki tabakadan %50 daha fazla gelir elde etmektedir. Meksika'da çocuk ölümleri çok yüksek düzeydedir, (1000 canlı doğumda 47). Fakir kesim iyi beslenememektedir ve sağlık sorunları ile karşı karşıyadır (Todaro, 1994)

Bir kentin nüfusun daha çok yetişme çağındaki, ve yaşları kırkın altındaki kişilerden oluşması beraberinde pek çok sorun getirmektedir. Yaşam biçimi ve gelenekler sorgulanmaktadır. Bununla beraber bu genç nüfus eğer iyi değerlendirilirse gelişmekte olan bir ülke için güçlü bir potansiyeldir. Yönetici kadrolara büyük sorumluluk düşmektedir. Gerekli sosyal ve ekonomik reformları yaparak ,planlı yatırımlarla işsizliği azaltarak genç, insan gücünü ülke kalkınması için yararlı alanlarda kullanabilir. Aksi bir durumda kaos hakim olacaktır (Bataillon et al, 1988).

Hızlı kentleşme sorunları büyük sıkıntılar doğurmaktadır. Yirmi yıldan fazla bir süredir kırsal alanlardan kentlere büyük göçler olmaktadır. Mexico 20 milyona varan nüfusuyla pek çok problemle karşı karşıya kalmaktadır. Meksika hükümetinin sanayi desantralize etme ve büyümeyi dünyanın en büyük kentinden kırlara taşıma çabası sonuç vermemiştir. Mexico City'ye akınlar durmamıştır. Meksika'nın geleceği ekonomiyi güçlendirmeye ve fakirliği azaltmaya bağlıdır(Todaro 1994).

Artan nüfusa iş bulma konusunda karşılaşılan güçlükler, gençleri isyana zorlamaktadır. Bu kalabalık kent için için kaynayan bir kazan gibidir. Bu durum geleneksel kurumlara karşı hareketler doğurmaktadır. İnsanlar içgüdülerine kitaplardan daha fazla güvenir olmuşlardır. Bütün bu huzursuzluklar gençleri alkol ve uyuşturucu tüketime yöneltmektedir. Temelinde kaos yatan bu kentte sloganların ve politik fikirlerin gücü çok etkindir (Bataillon et.al, 1988).

Mexico kenti altyapısı kentin gelişmesi karşısında yetersiz kalmaktadır. Her kente eklenen nüfus derme çatma barınaklar oluşturmaktadır. Kente verilen hizmetler aksamaktadır. Büyük ölçüde su sıkıntısı çekilmektedir. Yollar tıkanmakta hava kirlenmektedir. Meksika bir deprem kuşağındadır. Aşırı kentleşme depreme dayanıklı yapıların oluşmasını da engellemektedir. Kontrolsüz bir yapılaşma vardır. Nitekim 1985 Eylül depremi (8.1 şiddetinde) Meksika'yı yerle bir etmiştir (Bataliion et al, 1988).

Büyük kentlerin problemleri yalnızca kendi sınırları içinde kalmamaktadır. Tüm ülkeyi ve dolaylı olarak tüm dünyayı ilgilendirmektedir. Gelişmekte olan ülkeler metropolisine bir örnektir. Ulusal ve uluslararası üst düzey hizmetler MİA'da toplanmıştır. Bu bölgenin dışına büyüme devam etmiştir. Tarihi zon dışında Aztek tapınağının İspanyol fatihlerin büyük merkezin meydanının batı yakasına doğru. Reforma ve Insurgendes uzanır. Burada Avrupalı bir model izlemektedir. Daha sonra ticari fonksiyonlar ortaya çıkmıştır. İmparator Maximilian'ın 1860'da inşa ettiği Chapultepec Sarayı çevresinde Meksika'nın üst gelir grubu yerleşme bölgesi ortaya çıkmıştır. Zona Rosa 1050 bohemlerin konut bölgesi iken turistik bölge olmuş ve metropolün gelişmesi ile hızla büyümüştür. Sanayinin yer seçiminde ise modern yüksek sermayeli sanayi tüm dünya üzerinde olduğu gibi çevresinde ucuz ve düz arazinin yanı sıra ulusal pazarlara düşük maliyetli mal sağlayan otoyolların kenarında yer almayı sever. Doğal olarak çok uluslu şirketler ve onların Meksika şubeleri kentin kuzeyine gitmiştir. Böylece federal bölge sınırlarının dışına çıkmışlardır. 1928'de ABD gibi bölgeyi yönetmek için bir hükümet birimi oluşturulmuştur (Batallion et. al,1988).

3.2.5 RIO DE JANERIO

Yirminci yy sonlarına yaklaştığımızda Brezilya gelişmişliğin ve az gelişmişliğin her biçimin birlikte barındırmaktadır. Güney Amerikanın en dinamik merkezi olan Sao Paolo bu ikilemi en güzel şekilde yansıtmaktadır. Bağımsızlığını elde ettiği yıl olan 1882 'de Brezilya nüfusu beş milyondur . 19. ve 20.yüzyıllarda nüfus artışı olağanüstü boyutlara ulaşmış ve .1940 yılında 40 milyon olmuştur. 1980 yılında Brezilya nüfusu 120 milyona ulaşarak üçe katlanmıştır. Brezilya'da dinamik bir nüfus artışı görülmektedir. Yıllık nüfus artış hızı 1970 'te 3.8, 1980 de 2.8, 1990 da 2,1 1991 de 0,6 dır (Blj el al, 1992), (Tablo 24).

Tablo 24: Brezilya'da Kentleşme Oranında Artışlar(%)

	1940	1960	1980
Brezilya	31	45	68
Nord	28	38	52
Nordeste	23	34	50
Sudeste	29	57	83
Sud	28	37	62
Centre-Ouest	22	34	68

Kaynak: Thery Herve, s.68

Doğumlar nüfus planlamasına düşman Katolik kilisesi tarafından desteklenmektedir. 1990'lı yıllarda doğum kontrolü uygulamalarıyla nüfus artışı düşürülmeye başlamıştır. Ölüm oranı düşüktür (% 0.8) fakat çocuk ölüm oranları fazladır (%6 dan fazla). Brezilya da nüfusun yüzde 35 'i 15 yaşın altındadır. Gelişmekte olan bir ülke için yoğun sayılabilecek bir kentleşme düzeyi vardır (%75). Nüfus geçmişte ülke kaynaklarının değerlendirilmesi sırasında oluşan yerleşmelerle son derece düzensiz bir dağılım sergiler .En büyük yerleşim birimleri (Dünyanın en büyük metropoller arasında sayılan Sao Paolo ve Rio de Janerio) nüfusun hemen kıyı boyunca veya kıyıya yakın yörelerde yoğunlaşması sonucu oluşmuştur. Yeni Başkent Brasilia 'nın iç bölgede kurulması ülke nüfusunun düzenli bir biçimde dağılması özleminin ifadesidir (Evenson, 1973).

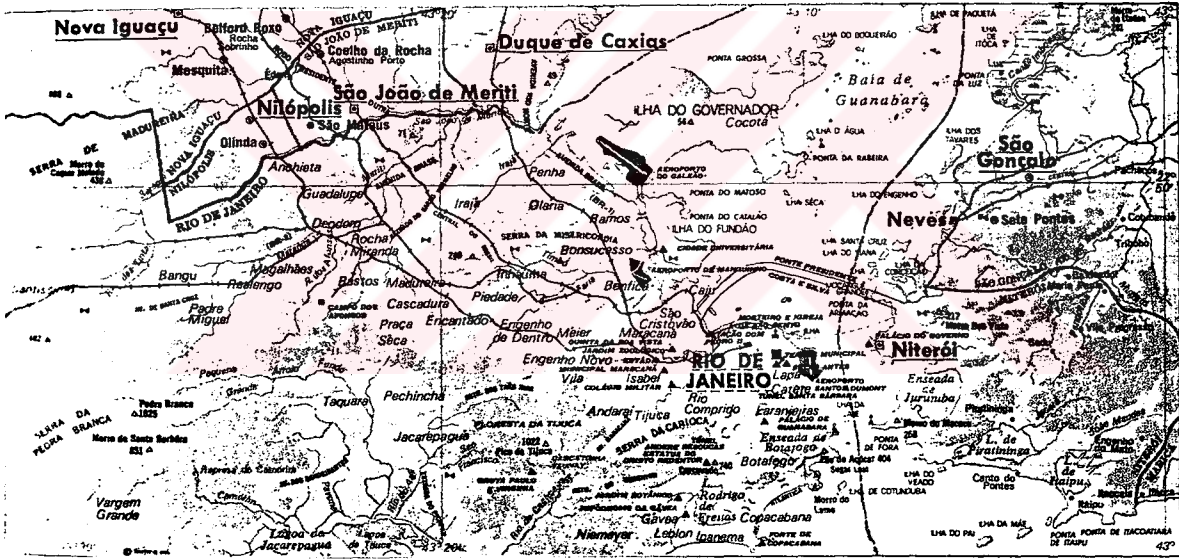
Sanayi daha çok Rio de Janerio, Sao Paula, Parana ve Rio Grande de toplanmıştır (Gilbert et al,1981). Brezilya 1960'lı ve 1970 'li yıllarda, aşın sanayileşme ve yabancı sermaye katkısı esas alan bir ekonomik gelişme programı izlemiştir. Üretim ve finans olanaklarının yüzde 55'ini denetim altında tutan devlet bu gelişme de motor rolü oynamıştır. İlk başlarda göz kamaştırıcı sonuçlar elde edilmiştir , fakat 1980'li yıllardaki ekonomik bunalımla birlikte pek çok sorunla karşı karşıya kalınmıştır. İç pazar dağılmış yabancı sermaye büyük boyutlara ulaşmıştır. 1980 de 70,2 milyar dolar olan dış borç 139 milyara yükselmiştir. Mali yük ağırlaşmış yıllık enflasyon üç sıfırlı sayılarla ifade edilir olmuştur (1992'de % 149.06 ,1993 ocak ayında % 30). Yapılan istikrar planlamalarına rağmen ,ücret sorunları büyümektedir. Uzun yıllardan beri önemli boyutlarda olan toplumsal eşitsizlik daha da artmaktadır. Sanayi de ikinci dünya savaşı sırasındaki atılım günümüzde faal nüfusun % 20'sini istihdam edebilecek duruma gelmiştir. Enerji üretimi henüz yetersizdir ve bir ölçüde kömürden ,daha çok petrolden sağlanmaktadır. Yeraltı kaynakları henüz tümüyle araştırılmış değildir. Hidro elektrik potansiyeli büyüktür. Maden kaynakları zengindir. Tarım ülkede en önemli istihdam alanı olarak kalmakla birlikte (Faal nüfusun yaklaşık yüzde otuzu) GSMH 'nin yalnızca % 15'ini sağlayabilmektedir. Bu sektörde birbiriyile uyuşmayan iki alan bir arada bulunmaktadır. Verimsiz topraklar üzerinde yapılan geçimlik bir tarım ,bu toprak sahibi olsun olmasın yoksul köylülerin tek dayanağıdır. İkinci tarım sektörü olan plantasyon tarımı ve hayvancılık sektörüdür. Bu iki sektör arasında son derece büyük bir verim farkı vardır. Üretim büyük ölçüde ihracata yöneliktir ve artan nüfusu beslemekten acizdir. Brezilya hızlı kalkınma arayışı içinde Amazon doğal çevresine çok büyük zararlar vermiştir. Bununla beraber 1991 yılında Rio de Janerio da yapılan Çevre Konferansına ev sahipliği yapmıştır (Todaro, 1994).

Rio de Janeiro kenti doğal bir koyda ,dağların eteğinde ,deniz ve ormanın buluştuğu yerde kurulmuştur. Kent 'ten "cidade maravilhosa" diye de bahsedilir. Kentin konumu aşırı büyümeye pek elverişli değildir ve

üzerine gelen baskılar kentin gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. Kent birbirinden kopuk bölümler halinde gelişmiştir. Kent merkezinden ayrı güneyde (zone sud) orta sınıf ve zenginlerin oturduğu bir yerleşme vardır. Burada ulaşım ve diğer hizmetler aksamadan yürümektedir. Kentin Kuzeyinde ise daha az fotojenik olan bir sanayi bölgesi bulunmaktadır (zone nord industriel) (Evenson, 1973) , (Şekil No 20) .

Kolonyel devrin başkenti olan eski Rio yani tarihi merkezde eski kiliseler ve saraylar ve prestij anıtları bulunmaktadır kent merkezi eski cazibesini yitirmiştir. Gündüzleri 800 000 olan kent merkezindeki nüfus geceleri 50 000 ne düşmektedir. Bu merkez başbozuk yapıların (favelas) olduğu bir liman mahallesi ile sarılmıştır. Deniz kıyısına ulaşım güçlüğü tüneller yapılarak aşılmıştır. Brezilyada her sınıftan insanın deniz ve plaja aşırı tutkusu nedeniyle Copacabana insanların istilasına uğramıştır. Artık 1950'li yıllardaki gibi sık bir semt değildir. Orta sınıfın aşırı talepleri cevap vermek üzere binalar sıklaştırılmış, yerleşim alanları küçülmüştür. Yavaş yavaş bu mahalle kentin en yoğun mahallelerinden biri olmuştur (30 000 kişi /km²)(Perouse, 1993).

Şekil No:20 Rio De Janeiro Haritası

Kaynak: The New Rand Mc Nally College , World Atlas , Rand Mc Nally Comp. , New York , 1985 , s. 47

Rio de Janeiro kenti ikili (dual) bir kent gelişiminin tüm özelliklerini sergiler. Kentsel gelişme bu ikili yapıyı yansıtır. Kuzeyde (zone nord) bilinçsizce kurulmuş mahaller ve sanayi tesisleri, petrol rafinerileri, antrepolar ve liman tesisleri ve halkın kendi girişimleriyle yaptıkları meskenlerden oluşan mahalleler birbirine karışmaktadır. Bu mahalleler metronun hatları içinde yoktur. Yeni metro nüfusun büyük bir çoğunluğunun oturduğu merkezlere pek hizmet götürememektedir. Metro daha çok hatırı sayılır Rio'lulara hizmet vermektedir(Thery, 1989)

3.2.6 Kahire

Mısır topraklarının büyük bir çoğunluğu çöldür. Ülke topraklarından sadece Nil kıyısında kalan %4'lük bir bölümü tarım yapmaya müsaittir. Mısır Coğrafi merkezinde yer aldığı Arap dünyasının en kalabalık ülkesidir. İktisadi potansiyeli doğal çevre tarafından sınırlandırılan Mısır, büyük bir nüfus artışı baskısı ile karşı karşıya kalmıştır. Modern bir ekonomi kurmak için çok fazla çaba harcamıştır. 1974 yılından sonra siyasal tercihlerinde bir değişiklik olmuştur (1976'da Sovyetler birliğinden kopma ,1978-79 sırasında Sina için İsrail'le anlaşma) Bu tarihten sonra Mısırın ekonomik . kalkınması hız kazanmıştır. Mısırda belli başlı sanayi tipleri gıda,tekstil,kimya,petrokimya,demir ve çelik, alüminyum,çimento ve askeri teçhizatır. Mısırın doğal kaynakları sınırlıdır. Petrol ve doğal gaz bunların en önemlisidir (World of Information , CNN, 1994).

Mısır hızlı bir kentleşmeye rağmen kırsal kesimine ağır bastığı tarıma dayalı bir ülkedir. Tarım reformu ve özellikle de sulanan alanların genişletilmesiyle ve tarımsal mücadele sonucunda tarımsal üretimde artışlar sağlanmıştır .Eğitim düzeyinin artırılmasında belirli ilerlemeler kaydedilmiştir.6-12 yaş arasında çocuklar için eğitimin mecburi olmasına karşın okulu bırakanların sayısı epey fazladır. Akademik standartlara uyan tüm öğrenciler için üniversite ücretsizdir. İlk okula okul çağındakilerin %80 kaydolmakta fakat ancak bunun yarısı ilkokulu bitirmektedir. Okula başlayanlardan ancak %2 üniversiteden mezun olmaktadır. Mısırda sağlık hizmetleri oldukça iyidir. Sağlık bakanlığının sağlık üniteleri tarafından kırsal kesimde halka ücretsiz bakılır. Mısır'daki dokuz tıp fakültesinde her yıl 3500 doktor mezun olmaktadır. Fakat mısırda büyük bir beyin göçü yaşanmaktadır. Mezun olan doktorlarda birçoğu diğer Arap ülkelerine,Afrikaya ve İngiltere'ye göç etmektedir (Todaro,1994). Özel sektör büyümektedir, fakat hala sanayide devlet işletmeleri ağırlıktadır. Özel sektörün sanayi içindeki payı sadece%3civarındadır.Tarım sektöründe devletin fiyat belirlemede baş rolü oynamasına rağmen özel mülkiyet ağırlıklıdır. Mısır da ekilebilir alanlar çok az olduğu için gıda ithalatı yaygındır. (Todaro, 1994).

Mısırda hızlı bir nüfus artışı vardır. Mısırda nüfus artışları üretim alanlarının artışından çok daha hızlıdır.1976'da 38 milyon olan nüfus,1992'de 55.7' milyonu bulmuştur. Mısırda nüfus yaklaşık olarak yılda 1.25 milyon kişi artmaktadır. Mısırda yüksek nüfus artışı ekilebilir, alanların sınırlı olması ,doğal dengenin bozulması vb. gibi sorunlar nedeniyle kentlere hızlı göçler olmaktadır. Hızlı kentleşme çok ciddi bir sorun olmaktadır. Nüfus artışı bu hızla sürerse 2000 yılında toplam nüfusun 65 000 bulması beklenmektedir (Moffet,1995).

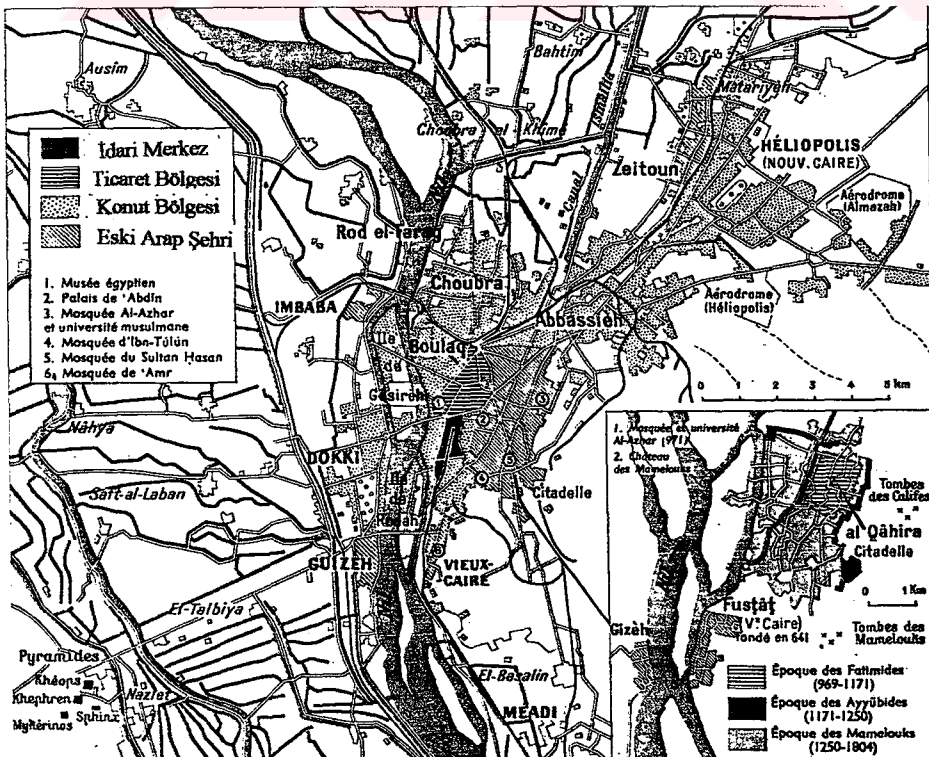
Kahire Afrika'nın en büyük kentidir. Kahire'nin nüfusu yaklaşık 10 milyon kişidir(1992). Bu demektir ki ülke nüfusunun yaklaşık %20'Kahire'de yaşamaktadır. Nil'in sağ kıyısında ,deltanın başlangıcına yakın bir yerde yayılan Kahire önemli bir siyaset, yönetim, ticaret ve sanayi merkezidir. Bütün bu etkinliklere Kahire'nin bir Turizm Merkezi olduğunu da eklememiz gerekir (Perouse, 1993):

Kahire'nin Tarihi gelişimini de şöyle özetleyebiliriz: Ebu Bekir'in generallerinden Amr İbnül As, Mısırı fethedince M.S. 639'da bugünkü Kahire'nin yerinde Fustad'ı kurmuştur ve burada adını taşıyan camii yaptırmıştır. Fustad'ın yanı sıra kent , Abbasilerin ilk döneminde , Al-Asker yönünde gelişmiştir. Ahmed İbni Tolun sarayını Yaşkar tepesinde kurdurmuştur ve böylece yeni bir kent olan el-Katayya boy atmıştır.

Tolun adına M.S. 876 yılında yapılan cami özgün görünümünü koruyan en eski İslâm eseridir. Fatimi generali cevher Mısır'ı fethedince Al-Askar ve el Katayyayı kapsayan yeni bir kent el -Kahire'yi kurmuştur. 973 yılından başlayarak Fatımîler buraya yerleşmiştir. 970-978 yılları arasında kurulan el Ashar camisi bir üniversite olmuştur. El-Hakim zamanında kent mimari yönden büyük bir gelişme göstermiştir. Selahaddin Eyyûbi kentin surlarını güçlendirmiştir. 1176 yılında Memlûklar döneminde kent altın çağını yaşamıştır ve hemen hemen bugünkü sınırına ulaşmıştır. Camilerle , medreselerle ve saraylarla donatılan kent bir sanat ve bilim odağı olmuştur. 1517'den sonra başlayan Osmanlılar döneminde kentte köklü değişiklikler olmamıştır. 1798 'de Napolyon döneminde kenti bir süre Fransızlar ele geçirmiştir fakat daha sonraları boşaltmışlardır. Süregelen ayaklanmalar sonucunda 1801'de Kavalalı Mehmet Ali Paşa kente egemen olmuştur. Mehmet Ali Paşa ve oğullarının döneminde kent bağımsız bir devletin başkenti olarak gelişmiştir. 1922 yılında kent İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Mayıs 1946 Mayısın da İngilizler kenti terk edince Mısır bağımsızlığını kazanmıştır (Grande Larousse Encyclopédique, 1993) .

Kahire günümüzde aşırı nüfus artışının neden olduğu çarpık kentleşme nedeniyle önemli sorunlar yaşamaktadır. Ülke nüfusu 1980-1990 yılları arasında %2.5 oranında artmıştır Yıllardan beri ülkenin öbür yörelerinden Kahire'ye yoğun göçler olmaktadır .Özellikle kırsal kesimden gelen göçmenlere iş sağlanmasında büyük güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu aşırı göçler nedeniyle Kahire'de konut sorunu en önemli sorunlardan biri olmaya devam etmektedir. Kentin banliyölerinde yapılan modern mahalleler ve konutlar yanında büyük bir çelişki arz eden yoksul yerleşme birimleri kent çevresinde genişleyerek yayılmaktadır. Kentin büyük mezarlıkları bile yoksul kesim için barınma yeri olarak kullanılmaktadır (Moffet, 1995).

Sekil No:21 Kahire Haritası

Kaynak: Grand Larousse Encyclopédique, Paris, 1993, s.500

1970'ler boyunca Mısır Devleti vatandaşlarının bütün sorunlarına çare bulan bir kurum olarak değerlendirilmektedir. İnsanların işleri vardır ve temel gereksinimleri karşılanmaktadır. Kahire'de kentin gittikçe kalabalıklaşması ve herkese iş bulunamaması ,konut sorunun derinleşmesi ,kentsel hizmetlerin ve konut sorunun aksaması karşısında toplumda huzursuzluk ve anarşik eğilimler belirmektedir. Kentte yaşayan sorunlu insanlar Devlet'tin sosyal anlaşmayı bozduğuna inanmaktadır .Kahire'de yaşayanların çoğu ortak bir toplumun ve amacın bir parçası olduklarına artık inanmamaktadırlar. Bunun sonucu olarak radikal akımlar halk arasında destek bulmaktadır. Kahire'de Devlet dışındaki kurumlarca sosyal çalışmalar yürütülmektedir .Masrafları İslamcı kuruluşlarca karşılanan ve kontrol edilen bu kuruluşlar halka sosyal hizmet götürmektedir. Bunu yaparken geniş halk kitlelerini etkileri altına almaktadırlar. Kentin pek çok semtinde İslamcı okullar, klinikler v e hastaneler bulunmaktadır. Devletin kendi sorunlarıyla ilgilenmediğini düşünen bir kısım halk bu gibi kuruluşların sosyal düzen ve manevi değerlerin korunmasını sağladığını düşünmektedir .Aşırı dinci guruplar bu şekilde halk arasında kendilerine destek bulmaktadır. Psikolojik bir mücadele yürütmektedirler. Kahire'de kent içinde kendine bir yer edinmemiş ve toplumla bütünleşememiş bir alt kesimin gittikçe çoğaldığı gözlenmektedir .Bu kesimler kendilerini dışlanmış hissetmektedirler ve pek fazla kaybedecek bir şeyleri yoktur. İşsizlik,umutsuzluk ve fondemantelizm arasındaki bağlantı Kahire örneğinde açıkça görülmektedir (Todaro, 1994).

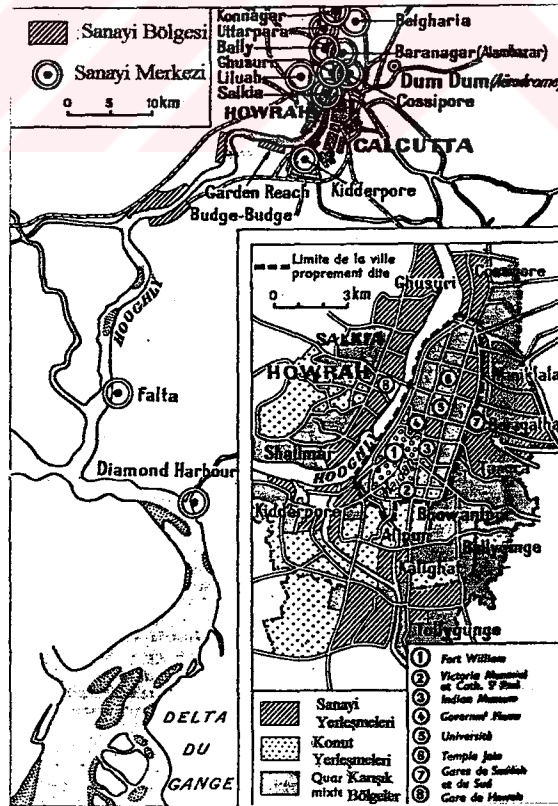
3.2.7 Kalküta

Çin ve Hindistan yeryüzünde nüfusu en kalabalık olan iki ülkedir. Bu ülkelerin durumu ele alındığında demografik faktör bütün diğer etkenleri gölgelemektedir. Çin'de yaşayan 1.135 milyar ve Hindistan'da yaşayan 853 milyon insan dünya nüfusunun % 37 sini geçmektedir. Dünyada önemleri şimdiden kabul edilen bu iki devî sınırlayan engel diğer ülkelerle karşılaştırılınca nispeten fakir olmalarıdır (Kennedy, 1995).

Gelişmekte olan ülkeler içinde nüfus sorunlarının en fazla yaşandığı ülkelerden biri de Hindistan dır. Hindistan'da nüfusu dağılımı hala büyük ölçüde tarıma bağlıdır. Bu nedenle nüfus yoğunluğu fazla bölgeler nemli ovalarda bulunur. Örneğin Ganj ovası ve deltası gibi. bölgelerde kilometre kareye en az 310-400 kişi veya daha fazla nüfus düşer. Kırsal etkinliklerin yanında ticaret ve zanaatlar ve son yıllarda da sanayi gelişmiştir. Ganj deltasının Hindistan'da kalan bölümü olan batı Bengal çok büyük kırsal nüfusu ve çok geniş bir alana yayılmış olan Kalküta yerleşmesini barındırır. Batı kıyılarında Ahmedabat, Bombay ekseninde verimli tarım alanları vardır. Bu bölgede oldukça eski ve güçlü bir sanayi bulunur. Sanayi temelde tekstile dayanır. Bu bölgede km2 'ye 300 kişiden fazla nüfus düşer. Nüfus yoğunlukları pirinç tarlalarıyla sanayi etkinliklerinin yan yana sıralanması sonucudur. Madras ve Bangalorgibi birçok kent bu dinamizme tanıklık etmektedir .Doğal koşulları çetin olan bölgelerde nüfus yoğunlukları azdır (World Resources, 1994)

Hindistan'da kalkınma yolundaki büyük engel işte bu demografik yapısıdır. Bağımsızlığın ilan edildiği sırada ortalama hayatta kalma ümidi erkekler için 32.5 kadınlar için 31.7 yıldır. 1980'lerin sonu doğru her iki cins içinde 58 yıl olmuştur. Bu durum sağlık, beslenme, sağlık hizmetleri ve yaşam standardında sağlanan iyileşmeden kaynaklanmaktadır. Ölüm oranlarındaki düşüşe karşın doğum oranları da aynı hızla azalmamıştır. Hindistan'da devlet köylere kadar erişip köylüleri nüfus kontrolü yapmaya ikna edecek güçte değildir. Hindistan'da yaş yapısı nüfusun hemen hemen %40'ının 15 yaşın altında olması dolayısıyla Afrika ve Ortadoğu ülkelerinin yaş yapısına yakındır. Nüfusun böylesine hızlı artışı hem kırsal kesimde hem de kentlerde fakirlik düzeyinin artmasına neden olmuştur. Hindistan'da 850 milyonluk nüfusun yaklaşık yarısının fakirlik düzeyinin altında yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu gelişim devam ederse Hindistan 2025 yılına kadar nüfus büyüklüğünde Çin'i yakalayacak fakat 1.5 milyarlık Hint halkı içinde topraksız, eksik istihdam edilen, yetersiz beslenen, işe yarayacak bir eğitim görmemiş ve kötü şartlarda barınan insanların sayısı bugünkünden fazla olacaktır. Bugün Hindistan'da kentsel nüfus hala toplam nüfusun %28'ini temsil eder. Hindistan nüfusunu düşünürsek bu 225 milyon kişi civarındadır. Geri kalan nüfus Hindistan'ın 600' bin kadar kentinde yaşar. Kalküta Hindistan'ın en kalabalık kentidir. Bombay ve Madras İngiliz devrinden kalma ticaret merkezleridir. Avrupa'ya en yakın liman olan Bombay ticaret ve sanayi merkezi olarak gelişmiştir. Delhi nüfus bakımından bir yandan Kalküta ile Bombay'nın bir yandan da Madras'ın arasında yer alır (Gaudin et al, 1990)

Şekil No:22 Kalküta Haritası

Kaynak: Grand Larousse Encyclopedique, Paris, 1993, s.501

Eskiden İngilizlerin Hindistan'a sızdığı merkez olan Kalküta Hindistan'ın en önemli yerleşim merkezlerinden biridir. Bengal eyaletinin merkezi olan kent, 1690 yılında İngiliz tüccarları tarafından Ganj ırmağının Hugli kolu üzerinde kurulmuştur. Kalküta Bengal ovalarının doğal ağzıdır. 19. Yy. Ortalarına kadar İngiliz Doğu Hint kumpanyası'nın merkezi olarak gelişim gösteren kent 1972-1912 yılları arasında 'da İngiliz Hindistan'ının merkezi olmuştur. 1947 yılında Pakistan'ın doğu ve batı olarak bölünmesinden sonra, yüz binlerce insanın yığıldığı Kalküta'ya ikinci bir nüfus akını'da 1971 yılında Bengaldeş'in bağımsız devlet olma savaşı sırasında olmuştur (Moffet, 1995) , (Şekil No: 22).

Günümüzde önemli bir sanayi, bankacılık ve kültür merkezi olan Kalküta'da 10 860 000 kişilik bir nüfus barınmaktadır. Kalküta nüfus bakımından Hindistan'ın en büyük kentidir. Önemli bir Liman kentidir fakat Hugli'nin çamurla dolmasından zarar görmektedir. Bütün bu etkinlikler, kırsal kesimden sürekli göç nedeniyle herkese iş sağlamaya yetmemektedir. Gecekondu semtlerinin hızla yaklaştığı kentte işsizlik ve yoksulluk kol gezmektedir (Colmen et al, 1986).

4.BÖLÜM:

TÜRKİYE'DE EKONOMİK GELİŞMELER ve KENTLEŞME

19.yüzyılın başlarında Osmanlı ekonomisi büyük ölçüde kendi kendine yeterlidir .Geleneksel teknolojiyi kullanan tarım ve tarım dışı üretim faaliyetlerinde, kapitalizm öncesi üretim ilişkileri henüz önemini yitirmemiştir. Bu dönemde merkezi hükümetin gücü oldukça gerilemiştir. Buna karşın vergisel üretim tarzı olarak nitelendirdiğimiz yapılar yerli yerindedir. Ancak 1820'lerden Birinci Dünya savaşına kadar geçen süre içinde Osmanlı devleti Batı'nın askeri siyasi ve ekonomik gücü ile karşı karşıya kalmıştır. Ekonomi batı kaynaklı yeni bir iktisadi düzene, kapitalizme açılmaya başlamıştır .Bu dönemde bir yandan Anadolu kentlerindeki erkan üzerinde merkezi otoritenin gücü zayıflamış, bir yandan da Balkanlardaki bağımsızlık hareketleri toplumsal düzende huzursuzluklar yaratmıştır. Batının gittikçe artan gücü karşısında Osmanlı imparatorluğu bir dizi batı türü reform uygulayarak merkezi hükümetin etkisini arttırmaya çalışmıştır .Ancak reform hareketleri Avrupalı devletlerin desteği ve baskısıyla birlikte ilerlemektedir. Reform girişimlerine sağladıkları destek karşısında Avrupalı devletler ekonominin dışı açılması yönünde taleplerde bulunmuşlardır. Böylece ekonominin dışı ticarete ve yabancı sermayeye açılması sosyal reformlarla birlikte yürütülmüştür. (Şevket , 1990)

1820'lerden sonra hızla büyüyen Avrupa-Osmanlı ticareti dış pazarlara yönelik tarımsal üretimi arttırmıştır .Zanaatlara dayalı tarım dışı üretimde ise gerileme olmuştur. 1850 yıllarından sora ülkeye giren yabancı sermaye devlete verilen kredilerle karşılanan demiryolları ve limanlar gibi, dış ticarete yönelik altyapı yatırımlarında yoğunlaşmıştır. Tarım ve sanayi gibi doğrudan üretim dallarına yatırılan yabancı sermaye sınırlı kalmıştır. 1910'lara gelindiğinde ülke ekonomisinde tarımsal üretimin payı büyümüştür. İmparatorluğun dış ticaretini yabancı sermayedarlarla birlikte elinde tutan azınlık tüccarların gücü artmıştır. Büyük toprak mülkiyeti ve dış ticaret en önemli birikim kaynakları durumuna gelmiştir (Keyder , 1982) .

Ancak yeni tarımsal üretim şekilleri Çukurova'daki pamuk üretimi yapılan çiftlikler dışında ,ücretli işçiler kullanan kapitalist çiftliklerin yayılmasına yol açmamıştır. Tarımsal üretimin çok büyük bir bölümü ya kendi topraklarını işleyen yada ortakçı olarak büyük toprak sahiplerinin topraklarını işleyen ,köylüler tarafından gerçekleştirilmektedir. Tarımsal yapılarda küçük üreticiliğin önemini arttıran bir gelişmede yüzyıl boyunca imparatorluktan ayrılan bölgelerden Anadolu'ya geçen nüfusun Anadolu'daki boş topraklara yerleştirilmesi olmuştur. Zanaatlara dayalı tarım dışı üretim faaliyetlerinin toplam tüketim içindeki payı büyük ölçüde gerilemiştir. İthal mallarının rekabeti karşısında zanaatlar varlıklarını sürdürebilmek için düşük ücretleri kabullenmek zorunda kalmışlardır. Açık ekonomi koşullarının da etkisiyle sanayi gelişmemiş kurulan bazı işletmelerinde sayıları sınırlı kalmıştır (Pamuk , 1990) .

Türkiye bu dönemde sanayileşme sürecine girememiştir. Osmanlı toplumu teknolojik ve ekonomik devrimi 19.yüzyıl içinde yakalayamamıştır. Batının tek yönlü etkisi Osmanlı imparatorluğu için olumsuz sonuçlar

doğurmuştur. Osmanlı'dan sınırlı alanlarda ve sorunların içeriğine cevap vermekten uzak yenilik hareketleri toplumun sorunlarını çözüp onu sanayi toplumuna taşıyabilmekten uzak kalmıştır. Toplumu ileriye taşıyacak yenilikler ve sosyal değişimler yeterli bir yoğunluk kazanamamıştır (Erkan , 1992) .

20. yüzyıl başlarında Osmanlı ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayanan bir yapıdadır. Yabancı sermaye ve dış pazarlarla ilişkileri gelişmiştir. İmparatorluğun ve Anadolu'nun ihracatı içinde tarımsal üretimin payı yüzde doksanı aşmaktadır. Düyun-u Umumiye İdaresi ve Osmanlı Bankası gibi kurumlar, Avrupa sermayesinin ekonomi üzerindeki denetiminin simgeleri durumuna gelmişlerdir. Bununla beraber imparatorluğu diğer az gelişmiş ülkelerden ayıran önemli bir faktör vardır. Oda Osmanlı İmparatorluğunun hiç bir zaman bağımsızlığını kaybedip bir koloni durumuna düşmemiş olmasıdır. Osmanlıda merkezi devlet hem iç unsurlar hem de dış müdahaleler karşısında gücünü koruyabilmiştir. Merkezi devlet mali tabanını korumak ve taşrada toprağa bağlı yerel unsurların güçlendirmek amacıyla 19. yüzyıl boyunca küçük üreticileri bir yandan vergilendirmiş ,öte yandan da büyük toprak sahiplerine karşı desteklemiştir (Pamuk , 1990).

Yukarıda kısaca belirttiğimiz gibi 20. yüzyıl başlarında Türkiye henüz bir tarım toplumu olmanın ötesine gidememiştir. Türkiye'nin sanayileşme sürecine katılımı Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir. Türkiye'de sanayileşme hamlesi .Batı toplumlarında başlayan sanayi devriminden ancak 150 yıl sonra gerçekleşebilmiştir. Batı'da ki sanayileşme hareketlerinin Osmanlı İmparatorluğu üzerinde olumsuz etkileri görülmüştür. Dışarıdan ithal edilen mallara karşı adeta bir açık pazar durumuna gelmiştir. Küçük zanaatlar ölürken, sanayi üretimine dönük işletmeler kurulamamıştır. Fransız Devriminin getirdiği "Milli Devlet "tezi çok uluslu Osmanlı Devletini çok kısa sürede etkilemiştir .Bunun sonucunda imparatorlukta bir çözülme olmuştur (Keyder , 1982).

Cumhuriyet ve Atatürk devrimlerinden sonra Batının yaşadığı ekonomik ve sosyal devrimler içerik ve yöntemleriyle ele alınmış. Ekonomide kalkınma ve sanayileşmede büyük bir atılım gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Türkiye Cumhuriyetin kuruluşundan beri yürüttüğü kalkınma ve sanayileşme uğraşı içinde önemli bir yol almıştır. Atatürk devrimleri ve Cumhuriyet ,Batı uygarlığını bir yaşam biçimi olarak ele almıştır. Getirilen reformlar Fransız Devrimi'nde izlerini taşımaktadır. Sanayileşme sürecine girmemiz ilk önce sanayi toplumunun politik, düşünsel ve kurumsal temellerini oluşturmaya yöneliktir. Ekonomik ve teknolojik boyutlarına daha sonradan girilmiştir. Türkiye'de geleneksel toplumsal yapının düşünsel ve maddesel temellerinde bir değişim olmadan politik, kültürel ve kurumsal bir çerçeve oluşturulmak istenmiştir. Toplumun değer ve davranış biçimlerini kökten etkileyen bu atılımlar toplumun bütün kesimlerine aynı ölçüde inememiştir. Geleneksel değerlerle yenilikçi değerler arasında hala sürüp giden çatışmalar gündeme gelmektedir. Bu ikilem toplumda anlamsız bir ikili yapı yaratmıştır ve Osmanlıdan beri var olan bir toplumsal gerilim olarak sürüp gitmektedir (Erkan , 1992) .

Cumhuriyet Devrinde Türk Ekonomisinin genel bir değerlendirmesini yaparken ,Cumhuriyet ekonomisini beş döneme ayırmakta yarar vardır.

- 1.dönem:1923-1930
- 2.dönem:1930-1940
- 3.dönem:1940-1950
- 4.dönem :1950-1960
- 5.dönem:1960 ve sonrası

Cumhuriyet Devri Türk Ekonomisine girerken 1923 tarihi bir başlangıç olarak ele alınmalıdır. Bu dönemde Türkiye dokuz yıl süren bir savaştan çıkmıştır. En zengin tarım bölgeleri 1919 yılından beri işgal altında kalmıştır. Savaş kayıpları ve savaş sonrası azınlıkların göçü , işgücünü üç dört milyon kişi civarında azaltmıştır. Çukurova ve ülkenin iç kesimlerinden Ermeniler ve Batı Anadolu'dan Rumlar mülklerini de geride bırakarak çekilmişlerdir. Bu mülkler ekili toprak oranında önemli bir yer tutar. İşgücü, darlık ve terk edilmiş topraklar 1923 tarım üretiminin savaş öncesi son normal üretim yılı olan 1913 düzeyinin altına inmesine neden olmuştur. Bu nedenle 1926 yılına kadar olan yıllar yeniden inşa ve canlanma dönemi olarak görülebilir (Keyder , 1982) (Tablo no: 25).

Tablo 25:İthalat ve İhracat Eğilimleri

İthalat Eğilimleri 1923-29(Milyon Kg)

	METALLER	MAKİNE VE ALETLER	PETROL VE MAKİNE YAĞI
1923	34,0	2,6	49,7
1924	97,3	8,6	58,3
1925	128,2	12,5	82,5
1926	124,0	14,5	76,1
1927	109,3	12,5	87,9
1928	175,2	13,7	101,4
1929	183,9	14,1	112,3

İhracat Eğilimleri(%)³³

	1924	1925	1926	1927	1928	1929
Tütün	29,3	31,4	36,6	27,7	31,2	26,3
Kuru Üzüm	11,4	5,7	6,7	4,7	8,7	6,3
Pamuk	7,3	7	8	6	6	5,5
İncir	6,9	4,2	3,3	2,7	3	3,4
Fındık	4,7	7,3	6	6,5	5,8	2,9
Yün	5,1	2,7	4,7	5,8	6,5	6,1
Afyon	3,8	3,8	4,5	3	3	5,5
Yumurta	2,3	2,4	2,4	3,4	3,4	1,1
Toplam	70,8	64,5	72,2	59,8	67,6	60,1

Kaynak:Çağlar Keyder,Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye(1923-1929),Yurt Yayınevi,Ankara,1982,s109

1923-1930 yıllarını kapsayan dönemde , İzmir İktisat kongresi de ele alınan ekonomik ağırlıklı fikirlerin gelişmesi, ekonomik envanterlerin belirlenmesi,model arayışı ve belli ölçülerde uygulamaya gidilmesi üzerinde durulmuştur. Ekonominin sahip olduklarından çok olmadıkları belirlenmiş, ekonomik hedefler tayin edilmiş karma ekonomi modelinin temeli hazırlanmıştır (Kılıçbay , 1994) . Politik ortamda radikal değişikliklere rağmen bağımsızlık savaşı sonrası Dünya ile eski bağlar yeniden kurulmuştur. Ekonomik

değişikliklere rağmen bağımsızlık savaşı sonrası Dünya ile eski bağlar yeniden kurulmuştur. Ekonomik büyüme sağlanmaya başlamış ve boş bırakılan topraklar yeniden ekilerek tarımda bir gelişme sağlanmıştır. 1920'lerde ekonomide gerçekleşenler Osmanlı dönemindeki eğilimin canlanmansı ve aynı çizgide bir ilerleyişin göstergesi olarak görülebilir. Bu eğilim dünya ekonomisinin 1930'larda krize girmesiyle son bulmuştur. Krizle birlikte Türkiye ile Dünya ekonomisi arasındaki mal ve para akışı bir durgunluk içine girmiştir. Türkiye ekonomisi de bu durgunluktan etkilenmiştir. Dünya ticareti koşulları ile hükümetin mal ve para hareketlerine getirdiği yeni kısıtlamalar, ticaret sermayesi ve ticaretle ilişkili para sermayesinin artıklarından elde ettikleri payı azaltmıştır. Ekonomi devletçi bir modele yaklaşmıştır. Bu devletçi dönemde devlet, sermaye kesimleri karşısında göreceli bir özerkliye kavuşmuştur. Üretici sermayenin (sanayi sermayesi) çıkarları doğrultusunda politikalar ve sanayileşme politikaları uygulamıştır. 1930'lu yıllarda zaten gücü azalmış ticaret sermayesinin yerini, daha da zayıflatan ve sanayi sermayesi yararına politikalar uygulayan bir devletçilik almıştır (Keyder , 1982) .

Sanayileşmenin maddi temellerini oluşturmaya yönelik bir ekonomik kalkınma çabası 1920'li yıllarda kendi haline bırakılmış, 1930'lu yıllarda "devletçilik" politikası ile devletin sanayiye öncülük etmesi ile hızlandırılmıştır. 1923-1940 döneminde, faiz politikası, para politikası, döviz kurları politikası tam anlamıyla oturmamıştır. Devlet bütçesi mütevazı, fiyatlar büyük ölçüde istikrarlı hatta bazı kişilere göre üretimi teşvik etmeyecek kadar düşük, satın alma gücü sınırlı, pazar büyüklüğü oldukça zayıf bir sanayi kurulmakta, tarım yeniliğe ve canlılığa yönelmekte, demiryolları yapılmaktadır (Kılıçbay , 1994) .

1929 yıllarında başlayıp 1930'larda da devam eden "dünya ekonomik bunalımı" ve onun arkasından gelen dünya siyasi krizleri zinciri, ve 1930'larda başlayan ikinci dünya savaşı, Türkiye ekonomisinin bu dönemde henüz dışa açılmaya hazır bulunmayışı, dış ticareti özellikle ihracatı sınırlı tutmuştur. 1923-1940 dönemi, ekonomiyi durur halden harekete geçirme dönemi olmuştur. Ekonomiye fiziksel ve düşünsel yönden büyük bir moral kazandırmış, kurumlarda, ekonomik bilinçlenme yönünde gerekli altyapıyı hazırlamıştır. 1940-1950 yıllarını kapsayan dönemde dünyada ekonomik etkileri biraz gecikmeli olarak Türkiye'de de hissedilecek olan çok önemli değişimler olmuştur. Bunlar kısaca şöyle özetlenebilir (Kılıçbay , 1994) :

- 1) İkinci Dünya savaşı sonrası ülkeler arası ekonomik işbirliği, dünya ticaretini geliştirme isteği ve bunun kurumsallaşması en önemli değişimlerden biridir.
- 2) Savaşın bitiminden biraz önce toplanan Bretton - Woods ekonomik konferansı dünya ekonomik ilişkilerini, dış ticareti, gümrük, para-kredi gibi ekonomik sorunların temellerini kurmuş, kurulacak uluslararası kurumlar için altyapı oluşturmuştur. Bu Konferans Dünya Bankası ve IMF 'in temellerini atmıştır.
- 3) Ekonomik liberalizmin uygulamada karşılaştığı sorunlara ek olarak teori alanında güçlü bir eleştiri bir karşı koyma ortaya çıkmıştır.

1936 yılında İngiliz İktisatçısı J.M.Keynes “General Theory of Employment , Interest and Money” adlı kitabını yazmıştır. Bu kitabın ekonomik görüşlerin gelişmesi yönünde çok büyük katkısı olmuştur .Keynes’in yapıtı klasik teoriye karşı bir hareket başlatmıştır. ekonomik liberalizmin sınırlarını gösteren bu kitap , iktisat biliminde yeni bir model getirmiştir. Makro-ekonominin öncülüğünü yapmıştır. İstihdam teorisini sistematize eden bir yaklaşım sergilemektedir. Keynes teorisi dünyanın dikkatini ekonomik politikaların oluşturulmasına çekmiştir. Başta Amerika ve İngiltere olmak üzere pek çok ülke bu yönde girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. (Ory , 1987) Türkiye dışında oluşan bu büyük gelişmelerin etkileri Türkiye’de düşünce ve bilim alanında oldukça gecikmeli olarak etkilerini göstermeye başlamıştır .Bu gelişmelerin asıl büyük ağırlığı 1950’lerden sonra duyulmuştur (Gülalp , 1987) .

1940’ların yarısı gerek olayları gerekse politikaları ile yeni bir dönemin ayak seslerinin işitildiği yıllardır. 1940-1950 döneminin ikinci yarısında Türk ekonomisi o gün için önemli sayılan bir devalüasyonla karşılaşmıştır. 1940-1950 dönemi çok partili rejime geçiş dönemidir. Bu nedenle bu dönem içinde ekonomi ve ekonomik politikaları ilgili eleştiri analizler sosyal yapımıza girmeye başlamıştır (Gülalp , 1987) .

1950-1960 yılları arasındaki dönem Türk ekonomisi için ilgi çekicidir. 1950 yılı Türkiye’de çok partili siyasal rejimin başlangıç yılıdır. Bu tarihte siyasal değişimlerle beraber iktisat politikasında, iktisadi konulara yaklaşım yollarında bazı değişiklikler oluşmuştur. Bu yaklaşıma göre bir yanda karma ekonomi modeli devlet işletmeciliğinin geliştirilmesi , öte yanda genel iktisat politikalarında izlenen yol ve hedefler yer almaktadır. Dünya’da pek çok büyük sosyal ve ekonomik boyutlu değişimler olmuştur. Savaşlar politik çalkantılar birbirini izlemiştir. Türkiye ekonomisini de derinden etkileyen bu olayları ve Türkiye üzerindeki etkilerini şöyle sıralayabiliriz (Kılıçbay , 1994) :

- 1) Geçmişin mirası ve ekonomik envanter
- 2) 1920-1950 döneminde Birinci Dünya savaşının etkileri,İstiklal savaşı,1929’da başlayıp 1930’larda etkileri bütün dünyayı kapsayan büyük ekonomik kriz,
- 3) 1939-1944 İkinci Dünya savaşı

Cumhuriyet dönemi iktisadi tarihini inceleyenler 1920-1950 döneminde Türkiye’nin dışa açık bir ekonomiye sahip olmadığını söyleyebilirler fakat o dönemde henüz kalkınma teorileri gelişmemiştir. Gelişmekte olan ülkelerin elinden tutma yönünde hareketler de yoktur. Dünya Bankası, IMF, OECD, AET gibi ekonomik yardım ve destek işbirliğini sağlayacak kurumlar oluşmamıştır. 1920-1950’lerde dünyada egemen olan iktisat felsefeleri, ulusal ekonomi egoizmi, beraberlik yerine karşısındakini sömürme eğilimi Türk ekonomisini ister istemez bir yalnızlığa itmştir (Kılıçbay , 1994) .

Türkiye kalkınma yolunda , Rostow'un deyimiyle, take-off aşamasını daha önce aşmış; fakat 'olgunluk' dönemine girmeden kitlesel tüketim toplumuna ve iletişim çağına yönelmiştir (Erkan , 1992) .

1960'lı yıllarda Türkiye iktisat politikalarının yapımında bilimselleşmeye ve rasyonelleşmeye yönelik tutumlar sergilenmiştir. Nobel edebiyatı ödülü sahibi tanınmış iktisatçı ve ekonometrisyen Tinberger'in Türkiye'yi ziyareti bu döneme rastlar. Kalkınma ekonomisi alanında büyük isim yapan Prof.B.Chenery yine aynı dönemde danışman olarak Türkiye 'ye gelmiştir. Bu dönemde bilimselleşme fikri tartışmasının öncüsü Devlet Planlama Teşkilatı olmuştur. Plânlı döneme geçiş yaşanmıştır. Planlı dönemin başları Türk ekonomisi için birçok yönleri yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur .Prof. J. Tinbergerin de katkılarıyla hazırlanan ilk Beş yıllık Kalkınma Planı oldukça sade bir plândır. Basit bir modele dayalı olmakla beraber başarılı sonuç vermiş ve ekonominin büyüme hızı planda öngörülenden fazla sapmamıştır. Bu dönem planlı iktisat planlaması yapımcıları için oldukça öğretici niteliklere sahiptir 1960 sonrası dönemin Türk ekonomisi için önemli noktaları şöyle sıralanabilir (Kılıçbay , 1994) :

- 1) 1961 Anayasası fikir, felsefe, yaklaşım ve ideoloji tartışmalarına güç ve hız kazandırmıştır.
- 2) 1963 sonrasında işçi sendikaları güçlenmiştir. Bunların aksiyon ve fikir alanındaki etkileri ve uyguladıkları politikaların etkileri sanıldığından ve görüldüğünden daha büyük olmuştur.
- 3) 1963 sonrası çok sayıda meslek kuruluşunun ekonomik felsefe ve doktrinler alanında ve ekonomik uygulamalarda önemli etkisi görülmüştür.
- 4) 1963 sonrası bazı istikrar dönemlerinin varlığına karşılık koalisyon hükümetleri, siyasi çatışmalar kısa ömürlü ,kısa vadeli iktisat politikaları dönemi olmuştur.

1968 olayları ve onu izleyen yıllarda toplumda huzursuzluk artmıştır. Geleceğe güven azalmıştır. Kısa vadeli sosyal ve iktisat politikaları uygulanması ve iktisat politikalarında meydana gelen ve sık sık tekrarlanan değişimler yüzünden Türk ekonomisi sahip olduğu potansiyel güçten yararlanamamıştır (Kılıçbay , 1994) .

Türkiye'de Sanayileşmenin maddi temellerini yaratma yönünden ekonomik kalkınma çabaları şu aşamalardan geçmiştir. 1920'li yıllarda daha çok kendi akışına bırakılmış, 1930'lu yıllarda "devletçilik "politikası ile devletin sanayiye öncülük etmesi hızlandırılmıştır. 1950'li yıllarda ulaşım altyapısı genişletilmiş ve planlı dönemde ise daha hızlı bir sanayileşmeye yönelinmiştir. 1980'li yıllara gelindiğinde tüketim malları üreten imalat sanayiinden ,ara mallar ağırlıklı bir sanayi yapısına geçiş sağlanmıştır. 1980'li yıllarda ise iç tüketime yönelik bir sanayiden ihracat ağırlıklı bir sanayileşmeye dönüşüm gerçekleşmiştir. Ayrıca 1980'li yıllar piyasa sistemine geçiş için arayış yılları olmuştur. İletişim altyapısında hızlı gelişmeler gerçekleşmiştir (Erkan ,1992).

4.1 Türkiye’de Ekonomik Kalkınma ve Kentleşme Süreci İçinde Nüfus Artışları ile İlgili Sorunlar.

Cumhuriyetin Kuruluş yıllarında 13 milyon civarında olan Türkiye Nüfusu 1927’de 14.25 milyon 1940’da 17.8 milyon , 1950’de 209 milyon ,1970’de 35.6 milyon,1975’te 40.1 milyon , 1980’de 45 milyon,1987’de 52 milyon ve 1990 ‘da 57 milyon olmuştur. 1935’te %1.9,1940’ta %1.61945’te %1.0 olan nüfus artış hızı 1960 yılında %2.95 gibi çok büyük bir artış oranına yükselmiştir (DİE) .

Türkiye nüfusun bugünkü doğum oranları ile 2000 yılında 70 milyona yaklaşması beklenmektedir. 1920’lerden beri teşvik edilen nüfus artışı 1945-70 yılları arasında çok yüksek olmuştur. 1970’lerden sonra bir düşme eğilimi göstermişse de ölüm oranlarının düşmesi nüfus artış hızının daha aşağılara çekilmesine olanak vermemiştir. Doğal nüfus artışının 0-14 yaş grupları yüzdesini sürekli yukarıya doğru çekmesi hem faal nüfusun hem de devletin yükünü ağırlaştırmaktadır .Batı ülkelerinde %20’yi aşmayan genç nüfus oranı Türkiye’de genel nüfusun üçte birini geçerek %36’ya ulaşmıştır (DİE) .

Ülkemizde 0-14 yaş grubunun toplam nüfusa oranla bu kadar yüksek olması ülke nüfusunun daha uzun yıllar artmaya devam edeceğini göstermektedir. Türkiye’de 1965 yılından beri yürütülen nüfus planlaması çalışmaları henüz istenilen sonucu vermiş değildir. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu’nun raporuna göre Türkiye dünyanın nüfusu en hızlı çoğalan 25 ülkesinden biridir. Bu gün % 2.0 olan nüfus artış hızı ile çini geçmiş durumdayız. Asya ortalaması olan nüfus artış oranı ise %1.8 ile ülkemizden daha düşük olarak seyretmektedir. Avrupa’nın beş yılda ortalama nüfus artış oranı % 0.3 civarındadır (Kılıçbay , 1994) .

Nüfus artışı belirli bir düzeye kadar ülke ekonomisi için pozitif etkiler yaratır. Nüfus işgücü arzının ve iç talebin kaynağıdır. Bir yönü ile bir üretim faktörü olan işgücü arzını arttıran ve iç talebi çoğaltan bir faktördür .Diğer yönü ile ulusal tasarrufu azaltıp büyüme hızını düşürücü bir etkiye sahiptir. Bu koşullar altında “optimal nüfus artışı” kavramı ortaya çıkmaktadır. Buna dünya ülkelerinden örnekler verirsek 1960’lı yıllarda Batı Almanya’da ulusal tasarruf,sermaye birikimi ve büyüme potansiyeline göre nüfus artışı “optimal”ın altında kaldığı için emek ithal etmiştir. Yine aynı dönemde Türkiye nüfus artışı optimal’in üstünde olduğu için emek ihraç etmiştir (Kılıçbay , 1994) .

Bugün istenilen nüfusu azaltmak değil fakirliği ortadan kaldırmaktır. Nüfus kontrolünün en etkin araçlarından biri de hızlı sanayileşme ile birlikte hizmet sektörünün gelişmesidir. Düzenli kentleşme ,eğitim ,sağlık ve sosyal güvenlik sistemlerinde reform özellikle kadınların eğitim düzeylerinin yükseltilmesi en etkin nüfus kontrol aracı olacaktır (Kozlu , 1995) .

Dünya ülkelerinin durumlarını incelediğimiz zaman nüfus ve fakirlik arasında değişmeyen bir ilişki olduğunu görüyoruz. Gelişmiş batı ülkelerin nüfus artışlarının çok düşük (genelde %1.0 ve bunun altında) olduğunu görüyoruz. Gelişmekte olan ülkelerde çok yüksek bir nüfus artış oranı görülüyor(%2.5 -%4.0). Kalkınma yolunda önemli mesafe alan ülkelerde ise nüfus artış oranının azalmaya başlıyor(%1.0-2.5). Hızlı nüfus

artışı ile karşı karşıya kalan ülkeler , hızlı büyüme için sanayiye kanalize edilmesi gereken kaynakları altyapı, sosyal hizmetler ve temel tüketim için kullanmaktadırlar. Bu da hızlı nüfus artışının ülke kalkınmasını negatif bir yönde etkilediğinin göstergesidir (Kılıçbay , 1994) .

Ülkemizin dış gücü, ekonomik ve askeri gücü, sosyal yapısının sağlamlığı ile orantılıdır. Bu koşullar altında bile Türkiye nüfus artış oranının “optimal” in bir hayli üstünde olduğu gerçeği ortaya çıkar. Son yıllarda görülen pek çok sorunun kökeninde optimalin üzerindeki nüfus artışı yatmaktadır. Ödemeler dengesi açığının kapatılması, sanayide ve tarımda veriliğin artırılması, sağlıklı kentleşme nüfus artış hızının azaltılması ile bir arada düşünülmelidir (Kılıçbay , 1994) .

4.2 Türkiye Toplumunun Sosyal Yapısı

Batı toplumlarında yaşanan feodal ve kapitalist sistemlerde temel üretim araçlarının özel mülkiyetine toplumun belirli bir kesimi sahip olmuştur. Bu nedenle Batıda mülkiyet yapısından kaynaklanan bir sınıflaşma yaşanmıştır. Buna karşın Türkiye’de Osmanlı imparatorluğunun güçlü olduğu devirlerde temel üretim faktörü olan toprağın devlete ait olmasından kaynaklanan sınıfsız bir toplum oluşmuştur. Bu nedenle Türkiye’de bir batı ülkesi gibi veya doğu toplumları olan Japonya ve Hindistan gibi sınıf farklılaşması yaşanmamıştır. Bu nedenle Türkiye’de toplumun en alt kesiminden en üst kesimine yükselmenin yolları açık kalmıştır. Örneğin Osmanlı imparatorluğunda bir devşirme sadrazamlığa kadar yükselebilmıştır. Günümüzde ise toplumun en üst yönetimine gelenlerin kökenlerinin genellikle üst sosyal tabakalara dayanmadığı görülür (Erkan , 1992). Ancak Osmanlı İmparatorluğunda 19.yüzyıl ortalarından itibaren toprak mülkiyetine geçiş toplum yapısının değişmesine yol açmıştır. Toplumda sınıfsallaşma yönünde yeni oluşumlar yaratmıştır. Fakat batıdaki gibi kesin bir sınıflaşma yaşanmamıştır (Pamuk , 1990).

Türk toplumunda geçmişte sınıflaşma olmamasına karşın son yıllarda sanayileşme ve kalkınmanın sosyal politikalarla desteklenmeden gelişmesi ,kalkınma politikalarında tutarlı bir yol izlenememesi ve ekonomik durumu iyileştirecek yapısal değişiklikler zamanında yapılaması sonucunda ekonomik dengelerin bozulması ve yaşanan kronik enflasyon sosyal yapıya büyük zarar vermiştir. Bunun sonucunda orta tabaka erirken üst tabaka ve alt tabaka arasındaki uçurum daha da belirginleşmiştir. Gelir dağılımındaki bozulmaya ilişkin verilere göre toplumda sosyal farklılaşma ve kutuplaşmanın ortaya çıktığı görülmektedir (Erkan , 1992).

Kalkınma ve refah ortamından bir pay alamayan toplum kesimlerinin huzursuzluğu gittikçe artmaktadır. Kentlerin gelişimi ve sosyal yapısında bundan etkilenmektedir. Kent yapısı bozulmakta kent çevresi zarar görmektedir. Halk arasında reaksiyoner ideolojiler taraftar bulmaktadır. Toplumda suçluluk oranı yükselmektedir. Belli değer sistemlerinin bozulması toplumda sosyal çözümlerin bir göstergesi olarak gündeme gelmektedir (Erkan , 1992).

4.3 Türkiye’de Kentleşme

Anadolu’da bugünkü yerleşme alanları içerisinde , ilk kuruluş tarihleri M.Ö. 6800 yılına kadar uzanan kent ve kasabalar bulunmaktadır. Çatal höyük Anadolu’da M.Ö. 6800 yıllarında 9000 kişinin yaşadığı bir yerleşme merkezidir (William et al , 1972). Türklerin batıya doğru göç ederek Anadolu’da yerleşmelerinden sonra buradaki kentleşme üzerinde büyük etkileri olmuştur. O devirlerde Anadolu kentlerin geometrik bir gelişme gösterdiklerini görmekteyiz. Bu kentlerde kent merkezini ortasında yer alan ‘Cuma Camisi’ ve ona bağlı devamlı pazar yerinden oluşan iki ana elemana yer verilmektedir. Bu kentlerde dikkati çeken bir özellikte surlar içerisinde bir yapı düzeninin varlığıdır. Anadolu’da özellikle 13.yy.’da hızlanan kentleşme sonunda ortaya çıkan küçük kentler farklı büyüklükte olsalar da düzenli bir bütünün parçaları görünümündedirler. Büyük ve önemli kentler, geniş sokaklar, kalabalık çarşılar, cami, mescit, tekke ve sarayları olan, hububat, meyve, pamuk üretimi ve dokuma sanayii olan merkezlerdir (Köprülü , 1984).

Anadolu Türk kentlerinde mekansal yapı şu şekilde gelişme göstermiştir. Selçuklar döneminde Beyşehir gibi yeniden kurulan kentlerin yanısıra eskiden kurulan kentlerde imar edilmiştir. Aksaray ve Alanya imar edilen kentler arasındadır (Yinanç , 1944). Selçuklu sultanlarının özellikle yeni kurulan kentlerin gelişmelerini sağlamak için mecburi iskan yanında burada oturanlara tanıdıkları vergi muafiyetini ve yaptıkları vakıf tesislerini de ayrıca belirtmek gerekir. Tesis edilen vakıflar yoluyla kentin tümüne hizmet verecek okul, kitaplık, cami, hastahane, han, çeşme gibi tesisler yaparak kentlerin gelişimini sağlamışlardır (Kuban , 1968) .

Osmanlı İmparatorluğunun On yedinci Yüzyılın başından On dokuzuncu yüzyıla kadar ki döneminde toplumun statik yapısı dolayısıyla kentlerin mekansal yapısı da oldukça statik bir görünümündedir. 14, 15 ve 16. yy. Osmanlı imparatorluğunun kuruluş ve yükseliş dönemlerine paralel olarak, yeni mahalleler kurulması yoluyla hızla genişleyen kent mekanları 17. yy. başında ulaştıkları sınırları 19.yy. sonuna kadar korumuştur (Aktüre , 1978). Osmanlı imparatorluğunda 17.yy.’da büyükçe kentlerin ülkenin her yerine dağıldığı görülmektedir. Bölgeler arasında ekonomik yönden pek farklılaşma bulunmamaktadır. O günkü Anadolu kentleri Harput, Malatya, Tokat, Erzurum ,Sivas ve Kastamonu’dur. Kendilerine işleyecek toprak verilen köylüler devleti vergilerinden yoksun bırakmamak için bu toprakları terk ederek kente gelemezler. Topraktan ayrılmalara ancak toprakla ilgili tüm vergileri vermeleri hem de devletin gelir kaybını karşılayacak 75 akçelik bir çift bozan resmini ödemeleri koşuluyla izin verilir. Devletin çiftliğini bozarak kente göçen köylüyü toprağına geri döndürme hakkı vardır (Keleş , 1983).

17.yüzyılın başlarında itibaren bu denge bozulmaya başlamıştır. Topraklarının terk eden köylülerin sayısında artış olmuştur. Topraklarında geçimine yeterince sağlayamayan halk kentlere ve özellikle İstanbul’a göçmeye başlamıştır .Bir kısmında devlete baş kaldıran feodal beylerin peşine takılmış devlete karşı ayaklanmalar başlatmışlardır. Devlet adamları savaşlar çıkararak işsizliği önleyemedikleri için

eleştirilmişlerdir. Bu dönemde İmparatorluğun ekonomik yapısı eski gücünü kaybetmektedir .El emeğinin ve zanaatların değeri düşmüştür. Kentlerde de iş imkanları sınırlıdır. Kente göçenler devlet kapısında iş aramaktadırlar (Pamuk , 1990).

19 uncu yüzyılın başlarında batı ülkeleri ile olan ilişkilerimiz ve ticaret anlaşmaları Osmanlı İmparatorluğundaki kentleşme biçimini de etkilemiştir. Türkiye sanayileşmeye batı ile aynı zamanda başlayamamıştır. Bunda Avrupalıların Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret yapmasının da büyük payı vardır. Bu durum Osmanlı ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. O zamana kadar o günkü teknolojik koşullarla üretimde bulunan kentler sönmeye yüz tutmuşlardır. O tarihten sonra Batı ile ticaretin geliştiği, artık ürünün ülke dışına çıkarıldığı kentler ve ticari Liman kentleri gelişmeye başlamışlardır (Pamuk , 1990).

Batılılaşma sürecine girildiğinde Türk kenti büyük değişimler geçirmiştir. Bu değişiklikler eski Türk kentlerinde yaşayan halkın siyasal düşüncesinden, davranmış ve düşünce biçimine kadar her alanda kendini göstermiştir. Batılılaşma alkımında kent mekanlarının farklılaşmış yeni malzeme ve teknikler uygulanmıştır. Bu yaklaşımlara uygun olarak Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul bu türden kalıcı etkilerin yerleştiği bir kent olarak önemli gelişmeler göstermiştir (Denel , 1981).

Cumhuriyet devrinde kentleşme 2. Dünya savaşının başlangıcına değin çok yavaş gelişmektedir. Savaş yılları içinde özellikle büyük kentlerdeki nüfusun savunma zorlukları altında boşaltılmaları da eklenince Kentsel nüfus artışı da çok düşük düzeyde seyretmiştir. İkinci dünya savaşının hemen sonrasında Türkiye'de kır kent akımları hızlanmıştır. Kent nüfusları 1950 yılından itibaren hızlı bir gelişme göstermiştir. Bu tarihte kentsel nüfus ülke nüfusuna oranla %25 düzeyinde iken, Bu oran 1970'te %38.5, 1980'de %43.9, 1985'te %53, 1990'da da %59'a yükselmiştir (Keleş , 1993). Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre 1927 yılında %24 olan kentsel nüfus,1980'li yıllarda %44'e ulaşmıştır. 1990 nüfus sayımının sonuçlarına göre kentleşme oranı %59 olarak verilmiştir. DİE 'ye göre 2000 yılında Türkiye nüfusunun %74 olacağı varsayılmaktadır (DİE , 1990)

Türkiye'de "kırdan köy" ve "kentte yoğunlaşma" 1940 'lardan başlamıştır. 1950-1980 tarihleri arasında en az 30 milyon köylü kentlere göç etmiştir. Bugün yalnız İstanbul, Ankara, İzmir ,Adana, Gaziantep, Bursa, Konya ve kayseri büyük şehir belediyeleri sınırları içinde 14 milyon insan yaşamaktadır. 1990 nüfus sayım sonuçlarına göre büyük kentlerimizin nüfusları :İstanbul 7 milyon,Ankara 2.7 milyon,İzmir 2.5 milyon,Adana 1.7' milyondur (DİE, 1990).

Görülüyor ki Türkiye nüfusu 1945 yılından itibaren hızla artmaya başlamıştır. Nüfus artışları ve yukarıda belirttiğimiz ekonomik ve sosyal değişiklikler sonucunda kentlerimiz genişlemekte ve burada yaşayanların sayısı hızla artmaktadır. Türkiye'de kentleşme geçen yüz yılın kentleşmesinden biraz farklılık gösterir. Batılı ülkelerde kentleşme hareketleri orta ve büyük nüfuslu kentlerde homojen bir biçimde artmıştır. Türkiye'de

ise daha çok büyük kentlerin diğerlerine oranla çok daha hızla büyüdüğü görülmüştür. Türkiye de bugün oldukça yoğun bir nüfus artışının yanında belirli bir kentleşme hareketi bulunmaktadır (Cillov , 1967) .

Türkiye’de büyük boyutlara ulaşan nüfus kentlere akmaktadır. Kırsal çözülmenin sağlıklı biçimde gerçekleşmesini amaçlayan kamu politikaları çok yetersiz kalmıştır. Kentlerdeki yoğunlaşmada sağlıksızdır. Kentlerde yoğunlaşmanın türlü alanları ile (konut, arsa, istihdam, sosyal ve fiziksel altyapı vb.) ile ilgili tutarlı kamu politikaları bulunmamaktadır. Olanlar yetersiz kalmış ve uygulanamamıştır. Kırdan kente göçen nüfus kendi olanaklarıyla kendi sorunlarına çözümler aramaktadır (Keleş ,1983).

Bugün büyük kentlerimizin nüfuslarının ortalama % 65’i gecekondualarda yaşamaktadır. Gecekondualarda yaşayanların pek çoğu köy kökenlidir. Diğer bir deyimle kırdan kente daha iyi yaşam olanakları bulmak için gelmiş kişilerdir. Kırdan kente göç edenlerin kentteki birikimlerinin ve kentleşme sürecinde kırdan kente aktarılan kaynakların kullanımında gecekondualar büyük bir yer tutmaktadır (Kartal , 1992).

4.4 Türkiye’de Kentleşme Hareketlerinin Özellikleri

Türkiye’ye 1950 yılından başlayarak hızlı bir kentleşme dönemine girmiştir. 1950 -1960 döneminde karayollarının yapılması, tarımda ürün potansiyelinin artırılması, kapalı bölge ekonomisinin terk edilerek ulus ekonomisine geçiş hızının artması. Türkiye’de sosyo-politik bir değişimin başlangıcı olmuştur. Kentleşme hareketi sonucunda kentlerin aynı ölçüde büyümediği bazı büyük kentlerde aşırı nüfus birikimleri olduğu görülmektedir (Keleş , 1983). 1960-1980 yılları arasında kentli nüfusun büyük bir kesiminin Ankara, İstanbul, İzmir , Adana ve Bursa’da yaşadığı görülmektedir. Bir Başka özellik ise çeşitli coğrafi bölgeler arasında büyük kentlerin dağılışının yanısıra genel olarak kentleşme derecesi ve hızı bakımından farklılıklar olduğu görülmektedir (Eyüp , 1991).

Tablo 26:: Kır Kent Nüfusundaki Değişmeler

	1960	1980	30 YILDA NET ARTIŞ	%
ALAN	MİLYON	MİLYON	MİLYON	%
Kent	5.2	19.6	14.4	277
Kır	15.7	25.1	9.4	60
TOPLAM	20.9	44.7	23,8	114

Kaynak :Kemal Kartal, *Ekonomik ve Sosyal Yönleri ile Türkiye’de Kentleşme*, Adım Yayıncılık, Ankara 1992 s 22

Büyük kentlerimiz içinde Ankara, İstanbul , Bursa gibi kimileri kentsel nüfus artışından %40 dolalarında pay alırlar. En büyük kentlerin hızla büyümesi küçük kentlerin hızla büyümesinden daha başka sorunlar doğurur. Çünkü Ankara, İstanbul gibi kentler %6,7 oranında bir hızla kentleştikleri zaman nüfusları 100 - 150 bin kişi civarında artmaktadır (Keleş , 1983) . Oysa daha az nüfuslu kentlerde bu artış oranı daha hızlı olsa bile sayısal yönden çok küçük kalmaktadır (Tablo 26 ve 27) .

Türkiye’de Kentleşme biçiminin ve hareketlerinin etkilerini kentlerin yapısında ve kentlerde yaşayanların sosyal davranışlarında görmekteyiz. Türkiye’de kentlerin büyümesi ve gelişmesi burada herkese iş

olanaklarının sağlanabildiği için olmamıştır. Daha çok nüfus artışında görülen hareketlik ve çeşitli altyapıların sağlanmasının bir sonucudur. Üretici güçleri yeterince harekete geçirememekten doğan ve emek ve anamal arasındaki dengesizliklerle beslenen bu sağlıklı kentleşme özellikle büyük kentlerde daha çok zanaatlara dayanan işsiz ve gizli işsiz bol , hizmet kesimlerini kabartan bir süreçtir (Keleş 1983) .

Tablo no: 27 Türkiye’de Kentlerin Gelişimi

KENTLİ NÜFUS			KENTLİ NÜFUS		
YILLAR	(10.000+YERLER)	%	YILLAR	İL VE İLÇE ÖZEKLERİ	%
1927	2336085	16,4	1927	3305879	24,2
1935	2684197	16,4	1935	3802642	23,5
1940	3214471	18,0	1940	4346249	24,4
1945	3441895	18,3	1945	4687102	24,9
1950	4883865	18,5	1950	5244337	25,0
1955	5328846	22,1	1955	6927343	28,9
1960	6967024	25,1	1960	8859731	31,9
1965	9343006	29,8	1965	10805817	34,4
1970	11845423	33,3	1970	13691101	38,5
1975	16713696	41,4	1975	16869068	41,8
1980	20330265	45,4	1980	19645007	43,9
1985	25789000	50,9	1985	26855757	53,0
1990	31468877	55,4	1990	33326351	58,4

Kaynak: Ruşen Keleş, Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara, 1993, s41

4.5 Türkiye’de Kentleşme Sürecinde İstanbul Örneği

Marmara bölgesi’nin Doğu Marmara kentsel yoğunluk bölgesini içine alan yerleşmeler sisteminin ana çekirdeğini oluşturan İstanbul İli 1990 yılı verilerine göre yaklaşık 7 milyon kişiyi barındırır. Türkiye’nin en kalabalık yerleşme merkezi, uluslararası nitelikte tek metropoldür (DİE , 1990).

Birçok bakımdan Türkiye’nin en önemli ili olan İstanbul, yeryüzündeki konumu açısından da dünyanın en önemli noktalarından birinde yer alır. İlin Karadeniz’i Marmara deniziyle birleştiren, Asya kıtası’yla Avrupa kıtasını birbirinden ayıran yeryüzünün önemli su yollarından biri olan İstanbul boğazının iki yakasında toprakları vardır. İli kuzeyde Karadeniz ,doğuda Kocaeli sıradağlarının yüksek tepeleri , Güneyde Marmara denizi ve Batıda ergene havzasının su ayırım çizgisi sınırlamaktadır (Yurt Ansiklopedisi , 1983).

İstanbul geçmiş çağlardaki farklı kültürler ile meydana gelen kentsel değerlerin yan yana , üst üste yer aldığı, doğal güzellikleri ve coğrafi konumu itibariyle , dünya tarihinde ve dünya kentleri çok özel bir yeri olan kentimizdir. Kentin kuruluşundan yakın bir geçmişe kadar bir başkent olarak tarihteki yerini almıştır. İstanbul bugün Türkiye’nin en önemli kültür, ticaret, turizm merkezidir. İstanbul aynı zamanda Türkiye ekonomisinin kalbidir. Türkiye’de ki önemli sanayi kuruluşları da İstanbul ve çevresinde toplanmaktadır (Mimarlık Dergisi , 1970) .

Tarihi İstanbul kenti Haliç ve Marmara arasında yer alan tarihi yarımada’nın etrafı surlarla çevrili kesimde yer almaktadır. Kent daha sonraları sur dışına çıkarak evre evre gelişmiş, Anadolu yakasındaki yerleşim

merkezlerini (Kadıköy, Üsküdar) ve yeni yerleşim merkezlerini içine alarak günümüzde metropol konumuna ulaşmıştır (Cansever , 1994).

Osmanlılar'ın beş yüzyıl boyunca tutarlı ve özel kent anlayışı Osmanlı kentleri içinde İstanbul'da en belirgin ve başarılı örneğini vermiştir. Kentin imajı ve yapısıyla ilgili özellikler şöyle sıralanabilir.:

- 1) Doğa ile bütünleşerek onu yüceltmesi,
- 2) Kalıcı büyük anıtlar ve çevresinde onları yücelten ,kentnin topografyası ve dokusu ile özelleşen sivil mimari yapılar.

18.yy 'dan itibaren özellikle batı etkileri görülen mimari yapılarda Osmanlı kent mimarisinin bu özelliklerine pek uyulmamaya başladığını görürüz. Örneğin Sultanahmet çeşmesinin aşırı zarafet çabası içinde yüceliğinin kaybolması İstanbul halkı'nın zevkinin rencide edildiği gerekçesiyle Saray'a tepki göstermesine neden olmuştur (Cansever , 1994).

19.'uncu yy. başında Mimar Sinan'ın Kanuni Sultan Süleyman için inşa ettiği Üsküdar Kavak Sarayı'nın yıkılarak yerine Selimiye Kışlasının yaptırılmasını protesto eden halk ve mimar esnafın gerici sayılması son yıllarda da devam eden kültür mirasımıza sahip çıkmamanın en güzel örneklerinden birini vermektedir. Bu anlamsız çekişmeler şimdiye kadar yapılan İstanbul imar planlarında devam eden yanlışların ve haksızlıkların bir simgesidir (Cansever , 1994).

İstanbul'un 18.yüzyıldan başlayarak bir yandan farklı üretim biçimlerinin tarihi ve kültürel kalıtlımlarıyla beraberce ve iç içe varlığını sürdürmesi, öte yandan yeni teknoloji ve üretim biçimlerinin kültürel ve fiziksel değişimlere yol açması sonucunda ortaya çıkan sorunlarla karşı kalmıştır. İstanbul'un bu özelliği İstanbul'la ilgili planlama olaylarının büyük bir dikkat ve özenle yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır (Mimarlık Dergisi , 1970).

Avrupa'da 1848 yılından daha önceleri başlayan kent planlaması kavramı, Osmanlı imparatorluğuna oldukça sınırlı bir şekilde gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun ilk imar mevzuatı olan 1848 tarihli 'Ebniye Nizamnamesidir. Daha sonra bu Nizamname 1882 tarihli –"Ebniye Kanunu" tarafından yürürlükten kaldırılmıştır. Ebniye kanunu Osmanlıların ilk imar kanunudur. İmar faaliyetleriyle ilgili düzenlemelere yermektedir (Egli, 1957).

Osmanlı İmparatorluğu özellikle İstanbul'un imarı işiyle uğraşmak için "Şehremaneti", " İntizam-ı şehir komisyonu " gibi çeşitli komisyonlar kurmuştur. Buharlı geminin tersanelerimizde yapılması (1838), Dolma bahçe gazhanesinin kurulması (1874), Haydarpaşa İzmit demiryolunun açılması (1875) Sirkeci İstasyonu ve tesislerinin kurulması (1887) Galata Limanı (1895), Haydarpaşa limanı, Mendirek ve Siloların

yapılması (1899-1903), Sirkeci Rıhtımı ve Antrepoların işletmeye açılması (1900) bu dönemde sanayileşmeye dönük gelişimlerin fizik plana yansımış örnekleridir (Duranay ve diğerleri , 1972) .

İstanbul'da 19. yy. bir ölçek değişmesi dönemidir. İnsan ölçeği yerine büyük kışlalar, zenginlerin ve orta halli halkın bile gösterişli konaklar ve yalılar inşa ettirdiği bir dönemdir. Kültürel bilinçsizleşme, değer yargılarının tahrip olduğu bir dönemdir. 1840 Türk-İngiliz Ticaret anlaşmasının tek tarafı kararları ile Osmanlı imalat sanayii'nmin yok olmasına neden olmuştur. İthalatın ekonomide en önemli faktör olarak yer alması, Balkan Harbi gibi felâketler İstanbul'un neredeyse dört yy. boyunca sabit tutulan nüfusunun artmasına neden olmuştur. 1840'larda 600 000 olan İstanbul nüfusu ,1870'lerde 850 000 bine, 1912'de Balkan harbinden kaçanların kente gelmesiyle 1 100 000 ulaşmıştır. Kentin yabancıları olan bu yeni nüfus un aşırı yoğunluğu ve iç huzursuzluğu asrın başında İstanbul'un yangınlarla yarı yarıya tahrip olmasına neden olmuştur (Cansever , 1994).

Çeşitli dönemlerde İstanbul planlamasına ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Yeni üretim güçlerinin güçlenmesine paralel olarak fiziki plana yansıyan, liman ,demiryolu, altyapı tesisleri, ahşap yapıların yerini alan kagir yapıların kent içeriğine katıldıkları yerler bir yenilik olarak benimsenmiştir. Dışa bağımlı bir ekonomik politika ve bunun sonucunda ortaya çıkan kültürel bağımlılık ,kent fonksiyonları ve biçimlenişi üzerinde etkili olmuştur (Duranay ve diğerleri , 1972).

Cumhuriyet döneminde İstanbul planlaması ile ilgili çalışmaların başlangıcı 1933 yılı olarak görülmektedir. O tarihte İstanbul planlanması ile ilgili üç yabancı şehirci İstanbul'la ilgili kentsel düzenlemeler hakkında kendi fikirlerini söylemek üzere İstanbul'a çağırılmışlardır. Bunlar Agache, Lambert ve Elgoets'tür. Bu kente ayrı ayrı gelerek birer aylık sürelerle incelemelerde bulunmuşlardır. Belediye planla ilgili olarak kendilerine bir uyarıda bulunmamıştır Onlara İstanbul'un o günkü durumunu gösteren plandan başka bir doküman verilmemiştir (Duranay ve diğerleri ,1972) .

20. yy.'ın başlarında kente davet edilen bu yabancılar yol açma projeleri, liman teklifi gibi kentin genel gelişmesi ile ilgisi olmayan sınırlı teklifler getirdiler. Kenti şekillendirmeye yönelik ilk düşünce geliştirenler 1937 yılında aynı zamanda İstanbul'a davet edilen Martin Wagner ile Henri Prost olmuştur (Duranay ve diğerleri , 1972).

Wagner İstanbul'u çevresiyle ele almış ,özellikle ulaşım konusunda ayrıntılı incelemelerde bulunmuştur. 1936 yılında bayındırlık bakanlığına danışman olarak atanana kadar hazırladığı rapor yeterli görülmemiş ve 1938 yılında Türkiye'den ayrılmıştır (Duranay ve diğerleri , 1972).

Martin Wagner'in İstanbul nüfusunun 20.yüzyıl sonuna kadar artmayacağı hatta eksileceği yolundaki tahminleri kenti öngörülen bir plana göre inşa edebilmek için toprak hukuku meseleleri, konut sorunu ve İstanbul limanı sorunuyla ilgilenmeye itmiştir. Tarihi yarımada'nın İstanbul'un bütünü temsil ettiği

yaklaşımından hareket ederek Yenikapı'da daha öncede söz konusu olan bir liman projesi üzerinde durmuştur. İstanbul Belediye Planlama Arşivi kütüphanesinde bulunan, inşaat yapma ve ruhsat verme hakların açısından, Batı Avrupa Hukukunda gelişen eğilimleri yansıtan raporu hala özel bir önem taşır (Cansever , 1994).

1936 yılında İstanbul kenti planlama çalışmaları yapması Fransız şehircilik uzmanlarından prof.Henri Proust görevlendirilir. Prost görevi bazı şartlar altında kabul eder Projeler belediye mühendisleri, Mimarları ve topograflarının katılımıyla İstanbul'da yapılacaktır. İstanbul'un tarihi bir kent olduğu göz önüne alınarak kent yapılaşmasında olacak değişiklikler bu elemanlar tarafından kontrol edilecektir (Cansever , 1994).

Prost yönetimindeki planlama çalışmaları sonucunda 1939 yılında yürürlüğe girmiştir. İstanbul yakasının 1/5000 nazım planı hazırlanmıştır. Bunun ardından Anadolu yakasının karakterini çizen ,Üsküdar ,Çamlıca,Kadıköy bölgelerine ait 1/5000 ölçekli nazım plan düzenlenmiştir (Duranay ve diğerleri , 1972).

Henri Prost 1957'de 1952-53 yılına kadar İstanbul planlamasında etkili olmuştur. Prost'un çalışmaları şunları kapsamaktadır (Duranay ve diğerleri , 1972) :

- 1) Tarihi yarımada ve kentin gelişme yönü ile ilgili öneriler
- 2) Boğaziçi için öneriler
- 3) Haliç Sanayi Bölgesi kararları

Yenikapı limanı ile İstanbul silüetini korumak üzere hazırlanan 40 rakımlı karar ve Sultanahmet arkeolojik koruma alanı, bu planlara dayalı olarak pek çok yol açma ve düzenleme projesini kapsar.

Paris örneği düz geniş caddelerin iki tarafında sokağa ve karşı apartmana bakan beş katlı apartman dizilerinden oluşan bir kent dokusunun çok meyilli İstanbul dokusu üzerine yerleştirmek, Osmanlı ev kültürü yerine o yıllara hakim olan alafanga yaşam tarzını gereksinimlerini gerçekleştirmek o yıllarda yapılan İstanbul nazım imar planının amacı gibi görülmektedir (Cansever , 1994). Beş altı katlı apartmanların iki katlı bahçeli evlerden oluşan eski dokunun yerini almasıyla büyük abidelerin kent silüeti içinde kaybolmasını önlemek için denizden 40 metre yükseklikten itibaren 12'm.=dört kattan yüksek yapı yapılmamasını teklif edilmektedir. Prost'tun İstanbul yarımadası planına eksiğe olsa kentin bir alanının korunmasını sağlayan Arkeolojik Alan kararı Ayasofya -Sultan Ahmet ve Doğuda Ahırkapı 'nın uzantısı olan Bizans Saraylar Bölgesi'nde yapı yüksekliğinin iki katla sınırlanmış olması bu alanı arsa-yapı spekülasyonunun dışında tutmuştur (Duranay ve diğerleri , 1972).

Prost'un tek başına İstanbul için hazırladığı nazım planın pek çok eksiklikleri vardır. Fakat Prost'un kentin gelişme yönü ile ilgili kararlarının doğru olduğunu zaman göstermiştir. 1950 yılında Emlak kredi bankası eliyle Mecidiyeköy'de inşa edilen ev grupları ve bundan sonra geliştirilen Levent yerleşmesinin kentin kuzeye yönelmesine neden olacağı ve bu durumda Boğaziçi'nin korunmasının imkansızlaşacağı yönünde yaptığı itirazların haklılığı sonradan anlaşılmıştır. Prost'un Haliç'in bir bölümünü sanayi alanı olarak planlamış olması daha iler ki yıllarda kent yapısını derinden etkileyecek çarpık gelişmelerin doğmasına neden olmuştur (Duranay ve diğerleri , 1972).

1936 yılından 26.12.1950 tarihine kadar İstanbul belediyesi imar müdürlüğünde şehircilik uzmanı olarak çalışan Prost'un ayrılması üzerine, şehir meclisi imar komisyonunun teklifi ve genel meclisin kararı ile o güne kadar hazırlanmış olan nazım planlarla, imar planlarının ve detay çalışmalarının ,kentin bünyesi,ekonomisi ve tarihi durumu ile uygunluğunu, bunlardan hangilerinin tamamen hangilerinin kısmen uygulanabileceğini uygulanabileceğini hangilerinin uygulanabilir olmadığını belirlemek için bir revizyon komisyonu kurulmuştur. Komisyon üyeleri şu kişilerden oluşmaktadır: K.Ahmet Aru, Cevat Erbel, Mithat Yenen yer almıştın. İstanbul imar Planları revizyon kurulu 26.3.1951 yılında toplanarak İstanbul, Beyoğlu ,Anadolu sahil nazım imar planları raporunu inceleyerek şu konularda görüş birliğine varmıştır (Duranay ve diğerleri , 1972):

- 1) İmar planlarının hazırlanışında izlenen yol günün şehircilik anlayışıyla bağdaşmamaktadır.
- 2) Mevcut haritaların yetersizliği nedeniyle kent haritasına bağlı olmayan planlar yapılmıştır.
- 3) Planlama ölçeği değiştirildiğinde ana fikirden uzaklaşmıştır.
- 4) Yapılan çalışmalarda ,mesken ulaşım,sosyal,ekonomik sorunlara çözüm getirmek yerine kentin süslenmesine dayanan bir planlama yaklaşımının hakim olduğu görülmektedir.

1957-60 Dönemi Başbakan Menderesin İstanbul ili ile yoğun şekilde ilgilendiği ve geniş ölçekli yatırımların yapıldığı bir dönemdir .Bu dönemde Başbakan tarafından görevlendirilmiş olan Karayolu teşkilatı, Henri Prost'un İstanbul yarım adası nazım planındaki yolların uygulanması ile görevlendirilir. Belediye İmar Müdürlüğünde kurulmuş bir büroda nazım planlarındaki yollar , yerinde hiçbir inceleme yapmadan çizim masasında 10 defa büyütülerek karayolları yetkililerinin de fikir ve onayları alınarak imar planı haline getirilir. Vatan ve Millet caddeleri, Kemeraltı Caddesi, Karaköy Azapkapı yolu, Eminönü, Unkapanı, Zincirlikuyu, Beşiktaş yolları Beyazıt-Aksaray arası ve Saraçhane -Fatih arası orta refüj ağaçları kesilerek abidelerin çevre yollar ile ilişkileri, yüzlerce anıt ve sivil mimari eser yıkılarak yok edilir. Bu uygulamalar Hausmann'ın Paris'te III 'üncü Napolyon adına yaptığı uygulamalarından esinlenerek düşünülmüştür. S.H.Eldem 1956 yılında Beyazıt meydanı için bir proje çizmiştir fakat uygulamada bütün yol ve şehir mekan ölçülerinin seviyeleri değiştirilip uygulanınca ortaya estetik değerden yoksun bir yol

kavşağı çıkmıştır. O günlerde bu uygulamalara itiraz edenler Menderes ve üst yöneticilere sabotaj yaptıkları gerekçesiyle susturulmuştur (Cansever , 1994).

İstanbul planlaması konusunda o güne kadar yürütülen çalışmalarda bazı yanlışların fark edilmesi sonucunda bu konuya daha büyük bir titizlikle yaklaşılması görüşü ağırlık kazanmıştır. Münih kenti Baş Mimarı Profesör Hans Hogg ve İtalyan şehircilik enstitüsü Başkanı Lüigi Piccinato İstanbul belediyesinde danışman olarak görevlendirilmişlerdir (Mimarlık Dergisi , 1970).

Kentin Kuzeye doğru gelişmesinin sakıncalarını çok iyi farkedenden Prof. Piccinato kentin Doğu-Batı yönünde çizgisel bir şekilde gelişmesini öngörüyordu. 1957-60 yılları arasında genel nüfus hareketlerinin analizleri, arazi kullanış, kentsel gelişme stratejileri, koruma, konut, liman, kent merkezi konusunda ilk araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar bölge planlama çalışmalarının geliştirilmesine yardımcı olmuşlardır (Piccinato, 1970).

1960'lı yıllarda devlet planlama teşkilatının kurulması planlama çalışmalarına daha fazla önem verilmesini de gündeme getirir. 1962 yılında İstanbul Belediyesi Planlama Müdürlüğü kurulur. O tarihlerde kent nüfusu 1 200 000 'ne ulaşmıştır. Arazi kullanış, bina sayısı ve trafik sayısı ve etüdü'nün olmadığı görülmektedir. Sanayii'nin durumu iktisadi, sosyal faaliyetlerin analizlerinin yapılmasının gerekliliği ortaya çıkar. Bu dönemde kentin nasıl yönlendirileceği konusunun belirlenmesi için 1961 yılında hızlı bir hazırlık ile 1/25000 ölçekli geçiş dönemi imar planı hazırlanır (Cansever , 1994).

Plan İstanbul'da gecikondü oluşumunu önlemek için çözümler içerir. Topkapı-Küçükçekmece'nin kuzeyinde 2..5 milyon kişiyi barındıracak kent alanları açılması düşünülür. Kentleşme bu yönde gelişecek şekilde teşvik edilecek, kentin kuzeyine Boğaziçi'ne yönelik gelişme eğilimi durdurulmaya çalışılacaktır. E 5 in kuzeyinde yer alacak yeni yerleşme alanlarında küçük ve temiz sanayi için yer açılarak Haliç'in sanayi bölgesi olmaktan kurtarılması amaçlanır (Cansever , 1994).

1963 -74 yılları arasında İstanbul'da planlama alt-üst geçit yapılması veya ruhsat vermeye esas teşkil edecek mevzi imar planlarının hazırlanması şeklinde devam etmiştir. Profesör Piccinato'nun katılımıyla 1957-60 yılları arasında hazırlanan Piccinato'nun planı aynı yaklaşımla sınırları genişletilerek nazım plan düzeyine getirilir (Cansever 1994).

Dünya bankası 10 büyük kentin ekonomik ,sosyal ve fiziksel gelişmesini sağlamak üzere oluşturduğu programa İstanbul'u da dahil eder. 1971'de başlatılan görüşmeler 1973 yılında sonuçlanır.1973 yılı sonunda Institute of Public Administration ve Buchanan grubu'nun oluşturduğu Konsorsiyumun danışmanlık katkıları ile İstanbul metropol alanı planlama ve gelişme çalışmalarını ele alacak çalışmalara 1974 yılında başlar. Çalışmalar başında Prof.Wilhelm Moltke tarafından yönetilir .Bu çalışmalar sonucunda Kent planlamasının nasıl yürütüleceği konusunda öneriler getirilir. Bunları şu şekilde özetliye biliriz. (Cansever , 1994) :

- 1) Metropol planlaması Marmara bölgesi ile beraber ele alınmalıdır.
- 2) Kentin bütünlüğü ,yani kenti oluşturan bütün sosyal ,ekonomik,fiziki yönleriyle birlikte düşünülmelidir.
- 3) Planlamanın 1961 İstanbul geçiş Planı dışında , bütün ülke ve kent planlamasında geçerli olan kısıtlayıcı ve özden çok detaylara önem veren yanlışlardan arınarak, stratejik ölçekli politikalar stratejik bir bütünlük içinde ele alınmalıdır.
- 4) Bütün çözüm alternatifleri ve çeşitli sektör planlarının uygulama ve programları ve işletme maliyetleri ile çözümleri incelenmeli ve sektör idarelerinin bu konuda işbirliği sağlanmalıdır.
- 5) Planın uygulanabilmesi için kaynak temini alternatifleri değerlendirilmelidir.
- 6) Kent yatırımları ve hizmetlerini gerçekleştiren bütün sektörlerin idari ve hukuki sorunlarının,planlama ve yatırım hizmetlerinin koordinasyonunu sağlayacak planlama idaresinin idari ve hukuki yapısı oluşturulmalıdır.
- 7) Planlama ve uygulama mahalli idare organlarının , İl ve Belediye'nin işbirliği ve denetimi altında yürütülmelidir.
- 8) Plan donuk statik bir yapı olarak değil doğal bir süreç olarak ele alınmalıdır.

1974-75 yılları arasında İstanbul planlaması ile ilgili olarak şu konular ele alınmıştır. İstanbul Konut ve yeni yerleşmeler projesi(Halkalı-İkitelli), İstanbul'da eşya sanatkarları federasyonu,ayakkabıcılar, deri-Konfeksiyon-esnaf dernekleri ile yapılan görüşmeler sonucunda İstanbul yarımadası ve Haliç'te bulunan ve o tarihte yaklaşık 200 000 işçi çalıştıran ve yer sınırlamaları nedeniyle gelişemeyen sektörlerin yeni kentler ile bütünleşmiş sanayi bölgelerine nakil edilmeleri konusunda uyumlar protokoller, Çarşıkapı, Eminönü, Sirkeci, Taksim, Mecidiyeköy alanlarına uzanan kent merkezinin yoğunlaşma sürecini durdurmak ,bu yörelerdeki yoğunlaşmanın neden olacağı yaşama,çalışma şartlarının, trafik düzeninin bozulması ve ekonomik kayıpları önlemek amacıyla yeni kent merkezleri gerçekleştirmesi öngörülmüştür .Başlangıç olarak Ataköy kent merkezi ,fuar ve Dünya Ticaret merkezi hazırlanmıştır. Bu dönemde Avrupa konseyi ve UNESCO ile sağlanan temaslar sonucunda her iki kuruluş tarafından İstanbul'un Venedik gibi kurtarılması üzerinde durulmuştur. İstanbul Yenikapı ve Florya kıyı şeridinin düzenlenmesi,İstanbul truzim geliştirme projeleri geliştirilmiştir. İstanbul katı atık projesi,İstanbul kanalizasyon ve pis su projesi tamamlanmıştır (Cansever , 1994).

29 Temmuz 1980 tarihinde , İmar ve İskan Bakanlığı -Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü-Metropolitan Daire Başkanlığı -Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu Başkanlığı'nın 1970 'li yıllar boyunca sürdürülen

çalışmalarla ürettiği 1/50000 ölçekli İstanbul Metropoliten Alan Nazım Planı onaylanarak yürürlüğe girer. 1980 Temmuz'un da Nazım Planının İstanbul'un gelişmesi ve korunması için öngördüğü hedefler başlıca dört temel ilke ile özetlenebilir (Ekinci , 1994) :

- 1) İstanbul'un kentsel yaşam kaynaklarının oluşturan ,kuzey kesimlerdeki tarım ve orman alanları ile su havzaları korunacaktır.
- 2) Kuzey Bölgeleri yapılaşmaya kapatıldığı için Metropoliten büyüme alanı Doğuya ve Batıya doğru lineer bir şekilde büyüyecektir.
- 3) Tarihi Yarımada, Galata-Beyoğlu ve Boğaziçi bölgelerinde kültürel doku ve doğal yapı mutlak korunacak ve bu alanlardaki mevcut yoğunlukların da azaltılması için önlem alınacaktır.
- 4) Asya ve Avrupa yakalarındaki mevcut demiryolu güzergahı lineer kentin toplu taşıma omurgasını oluşturacak ve raylı tüp geçitle birbirine bağlanacaktır.

Bugün İstanbul'a baktığımızda 1980 nazım planının önerdiği çözümlerin hemen hemen hiç birinin yaşama geçirilemediğini görüyoruz. Türkiye sürekli değişmekte ve büyük sancılar geçirerek büyümektedir. Gerek yeryüzündeki konumu ve gerekse değişen çağın çalkantıları Türkiye'ye yansımakta çeşitli kültürel akımların etkisinde kalan toplum hiç bir kararda fikir birliğine varamamaktadır. İstanbul'un gelişimine bakınca bugün şunları görmekteyiz (Ekinci , 1994) :

- 1) Kuzeyde Tarım ve Orman Alanları imara açılmış, su havzalarını devreden çıkaracak şekilde yapılaşma bölgelerine dönüşmüştür. Boğaz köprüsü ve E5 koridoru kentin sınırını değil nerede ise orta eksenini oluşturmaktadır.
- 2) Doğu -Batı yönündeki gelişme kuzeyi de kucaklayarak yayılmaktadır. 1980'lerin ilk yıllarında orman içinden geçirilen Tem Otoyolu bugün kent içi ana ulaşım arteri konumundadır.
- 3) Tarihi Yarımada da kültürel dokuyu yollar ve otoyol tünelleriyle parçalayan bir plan yürürlüğe girmiş, Galata-Beyoğlu bölgesine yeni yoğunluklar eklenirken Boğaziçi imar cennetine dönüşmüştür.
- 4) Ulaşım konusunda tüp geçit projesi hala pek dikkate alınmamaktadır. Gerek ANAP döneminde gerekse Koalisyon hükümetlerince resmi açıklamalar hep 3. Boğaz Köprüsü üzerinde birleşmektedir.

12 Eylül yönetiminin İstanbul Nazım Plan Bürosunu 1982 yılında ortadan kaldırmasından sonra, 1965'lerden başlayarak 1980 yılı Temmuz ayında sonuçlanan İstanbul metropoliten alan 1/50000 ölçekli Nazım Planda uygulamaya geçirilememiştir. Nazım Plan ve tüm dokümanları bürosuyla birlikte yok

edildikten sonra bu planda korunacak olan kuzeydeki tarım ve orman alanları 1980'li yıllar boyunca yapılaşmaya açılmıştır. TEM otoyolunun getirdiği ulaşım kolaylıkları sonucunda yapılaşma daha da hızlanarak devam etmiştir. "Sultanbeyli" g.b. ruhsatsız yapılaşma sonucu ortaya çıkan ilçeler doğmuştur (Ekinci , 1994).

1980-1995 yılları arasında geçen zaman içinde İstanbul'un daha da büyüdüğünü ve kent içi yoğunluğun daha da arttığını görüyoruz. Son yıllarda yaşanan kültür kargaşası içinde İstanbul'da tutarlı planlama çalışmaları yapılamamıştır. İdari yapıda merkezileşmenin ve merkezde alınan kararların yerel boyutlarda uygulanmasının kent planlarında yanlışlar ve uygulama güçlükçükleri yarattığı görüşünden hareket edilerek Mahalli idarelerin ve Belediyelerin yetkilerini genişleten Belediyeler yasasının sağladığı geniş yetki ve olanaklar İstanbul'da yapılan uygulamalara pekte olumlu bir şekilde yansımamıştır (Ekinci , 1994).

İstanbul'u başka kentlerle karşılaştırdığımız zaman oldukça yüksek bir nüfus artış oranına sahip olduğunu görmekteyiz. İstanbul nüfusu kısa sayılabilecek bir zamanda artarak bugünkü boyutuna ulaşmıştır. BU artış halen devam etmektedir. Nüfusun doğal artışının yanında İstanbul göç almaktadır. İstanbul nüfusunun gelecekte de artacağından kuşku yoktur. Ancak ülkenin başka büyük kentleri ve özellikle tarımsal kasabalarında yavaş yavaş kentsel fonksiyonların artmasının İstanbul'a olan göçleri bir ölçüde azaltacağı varsayılmaktadır. İstanbul'un geniş nüfus kitlesi büyümeye devam edecektir (Tümerterkin,1988). Hiç bir kent planlaması bu ölçüde bir nüfus artışıyla başa çıkamamıştır. Bu kadar kısa zamanda bu kadar yüksek nüfus artışı ancak Mexico city , Delhi, Brasilia gibi yüksek nüfus artışlarının görüldüğü gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde görülmektedir. Yukarıda İstanbul planlaması ile ilgili çalışmalara değinmeye çalışılmıştır. Ancak özellikle 1950 'li yıllardan sonra İstanbul'un nasıl bir gelişim gösterdiği kısaca verilmeye çalışılacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra eski kentin tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Ankara'nın başkent olarak seçilmesiyle politik kararların alındığı merkez bu kente kaymıştır. Tüm bu gelişmeler İstanbul'u üzerinde etkilerini göstermiştir. Yüzyılın başında bir milyonu aşan İstanbul nüfusu azalmış 1927 yılında 690 000 kişi 'ye inmiştir. 1945 yılında kent nüfusu ancak 900 000 'i buluyordu. Kentin fiziksel yapısı politik ve ekonomik bakımdan yeni dengelerin kurulmasıyla değişim göstermiştir. İdari yapılar ve eski konaklar el değiştirmiştir. Bir zamanların gözde semtleri olan Beyazıt, Süleymaniye, Nuruosmaniye ve Sultanahmet gibi semtler önemlerini yitirmiştir. Bu dönemde pek çok resmi Osmanlı binası Okul yapılmıştır – (Keskinel ve diğerleri , 1989

1930 'lu yıllarda Türkiye'nin sanayileşmesine önem verilmeye ve yerli yatırımcılar teşvik edilmeye başlamıştır. Tüketim mallarından çok makine ve teçhizat ve yarı mamul maddeler ithal edilir. İthalat ve ihracat devletin kontrolüne geçer. Bunun sonucunda ticaret ve depolama işleri negatif yönde etkilenir. Bu sektörde gelirler azalır. Fakat İstanbul Türk ekonomisini domine etmeye devam eder ve İthalat ve ihracat büyük bir çoğunlukla İstanbul Limanından gerçekleştirilir. 1927 yılında hazırlanan İstatistiklere göre bu

tarihte ülkede faaliyet gösteren 212 tekstil fabrikasından(20 kişinin üzerinde işçi çalıştıran) 62 si ,33 kağıt ve karton üretim tesislerinden 212'i,toplam 53 metal ve makine fabrikasından 20'si ve 15 kimya tesisinden 8'i İstanbul'da bulunuyordu (Keyder , 1993).

Kentin ekonomik ve sosyal yaşamında görülen bu durgunluk o zamanlar kent için bir dezavantaj olarak düşünülmesine karşın bu durumun bazı avantajları da vardır .O dönemde kentteki nüfus artışı oldukça düşük olduğundan kentsel büyümede yavaştır. Kentte altyapı ve mesken sorunları henüz ortaya çıkmamıştır .Bu nedenle mevcut kaynaklar rekonstrüksiyon ve kentin güzelleştirilmesi için kullanılmıştır. Birçok Avrupalı mimar çağırılmıştır. İstanbul gelişiminde batı kentlerini örnek alınmıştır (Mimarlık Dergisi , 1972)

1950'li yıllardan sonra yaşanan politik ve ekonomik değişimler Türkiye'de kentleşme hızını arttırmıştır. Ekonomi, Ulaşım ve İletişim sektöründeki gelişmeler etkisini kentleşme yönünde hissettirmeye başlamıştır. Türkiye'nin her tarafında kırsal kesimden kentlere doğru bir akın başlamıştır. İstanbul bu göç hareketlerinin yöneldiği en önemli merkezdir.' 'Taşı toprağı altın''olarak ünlenen İstanbul bir çok kişinin daha iyi bir yaşam özelemleriyle koşup geldiği bir kenttir. Kent nüfusu bu tarihten sonra hızla artmaya başlamıştır. Kentsel yığılmanın kaçınılmaz sonucu mesken sıkıntısı ve kendiliğinden oluşan yapıların (gecekonduların) artmasıdır. 1950-65 yılları arasında Türkiye'de kurulan şirketlerin %60 ı ve tüm imalat sektörü yatırımlarının %65 'i İstanbul'da yer almaktadır. 1944-64 yılları arasında kurulan 34 bankadan 20 sinin genel merkezi İstanbul'dadır (Yurt Ansiklopedisi , 1983).

Kır kent göçü sonucunda İstanbul'a ilk yerleşenler, halicin etrafında ve kent surlarının dışındaki sanayi tesislerinin yakınlarında yerleştiler. Kendi meskenlerini yapmaya bir ölçüde gönüllüydüler .Resmi kurumların da pek fazla itirazı ile karşılaşmadılar. 1957 yılları civarında Kağıthane ve Zeytinburnu yoğun gecekondu yerleşim merkezleri olmuşlardır. Bu tarihte Anadolu'dan gelenlerin sayısının artması ve buna Bulgaristan ve Yugoslavya'dan gelenlerin eklenmesiyle Zeytinburnu bir ilçe olmuştur (Yurt Ansiklopedisi , 1983).

1950 li yıllarda İnönü Stadyumu (Dolma Bahçe), Spor ve Sergi Sarayı, Açık hava Tiyatrosu ve Levet evleri tamamlanmıştır .Aynı zamanda Yeşilköy Havalimanı (Atatürk Hava Limanı) uluslararası standartlara uyacak şekilde genişletilmiştir. Millet ve Vatan caddeleri bu devirde açılmıştır ve bu devirde surlar kesilerek yollar geçirilmiştir. Bu yolların yapımları İstanbul -Avrupa bağlantılarının geliştirilmesi düşünülmektedir (Keskinel ve diğerleri , 1989).

Bu dönemde Ataköy modern ve kapsamlı bir İskan alanı olarak gelişir. Boğazın iki yakasını birleştirmek için bir köprü yapılması ilk defa düşünölmeye başlar. Sirkeci halkalı hattında ilk defa elektrikli bir banliyö treni hizmete girer.1950'lerde bir önemli olayda bugün dolmuş dediğimiz taşıma şeklinin yaygınlaşmasıdır (Yurt Ansiklopedisi , 1983).

Bütün bu hızlı gelişimler olurken kentin alt yapısı buna ayak uyuduramaz. İstanbul kenti hızlı sanayileşmenin ve artan nüfusun baskısı altında ezilir .Bu yıllarda İstanbul'un sorunları yalnızca altyapı ile sınırlı kalmaz. Yıllar sonra ağırlığını daha fazla hissettirecek estetik ve kültürel yıkım başlamıştır. Doğa ve mimari arasındaki harmoni yavaş yavaş kaybolmaktadır (Cansever , 1994).

İstanbul'un kozmopolit fakat kentli halkı gittikçe değişime uğrar. Hızlı kentleşme sonucu kente göç eden nüfus büyük ölçüde kırsal alışkanlıklarını korumaktadır. Kentleşmeye duyulan özlem ve kentleşmeye karşı direnç , İstanbul'a yeni bir mimari ve kültürel kimlik kazandırır . Ne tamamıyla kentli nede tamamıyla kırsal bir karakter arz eden bir kültürel kompozisyon oluşmaktadır (Tekeli , 1976).

Günlük hayata da değişiklikler olmaktadır. Tahta evler yerlerini beton yapılara, bakır ev eşyaları yerlerini plastik ve alüminyuma bırakmıştır. Kentliliğin simgesi olan şapka bile gözden düşer. İşçi kesiminin sembolü olarak kasketler belirir. Kırsal kesimden gelen kadınlar şalvarlarını ve başörtülerini de beraber getirmişlerdir (Keskinel ve diğerleri , 1994).

1960'lı yıllara gelince Türk ekonomisini beş yıllık planlar domine etmeğe başlar .Özel sektörün desteklendiği korumacı bir sanayileşme başlar .Bu devirde İstanbul'da pek çok imalat sanayii yatırımları gerçekleşir. İlk önce montaj sanayii gelişir. Daha sonra doğrudan doğruya iç pazara yönelik ürünler ve tüketim malları üretilir. O devirde gelişen reklam sektörü ve alım gücünde görülen artışlar sonucunda yerli üretim hazır bir pazar bulur. 1964 yılında Türkiye'deki her 100 büyük işletmeden 433'ü İstanbul'da yer alır. Türkiye imalat sektöründe çalışan her 100 kişiden 35'i İstanbul'da istihdam edilmektedir. İstanbul'daki imalat sektörü bu sektörde üretilen katma değerın %40'ını gerçekleştirmektedir (Keskinel ve diğerleri , 1989).

1965 yılında kat kanunu yasalasmıştır . Bu yasa İstanbul'un mesken durumunda ve mimari yapısında radikal değişiklikler yaratmıştır. Küçük yatırımcılar artık bir kat sahibi olabileceklerdir. apartman katları daha plan aşamasındayken satılır. İlk önceleri boş arsalar, sonra bahçeli müstakil evler, yeşil alanlar, parklar beton bloklara yerlerini bırakır. Kiralardaki artışlar ve bakım masrafları büyük sanayi kuruluşlarını kentin dışına itmiştir .Sanayi kuruluşları ana yollar boyunca doğu batı istikametinde yerleşmiştir (Balamir , 1994).

Yeni kurulan sanayi kuruluşları İstanbul'u göçlere karşı daha cazip hale getirmiştir. 1965-66 yılları arasında İstanbul kentlere göç edenlerin %36 sını, 1965 -70 yılları arasında % 22 sini çeker. 1960'lı yılların sona gelindiğinde İstanbul'da yaşayan her dört kişiden birini İstanbul'a son beş yıl içinde göçenler oluşturmaktadır (DİE , 1974-75).

1970'li yıllarda gecekondı yapımında da gelişmeler olmuştur. İkinci bir arazi pazarı oluşmuştur. Birtakım kişiler kentte göçenlere gecekondı sağlamada aracı olmaktadırlar. Artık insanlar gecekondularını kendi

abaları ve akrabalarının yardımıyla yapmak yerine araçların hizmetine başvurumaktadırlar. Gecekondu mahallelerinde dükkanlar, yapı malzemesi ve ev eşyaları satan iş merkezleri kurulmuştur. Çok geçmeden eski gecekondu mahallelerinde apartmanlar yükselmiştir. Kente yakın fakat belediye hudutları dışındaki araziler kent planlarına dahil edilmediklerinden kırsal alan yasalarına tabidirler .Bunlarda yerleşime açılmıştır (Keleş , 1983).

1970’li yıllarda İstanbul çok büyük bir nüfus artışı ile karşı karşıyadır. Mesken darlığı ve ulaşım sorunları dev boyutlara ulaşmıştır. Kent topraklarındaki fiyat artışları ve ulaşım güçlükleri sonucunda kent içinde hareket kabiliyeti kalmayan bazı sanayi ve ticari kuruluşlar kente iyi ulaşım bağlantıları olan kent dışı yerleşmelere kaymışlardır .Çerkezköy gibi yerleşmeler ve Marmara kıyısında kente yakın alanlar bu gibi yerleşimler için seçilir. İzmit ve Bursa’da sanayi kuruluşlarının ve dolayısıyla bu kuruluşlarda çalışanların akınına uğramıştır (Keleş , 1982).

1970 ‘li yıllarda Türkiye’de bir karayolu taşımacılığı artışı görülür. 1967 Arap-İsrail savaşı sonucunda Süveyş Kanalı kapanınca Avrupa ve Ortadoğu arasındaki bağlantılar kara yolları aracılığı ile sağlanmaya başlamıştır. Bu bağlantıyı en kısa ve güvenli şekilde sağlayabilen E 5 karayolu uluslararası bir ulaşım bağlantısı olarak ta İstanbul’un önemini arttırmıştır. Türkiye 1970’li yılların ilk yarısında Cenevre’de toplanan TIR toplantısına imzalanan anlaşmalar sonucunda E5 karayolunun taşımacılık kapasitesi arttırmıştır. İstanbul E5 yolu üzerindeki en büyük kent ve liman olarak çeşitli uluslararası yolların kesiştiği bir transit istasyonu olarak’ta yerini alır. 1973 yılında açılan ilk boğaz köprüsü bu işleve destek verici niteliktedir (DİE 1976-79)

Boğaziçi köprüsü ve çevre yolları kısa bir sürede kent içi ulaşımın ana hatları haline gelmiştir .Kentın hızla büyümesi karşısında boğaz köprüsü trafiği rahatlatmakta yetersiz kalmaya başlamıştır. 1970 ‘li yıllarda yerli otomobil üretimi gelişir. Araba sahiplerinin sayısında artış görülür. İstanbul’da 1950 yılında 2000 olan araç sayısı 1985 yılında 300 000’ i aşmıştır (DİE 80-85)

Boğaz köprüsü ve çevre yollarının yapımı sonucunda trafik kuzeye kaymıştır ve kentın Asya yakası hemen hemen İzmit’e kadar uzanmıştır. Asya yakasında oturanların oranı %32 ‘ye çıkmıştır. ve Avrupa yakasında oturanların oranı yüzde %68’e inmiştir. Kentin Batı yakasındaki genişleme Doğu yakasına göre daha kısıtlıdır. Zeytinburnu ve Bakırköy’de ki sanayi aksı doyum noktasına erişmiştir. Kent Halkalı-Firuzköy kanalıyla Büyükçekmeceye doğru genişlemiştir. Bu yörelerdeki sanayi kuruluşları tüketici malları ve yarı mamul mallar üretmektedirler. Kentin Batı uzantısında Londra asfaltı boyunca Silivri’ye uzanmaktadır (Yurt Ansiklopedisi , 1983).

1970’li yıllarda apartman yapımı hızlanır ve kentın bütün boş alanları betonlaşır. Henüz eskimemiş apartmanlar bile yıkılarak yerlerine daha yüksek yapılar yapılır. Kadıköy yakası 1970’li yıllara kadar geleneksel yerleşme yapısını koruyabilmiştir. Bu tarihten sonra Kadıköy’de bir büyük şantiyeye döner. 1972

yılında Bostancı -Erenköy bölgesel yapılaşma planı tasdik edilir. Bu plana göre kıyı bölümü dışındaki alanlarda kat yüksekliğine getirilen sınırlamalar kalkar. ve Kızıltoprak, Bostancı arasındaki alanda kısa bir sürede yapılaşma iki kat artar (Akyakan 1979).

apartman sayıları artarken ve kentin sayfiye alanları kalabalık mesken bölgelerine dönüşür. Yüksek gelir düzeyindeki kesim kentin dışında ikinci bir eve sahip olma isteği belirir. Bunun sonucunda mesken alanları Batıda Kumburgaz ve Silivri'ye kadar, doğuda Dragos ve bayramoğluna kadar uzanır. E5 karayolu ve deniz arasındaki dar kıyı şeridinde pek çok apartman blokları yapılır. Denizden 50 metre uzakta tek odalar insanlara satılır veya yazlık olarak kiraya verilir. Bu yoğun yapılaşmada denizi görmek bile olanaksızdır. Karayolunun diğer yanında kafeler, sinemalar, eylence yerleri, restoranlar ve kebapçılar vb. tesisler yerleşir. Bu yazlıkların yapılması İstanbul'un doğu-batı doğrultusunda lineer genişlemesinin bir göstergesidir (Keskinel ve diğerleri , 1989).

1970'li yılların ortalarına doğru değişik giysileri ve değişik hayat tarzları olan alt kültür grupları belirginleşmeye başlar. Sosyal yapıdaki değişimin hissedildiği alanlarda biri de müziktir. Kırsal kökenli kesimin müziği olarak arabesk müzik popüler olur. Klasik müzik, disko müzik, Pop müzik ve arabesk aynı kentte kentin değişik kültür kesimlerinin zevklerini yansıtır (Demirkent , 1987).

1980'li yıllara gelindiğinde GSMH nin % 21'i ve sanayi üretiminin %31.7 'sini İstanbul sağlar. 1980'li yıllarda sanayii haliçten taşıma konusunda palanlar üretilmeye başlar. 1980 İstanbul Metropoliten Nazım İmar planında organize sanayi tesisleri Dudullu, Kurtköy (Pendik, Kartal) Gebze, Bakırköy ,Firuzköy ve çakmaklıdır. Bütün bunlara rağmen büyük ve orta ölçekli sanayi kuruluşlarının önemli bir bölümü hala kentte mesken alanlarıyla yan yana faaliyetlerini sürdürmeğe devam eder (Yurt Ansiklopedisi , 1983).

Bu yıllarda İstanbul'un ticaret ve hizmet sektöründeki yeri daha belirginleşmeye başlar. Türkiye'nin brüt ticari hasılasının %40 'ını İstanbul sağlar. İstanbul uluslar arası bir ticaret ve hizmet merkezi olur. Toplam Türkiye ithalatının üçte biri ve ihracatın beşte biri İstanbul'da gerçekleşir. Kent en büyük ithalat merkezi ve İzmir'den sonra ikinci ihracat merkezidir. Türkiye'de toptan eşya satan kurumların hemen hemen yarısı İstanbul'da yerleşmiştir. Perakende ticaret uzmanlaşmış ve çeşitlenmiştir. Buna ek olarak büyük marketler zinciri faaliyete başlar (Yurt Ansiklopedisi , 1983).

İstanbul'un ülke ekonomisindeki yeri pek çok şirketin kuruluşundan gözlenebilir. 1979-81 yıllarında yeni kurulan firmaların kentteki payı %40'dan %50'ye çıkar. Organize sermaye artışları sonucunda İstanbul ekonomik kararların alındığı güçlü merkezlerden biri olmuştur. İstanbul .Merkezleri İstanbul'da olmayan bazı bankalarda merkezlerini 1980'li yıllarda İstanbul'a taşımışlardır. 1980 'li yıllarına kilometre taşlarından biri de ekonominin uluslararası bir açılım yapmasıdır. Bunun göstergesi olarak İstanbul'da pek çok yabancı bankanın şubeleri açılır. Amerikan bankaları, Arap bankaları, Alman ve Japon bankaları vb. İstanbul'da faaliyet göstermektedirler (Keskinel ve diğerleri , 1989).

1980'li yıllara gelindiğinde hızla kentleşen İstanbul'da yeşil alanların ne kadar azaldığı herkes tarafından gözlenebilmektedir. Kentte kişi başına düşen yeşil alan dünya standartlarının altındadır. İstanbul'un bir zamanlar yeşiliyle ünlü bir kent olduğuna inanmak güçtür. Günümüzde İstanbul'un akciğerleri kentin kuzeyindeki sınırlı ormanlık alanlar, Kent içinde Gülhane, Yıldız, Maçka ,Taksim parkları, Kuzguncuk, Emirgan, Bebek ormanları rekreasyon alanlarıdır. Fakat nüfusu çok yoğun olan kentte zorunlu olarak kent içinde yer alan eski büyük mezarlıkları katsak bile yeşil alanlar yine yetersiz kalmaktadır (Ekinci , 1994).

Gördüğümüz gibi İstanbul ve çevresinde nüfus dağılışının kentin yaşamı üzerinde en az zararlı olacak şekilde biçimlendirilmesinde her şeyden önce ekonomik ve sosyal fonksiyonların dağılışıyla konut alanlarının ilişkisini planlamak ve bunu uygulamaya koymak gerekmektedir (Tümerterkin , 1988) Göz açıp kapayınca kadar 700 binden 7 milyona tırmanan nüfus , metropoliten alanın çevresinde şimdikinden daha büyük bir alana yayılmasına ve hiçbir kentsel fonksiyon yüklenmeyen , kendine yeterliliği olmayan hemen hemen hiçbir altyapı sorunu çözülmemmiş bir kuşakla sarılmasına neden olmaktadır (Eldem,1989).

5.BÖLÜM

SONUÇ

Günümüzde, tüm mega kentlerin çok yönlü sorunları vardır. Bu sorunlarla nasıl baş edilebileceği henüz netlik kazanmamıştır. Gelişmiş ülkelerde de görünen bu sorunlar gelişmekte olan ülkelerde büyük bir kaos'a dönüşmektedir. Nüfusları milyonları aşan kentlerde uygarlığın başarıları ve başarısızlıkları birbiriyle yarışmaktadır. Hemen hemen hiç bir ülke bu büyüklükte bir toplumun sosyo-ekonomik ve fiziksel gereksinimlerini karşılayabilecek çözümler üretememiştir.

İnsanlar yeryüzünde var olduklarından beri kendilerine daha iyi bir yaşam sağlamak için doğayla savaşmışlardır. Doğanın bütün kaynakları yavaş yavaş insanın emrine girmiş, insanın hırsı tükenmemiştir. Yeryüzündeki çeşitli uygarlıkların yarattıkları kentler ekonomik ve kültürel boyutta orada yaşayanlar hakkında bize en güzel örnekleri vermektedirler. Kentleşme eğrisi insanların yaptıkları büyük buluşlarla yukarıya doğru yükselmeye başlamıştır. Tarihçiler ve sosyologlar kentlerin ortaya çıkışını uygarlıkların doğuşu olarak değerlendirirler.

On dokuzuncu yüzyılda başlayan sanayi devrimi ile birlikte kentlerin gelişmesi olağanüstü bir boyut kazanmıştır. Kentleşme yirminci yüzyıl boyunca gezegenimizin tümüne yayılmıştır. Son iki yüz yıl içindeki kentsel büyüme Cilâlılaş Devri ile ortaya çıkan yerleşik yaşama geçiş kadar bir eskiden kopuş sürecidir. Gelişmekte olan ülkelerin büyük bir bölümünde de kentli nüfus ülke nüfuslarının %50 sini aşmıştır. Gelişmekte olan ülkeler uygarlık trenine gecikmeli olarak binmişlerdir. Ekonomik ve sosyal yönden gelişmiş ülkelerle aralarında büyük farklılıklar vardır. Gelişmekte olan ülkelerde kendi aralarında ekonomik ve sosyal düzeyde farklılıklar görülmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde kentleşme demografik açıdan gelişmiş ülkelerdeki kentleşmeden farklılık gösterir. Kentlerde oturanların oranı kent dışı yerleşme alanlarından daha hızlı gelişmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde kentleşme ekonomik açıdan da ayrıcalık göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik gelişme gerçek anlamda sanayileşmenin bir sonucu değildir. Tarım kesiminde istihdam edilen işgücünün, sanayi alanına kaydırılması gerçekleşmeden kırsal kesimden kentlere göçenler hizmet alanlarına akın etmektedir. Bu da giderek kentlerdeki işsiz sayısının ve düşük gelirli kesimin artmasına neden olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler de kentlerin ve kentlerde yaşayanların sayılarındaki artışın en önemli nedeni, nüfustaki artışın sanayinin yetersizliği dolayısıyla kent dışı alanlarda istihdam edilememelerinden kaynaklanmaktadır.

Yaşadığımız kentlerin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması konusunda karşılaşılan güçlükler çok boyutludur. Kentleşmenin sağlıklı bir yapıya kavuşması pek çok faktöre bağlıdır. Sadece mali ve idari kurumlar kentleşme üzerinde etkili olamazlar. Yeni teknolojilerin yaşama geçiş süreleri, yeni kanunların süratle geçirilebilmesi ve stratejik kararların kent kurumları ve merkezi idare arasında uyum içinde alınabilmesi de kentleri etkilemektedir. Ekonomik ve sosyolojik faktörler eşit ağırlıklı olarak kentleşme biçimini etkilemektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde kentlerin daha yaşanabilir daha güzel yerler olmasının önündeki başlıca engeller şunlardır. Kentte yaşayan yüksek gelirli kesim, politikacılar, planlamacılar, uzmanlar ve yabancı danışmanlar kent sorunlarına ilgisiz ve umursuzca yaklaşmaktadırlar. Politik liderler sadece büyümeyle ilgilidirler ve onlar gelişmeye

sadece GSMH de görülen artışlar açısından bakmaktadırlar. Onların gözünde kentlerin iyileştirilmesinin gelişme üzerinde pek etkisi yoktur. Kentlere para ayırmak işletmelere para ayırmaktan daha zordur. Kentsel yaşamda düzeltilmelerin ekonomik büyümeye katkısı olacağının farkında değildirlir. Sanayiye e daha sağlıklı gelişme alanlarının ayrılmasının, kentlerdeki mesken sorunlarının çözülmesinin, çalışanların yaşam ve eğitim standartlarının yükseltilmesinin , aşırı nüfus artışlarını kontrol edebilmek için halka aile planlamasının faydalı yönlerinin anlatılmasının vb. çalışmalar yürüterek daha aydın bir toplumun oluşmasına olanak sağlamak gerçekte ülke kalkınmasına yapılacak en önemli katkılardan biridir.

Gelişmekte olan ülkelerde görülen hızlı nüfus artışları kişi başına düşen gelir oranlarını azaltırken kırdan kentte de hızlı bir göç başlatmıştır. Kentlerde bulunan iş olanaklarından daha fazla nüfus yığılmaları kentlerin yapısı ve toplumun sağlığı üzerinde negatif etkileri olmaktadır. Kitlesel iletişim araçları birbirinden çok uzak mesafelere ulaşabilmektedirler. Gelişmekte olan ülkelerde henüz çok yaygın olmayan aile planlaması çalışmaları iletişim araçları yoluyla büyük çoğunluğa benimsetilebilirse nüfus artışlarını belirli bir noktada durdurma olanağı doğacaktır. Ulusların gelişebilmesi için ekonomik kalkınma çok önemlidir. Bir ülkede gelir dağılımında büyük eşitsizlikler görüldüğü ve toplumun bir kesimiyle diğer kesimi arasında çok büyük farklılıklar olduğu zaman o toplum ekonomik ve sosyal yönden kalkınıyor sayılamaz. Bu nedenle bir ülkeyi yönetenlere ekonomik ve sosyal boyutlu bir kalkınma sağlamak için çok fazla görev düşmektedir. Fiziksel değişimler, çevre düzenlemesi, kısa vadeli iyileştirmeler yanında problemlerin nedenlerinin ortadan kaldırılması için uzun-vadeli yatırımlar yapmak ve yapısal değişiklik kararları almak ülkeleri yönetenlerin topluma olan görevlerinden bir kaçıdır. Seçim kazanmak, oy almak için verilen tavizler ülkeleri ve kentleri derinliğine yaralamaktadır.

Çeşitli ülkelere yönelik bir gözlem yapıldığı zaman ,kalkınabilmek için bazı ekonomik ve sosyal reformların gerekliliği anlaşılmaktadır. Bir ülkede yürütülen toplumsal reform hareketleri ile politika ve ekonomi arasında bazı önemli bağlantılar vardır. Reformların tanımı, boyutları, genişlik, yaygınlık ve derinlik derecelerine bağlı olarak politika ve ekonomi ilişkileri değişik biçimler alır. Dünya ülkelerinin durumlarını incelediğimiz zaman nüfus ve fakirlik arasında değişmeyen bir ilişki olduğunu görüyoruz. Gelişmiş batı ülkelerin nüfus artışlarının çok düşük (genelde %1.0 ve bunun altında) olduğunu görüyoruz. Gelişmekte olan ülkelerde çok yüksek bir nüfus artış oranı görülüyor (%2.5 -%4.0). Kalkınma yolunda önemli mesafe alan ülkelerde ise nüfus artış oranının azalmaya başlıyor (%1.0-2.5). Hızlı nüfus artışı ile karşı karşıya kalan ülkeler, hızlı büyüme için sanayiye katalize edilmesi gereken kaynakları altyapı, sosyal hizmetler ve temel tüketim için kullanmaktadırlar. Bu da hızlı nüfus artışının ülke kalkınmasını negatif bir yönde etkilediğinin göstergesidir.

Politik gücün bunu yapabilmesi için ülkenin çıkarlarını kendi çıkarlarından daha önde tutması gerekmektedir. Reform politikalarının uygulanıp başarıya ulaşma şansı politikacıların sağlam ve gerçekçi olmasına ve popülaritesine bağlıdır. Şayet kısa sürede bir şeyler yapılamazsa mega kentler hem toplumları hemde doğayı tüketip bitirecektir.

Ülkelerin idari ve ekonomik yapısı kentleşme biçimini de belirleyici bir rol oynamaktadır. Türkiye'nin içinde bulunduğu durum başka ülkelerin yaşadıkları deneyimlerle karşılaştırmalı olarak değerlendirilmelidir. Orta ve Latin Amerika örneklerinin üzerinde durmamamızın nedeni bu ülkelerde yaşanan kentleşmenin gelişmekte olan

lkelerde yaşanan deneyimlere açıklık getirecek nitelikte olmasıdır. Türkiye’de pek çok noktalardan bu örneklerle paralellik göstermektedir. Örneklerden hareket ederek evrensel sonuçlara varabiliriz.

Bazı Güney Amerika lkelerinde reform giriřimleri bařarısızlıktan bařarısızlıća doćru kořmuřtur. Yapılan reformlara raćmen ekonomik ve politik istikrarsızlıklar birbirini kovalamıř ve enflasyon bu ülkelerin yakasını bırakmamıřtır. Bunlara baćlı olarak ta iktisat politikaları ve stratejileri sık sık dećiřmiřtir. lke nüfusları hızla artarken halkın büyük bir oćunluću fakirlik düzeyinin altında kalmıřtır. Politik ve sosyal huzursuzluklar birbirini kovalamıřtır.

Güney Amerika lkelerinin oćunda ekonomik reform nerileri yabancı kurumların hazırladıkları raporlarla birlikte bir bakıma ekonomik yardımın ön şartı olarak sunulmuştur. Bu neri paketleri reform yapılmaması istenilen ekonomilerin yapıları, işleyişi, toplumun sosyo-kültürel özellikleri, gelenekleri, davranışları ile ilgili ayrıntılı bir araştırma yapmadan hazırlanmıştır. Reform nerisi alan ülkeler, bu öneri paketini derinlićine inceleyip bunu kendi ülkelerinin yapılarına uyacak bir biçimde dećiřtirecek bilgiye ve isteće sahip olamamışlardır.

Güney Amerika lkelerinde ekonomik kurumlar, iřletmeler, iř alemi ve halkın büyük bir oćunluću bařka bir kültürün ürünü olan bu reformları anlayamamıřtır. Halkın destećini almadan hiç bir kalkınma hamlesi bařarılı olamaz. Kentleri de kentlerde yařayan insanlar řekillendirir. Büyük bir kesimin yoksulluk içinde yařadığı kentler düzensiz yapılařmaya ve büyük bir karmařa ortamına düřmeye mahkumdurlar.

Bućn dünyanın en büyük kenti Mexico City büyük kentlere olan gler engellenemedići zaman neler olacaćını göstermesi yönünden çok iyi bir örnektir. Kentte geliřmekte olan toplumlarda toplumun dećiřik kesimleri arasında ekonomik farklılıkların çok fazla olmasının kente ikili bir yapı oluřturmuřtur. Bir yanda zenginlerin oturdukları mahalleler aćın getirdići bütün hizmetlerden ve yeniliklerden faydalanabilmekte bir yanda yoksul mahalleler, çarpık kentleřme, büyük boyutlara varan gecekonduleřma görülmektedir. oćunlućunu gençlerin oluřturduću bir nüfus, nüfus planlamasında bařarılar saćlansa bile daha uzun müddet artmaya devam edecektir.

Rio de Janerio rnećinde ise dünyanın en güzel yerlerinden birinde yer alan bir kentin aşırı nüfus artışı karşısında doćal kaynakları nasıl zorladığını görmekteyiz. Rio’da tüm çelişkiler birlikte yaşanmaktadır. Bir yanda gerçek sefaletin göstergesi olan sadece karton ve paavralarla yapılmış barınaklar ,Bir yanda kentin banliyölerinde kurulmuş lüks semtler aynı kentin dećiřik yönlerini oluşturmaktadır. Otellerden ve Gkdelenlerden oluşmuş modern kent binaları arasında Brezilyanın’da tarihi mirası kaybolup gitmektedir.

Kentleřme, sanayileşme ve yıćılma ekonomilerinin durumu yeni yatırım kararlarının alınmasının gerektirmektedir. Yatırımların kara yönelik üstyapı yatırımlarıyla, toplumsal yarara yönelik altyapı yatırımlarından oluşurken birindeki yetersizlik dićerini etkilemektedir. Bu iki yatırım türü birbirini tamamlamaktadır. İnsana yatırım geleceće yatırım demektir. aća ayak uydurmak içinde insanında olduću ekonomik, teknolojik ve sosyo-kültürel bir kalkınma saćlanması sonuçunda elde edilebilecek ödüldür.

Kent yeni bir yaşama düzenine bizi zorlayan yeni ve kuvvetli bir organizmadır. Kentleşme ve kentleşme birbirinin içinde yer alan ancak birbirinden farklı olan iki ayrı olgudur. Kentleşme daha geniş kapsamlıdır. Tüm ülke çapında değişimleri ve kaynak aktarımlarını içerir. Kentleşme ise kentleşme akımının içinde yer alan insanların değişimini içerir. Kentlere olan göç insanların kentleşmesini engelleyecek şekilde olmamalıdır. Ekonomik gelişmenin yanında sosyo-kültürel gelişmeye de önem verilmelidir.

Konumu ve tarihsel gelişimi itibari ile Türkiye Orta Asya, İran ve Arap kültürlerinden daha sonra da Bizans kültüründen etkilenmiştir. Onların örgütlenmelerinden, üretim sistemlerinden ve yaşam alışkanlıklarından çok şeyler almıştır. Uzun bir zamandan beri Türkiye yüzünü Batıya çevirmiştir. Türkiye gelişmiş ülkeleri kendine örnek almakta ve onlarda yaşanan her değişimi kendi de yaşamaya kalkmaktadır. Bilimsel incelemeler yapmadan, tarihi ve kültürel mirası inkar ederek değişmeye çalışmak olanaksızdır. Ne popülizme nede nostaljiye kapılarak uygarlığı yakalıya biriz. Kendi gerçeklerimizden hareket ederek ekonomik kalkınma sağlıya biliriz. Geçmişin günümüze yansması olan tarihi ve kültürel değerleri koruyarak, kentlere yığılmış olan insanlarımızın sağlıklı bir kültürel yapıya kavuşması için insana yatırım yaparak kentlerimizi gelecek yüzyıla taşıyabiliriz.

Günümüzde bilişim teknolojisi konusunda yaşanan gelişmeler dünyamızı hızla bir küreselleşmeye yöneltmektedir. Küreselleşmenin kent yapıları ve kentleşme üzerindeki etkileri görülmeye başlamıştır. Yürütülen işlerin büyüklüğü küresel kent merkezlerinde yüksek katlı ofis binalarının hızla artmasına neden olmuştur. Arazi fiyatlarının çok yüksek olması bu yönde gelişmeleri teşvik etmektedir. Yeni faaliyet alanları bir zamanlar ulusal ekonomilerin belirgin sektörlerinin gerilemesine neden olmuştur. Özellikle güçlü bir orta sınıfın doğmasına yol açan üretim sanayiinin gerilemesi sosyal değişimlere neden olmaktadır. Firmaların pazarlık gücünde büyüyen eşitsizlik sonucunda kentsel sanayi çekirdeğini besleyen üretimlerde bulunan pek çok firma kentte yaşam mücadelesi vermektedir. Hayatta kalmak için üretim maliyetlerini düşürmeleri gerekmektedir. Bunu yaparken standart çalışma koşul altında çalışma izni olmayan göçmenleri çalıştırmak veya daha ucuz üretim yapabilecekleri yörelere giderek kenti terk etmek gibi önlemlere başvurabilirler. Bunun sonucunda kentte yerleşme alanlarının ve mesken ve tüketim harcamalarının pek çok kişi için pahalı olacağından belirli bir kesimin kentlerde yaşaması daha da zor olacaktır. Kent nüfusunun önemli bir kısmı daha da fakir düşecektir.

Yirmi birinci yüzyıla girerken dünyada yaşayan her beş kişiden ancak biri gelişmiş ülkelerde yaşama şansına sahip olacaktır. Gelişmekte olan ülkeler kavramı bugünün popüler kavramı olan küreselleşme açısından da önemini korumaktadır. Küreselleşme gerek yaşanan bir gerçek ve gerek bir sistem olarak dünyayı kendi içinde bütünleşmiş saymaktadır. Günümüz gerçeklerine göre karşılıklı bağımlılık eşitler arasında bir bağlantıyı ifade etmemektedir. Bir başka deyişle küreselleşme süreci dünya nüfusunun çok büyük bir bölümü için henüz olumlu sonuçlar doğurmaktan uzak görünmektedir.

Yöntem bölümünde belirttiğimiz gibi obje ve süjelerin çevrelerinde onları halkalar halinde kuşatan ve onları etkileyen başka süje ve objeler vardır. Her halka bir sistemdir ve başka bir sistemin içerisinde. Sistem yaklaşımına göre sistem düzenli olarak birbirini etkileyen ve birbirine bağımlı birimlerden oluşan uyumlu bir bütündür. Kentte bir sistem olarak düşünülecek olursa, kendi içerisinde birbirine bağımlı bütünlerin varlığının kabul edilmesi gerekir. Bunu şöyle de ifade edebiliriz kent sistemlerinde idari, sosyal, fiziki alt sistemler vardır. Bu

alt sistemler, hem kendi aralarında, hem de kent sisteminin içerisinde bulunduğu üst sistemle bir dinamik denge oluşturur. Kent sistemi içerisinde nüfus, arazi kullanışı, ulaşım, enerji, alt yapı ile ilgili sorunlara eğilmelidir.

İstanbul kenti Türkiye sisteminin, Türkiye sistemi de Dünya sisteminin içerisinde yer almaktadır. İstanbul'un içinde bulunduğu coğrafi çevre katmanlarını yani sistemlerini dıştan içe doğru şöyle tanımlayabiliriz:

- 1) Dünya Çevresi,
- 2) Türkiye Çevresi,
- 3) Marmara-Batı Karadeniz Çevresi,
- 4) Banliyöler Çevresi

İstanbul'un sorunları ülke ölçeğinde kentleşmenin bir parçasıdır. Ülke ölçeğinde kentleşme politikalarının ve bunlara bağlı olarak çalışma yerleri ve sanayi tesislerinin yerleşme kararları İstanbul'un da Türkiye'nin de kaderini belirleyecektir. Bakanlıklarda ve Belediyelerde kapalı kapıları arkasında yasa ve yönetmelik üreten kişiler yeterince bilinçli ve sorumlu kararlar alamazlarsa, Türkiye'de kentleşme hareketleri ve Türkiye'nin bir göstergesi olan İstanbul kenti bundan büyük zarar görecektir.

İstanbul'un aşırı büyümesi su ve ulaşım sorunları yaratmakta, kentte üretilen mal ve hizmetlerin pahalılaşmasına neden olmaktadır. Bir diğer önemli olumsuz gelişme de kentte kalan tarihsel değerlerin yok olması, kentsel kültürün yozlaşmasıdır. Bu durum İstanbul'un ülke içindeki işlevinin yeniden belirlenmesini gerektirmektedir. Ulaşımın ve haberleşmenin şaşırtıcı bir hızla geliştiği çağımızda ülkeler ve kentler birbirlerine aşırı bir biçimde yaklaşmışlardır. Bilgi, görsel yollarla toplumdan topluma adeta anında aktarılabilir. Artık toplumların kalkınmalarının gereği olan deneyimleri kazanmak için acı ve zahmetlerle dolu yollardan tekrar geçmelerine gerek kalmamıştır. Kamu yöneticilerinin bilimsel, teknik ve gereğinde akılcı ve pragmatik uygulamaları sonucunda gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelerle aralarındaki mesafeyi azaltabilirler.

Osmanlı'lar Viyana bozgunundan sonra batıların teknik, askeri ve üretim gücünden etkilenmeye başlamışlardır. Bu etki bugün de devam etmektedir. Avrupa Gümrük Birliğinin bir üyesi olan Türkiye Avrupa Topluluğunun üyesi olduğunda bu etki daha da artacaktır. İstanbul kenti bu etkilenmeye hazır olmalıdır.

Bu durum İstanbul'un ülke içindeki işlevinin yeniden belirlenmesini gündeme getirmiştir. Gittikçe yaygınlaşan bir kanıya göre İstanbul'un sanayi işlevi ulaşımın daha kolay ve ücretlerin düşük olduğu yörelere verilmelidir. Böylece birkaç amaç gerçekleşmiş olacaktır:

1) Diğer yörelerde üretilen mal ve hizmetler daha ucuz ve dış piyasalarda rekabet edebilir düzeyde olacaktır.

2) Yörenin istihdam sorununa ve nüfusun dengesiz yerleşiminin azaltılmasına katkıda bulunacaktır.

Bugün gelişmiş ülkeler sanayi ötesi toplum düzenine geçmişlerdir. Bilişim devrimi sayesinde hızlı bir küreselleşme yaşanmaktadır. Kentleşme ve kentlerin işlevleri bu yeni gelişmelerden etkilenmektedir. Belirli hizmetleri yüklenilen kentler, daha büyük bölgelere hizmet verebilmektedirler. İstanbul'un tarih boyunca çok boyutlu bir merkez olması ve yer aldığı bölgenin en önemli kentleri arasında bulunması ona uluslararası bir önem kazandırmaktadır. İstanbul'dan özellikle ağır sanayi işlevinin kaldırılarak , finans, ticaret, turizm, kültür ve spor gibi ulusal ve uluslararası düzeyde işlevler verilmelidir.

Artık kentlerin yaşanılmaz yerler olduklarını söylemek yerine kentleri yaşanabilir kılmak için toplumun bütün kesimleri el ele vererek gerekli kentsel reformları yapmalıdır. Kentlerin daha iyi idare edilmesi gerekmektedir. Gerekli düzenlemeler getirilmezse kentler yaşam damarlarını yitireceklerdir. New York, Londra, Paris, Marsilya, Kalküta, Tokyo, Mexico, Sao Paolo ,İstanbul hangisi olursa olsun, büyük kentlerde yaşayan kişiler bu kentlerin sorunları ile ilgili çözümlerin planlamacılar ve yönetici kadronun davranışlarına yanı sıra, o kentlerde yaşayan kentli nüfusa, başka bir deyimle oy veren kesimlere bağlı olduğunu bilmelidirler.

KAYNAKLAR:

- Akın Oya, 1992, Dünya Kentleri Tokyo, Doktora çalışması ödevi, Yıldız Üni. İstanbul:
- Baduel Robert, 1988, Habitat et Societe aux Magreb, Edition du Centre Nationale, de la Recherche Scientifique, Paris : 221-225
- Bataillon Claude et Panabiere Luis, 1988, Mexico D'aujourd'hui Publisud Paris,
- Bairoch Kay Paul, 1977, Taille Des Villes Conditions de Vie et Development Economique, Edit Jean Touzot, Paris: 3
- Barroch Kay Paul, 1991, Le Tier Monde Dans L'Impasse, Edition Gallimard, Paris :
- Balamir Murat, Kasım 1994, Kira Evinden Kat Evlerine, Mimarlık Dergisi no. 216 : 21
- Brezeinski Zbigniew, 1993, Kontrollden Çıkış Dünya, Kontrollden Çıkış Dünya, İş Bankası Yayınları no. 337, Ankara: 99-110
- Blij H.J. ve Muller O. Peter, 1992 Geography Regions and Concepts, Jhon Wiley & Sons, New York :127-367:
- Cansever Turgut, 1994, Ev ve Şehir, İnsan Yayınları no. 101, İstanbul : 15-42
- Chenery Hollis 1979, Structural Change and Development Policy, Jhon Hopkins University Press, New York : 67-78
- Cillov Haluk Kasım 1967, Türkiye'de Şehirleşme Temayülünde Yeni Gelişmeler, Mimarlık Dergisi sayı 37, Mimarlar Odası yayını, İstanbul :13-15
- Coleman David, Mixson Frederick, 1986, Economics of Change in Less Developed Countries, Manchester University Press, Manchester: 117-128
- DİE Türkiye Nüfus Araştırması 1974-75, DİE Yayını , Ankara 1975
- DPT Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967, DPT Yayını Ankara 1963
- DPT Yeni Strateji 1973-75, DPT Yayını 1973
- DİE Ekim 1993, Türkiye Ekonomisi ve Yorumlar, DİE Yayınları Ankara 1993
- DİE Ulaştırma İstatistikleri İlgili Yıllar, DİE Yayınları
- Demirkent Nezi, Şehir Düşünceleri, Şehir Dergisi Sayı 7, İstanbul Eylül 1987
- Diğer Yüksel, 1995, Türkiye'de Metropoliten Etkisindeki ve Geçiş Bölgesindeki Yerleşmelerin Farklılaşan Sosyo-Ekonomik Özelliği, İstanbul : 3
- Duranay Niyazi, Gürsel Ersen, Ural Somer, 1972, Cumhuriyetten Bu Yana İstanbul Planlaması, Mimarlık dergisi sayı 106., Mimarlar Odası Yayını, İstanbul : 65-110
- Drucker F. Peter, 1994, Yeni Gerçekler, İş Bankası Yayınları no.315, Ankara: 143-149
- Eldem Nezi, 1989, Şimdi de Gökdenler, Yapı Dergisi, sayı 89, Yapı Endüstrisi Merkezi Yayını, İstanbul: 20-21
- Erkan Hüsnü, 1992, Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme, İş Bankası Yayınları no. 326, Ankara: 5-44
- Ekinci Oktay 1994, İstanbul Sarsan On Yıl (1983-1993), Anahtar Kitaplar Yayınları, İstanbul : 29-114
- L'Etat de la France, 1992, Ed. La Decouverte, Paris :249-265
- Frankel Boris, Sanayi Sonrası Utopya, 1991, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul: 264-271
- Fortier Bruno, 1994, L'amour de Villes, Institute Français D'Architectur Mardaga Edit. Liege:80-84
- Findley M. Jhon 1992, Magic Lands, Western City Scapes and The American Culture after 1940, California University Press, California: 144-147
- Gélédén Alain, 1988, Histoire des Pensées Economique, Edit. Sirey, Paris: 181-123
- Gülalp Haldun, Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri, Yurt Yayınları no. 5, Ankara 1987
- Güzel İstanbul İstanbul Hizmet ve Tanıtma Vakfı Yayını, Cem Ofset İstanbul 1989
- Grand Larousse Enciclopedique, 1993 ,Paris:500-501
- Griffin Keith ve Gurley John, Radical Analysis of Imperialism, The Third World and Transition to Socialism, A Survey Article, Journal of Economic Literature, sayı 23, set. 1985
- Gilbert Alain ve Gugler Josef 1981, Urbanisation in the Third World, Oxford University Press,
- Hall Peter, 1993, Cities of Tomorrow, Blackwell edit. Oxford: 187-344
- Henderson, L. William, Lebedur Larry, C., 1972, Urban Economics, Process and Problem, John Wiley and Sons, Inc, New York, 13
- İstanbul, 1983 Yurt Ansiklopedisi , Anadolu Yayıncılık , İstanbul : 3890-3981
- İstanbul'un Metropoliten Özellikleri ve Sorunları, Mimarlık Dergisi sayı 79, Mimarlar Odası Yayını
- İşbir Eyüp G. 1991, Şehirleşme Meseleleri, Gazi Yayınları, Ankara: 22-27
- Mayıs 1970, İstanbul Metropoliten Alan Çalışmaları, Mimarlık Dergisi Sayı 79, Mayıs 1970
- Jameson Frederic, 1991, Postmodernizm yada Geç Kalmış Kapitalizmin Mantığı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul : 141-142
- Kazgan Gülsen, 1993, İktisadi Düşünce ve Politik İktisadın Evrimi, Remzi Kitabevi, İstanbul :82-387
- Kartal Kemal, 1992 Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme, Ankara : 21-28
- Keleş Ruşen, Kentleşme Politikası 1993, İmge Yayınları, Ankara 39-66
- Keleş Ruşen 1983, 100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu, Gerçek Yayınevi, İstanbul : 7-66

- Kennedy Paul 1995, Yirmibirinci Yüzyıla Hazırlanırken , Türkiye İş Bankası Yayınları no. 340, Ankara :25-101-443
- Keskinel Orhan,Keskinel Nurper,Kurtboğan Gülden,İstanbul, 1984, Cem Ofset, İstanbul:8-37
- Keyder Çağlar,1982, Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye(1923-1929) Yurt Yayınları no. 3, Ankara :70--187
- Keyder Çağlar 1993, Ulusal Kalkınmacılığın İflası, Metris Yayınevi, İstanbul 7-21
- Kılınçbay Ahmet,1994, Politika ve Ekonomi, Türkiye İş Bankası Yayınları no.338, Ankara :21
- Kılınçbay Ahmet,1994 Türk Ekonomisi Modeller Politikalar ve Stratejiler, İş Bankası Yayınları no. 223, Ankara :95-158
- Kozlu Cem,1994, Türkiye Mucizesi İçin Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri, İş Bankası Yayınları no. 335, Ankara : 279-320
- Kunster James Howard, 1993, The Geography of Nowhere, Simon&Schuster, New York: 190-192
- Larson Magali Sarfatti, 1993, Behind The Postmodern Facade, California University Press, Los Angeles: 68
- Lacoste Y. 1986, Geography de Sous Development, Press Universitaire de France, Paris : 23
- Leeson P.F. ve Minogue M.M.:1988, Perspectives On Development, Manchester University Press, Manchester 21-192
- Moffet George,1995, Global Population Growth 21 Century Challanges, Headline Series, Foreigne Policy Association, Spring no.302, Penysylvania:7-29
- Nathan Fernand, 1986, Transformations , Edit. Herrisey,Evreaux: 54-64
- Nom Daniel, 1988 Geography de la Population, Edit. Masson, Paris: 7
- Noin Daniel ve Woods Robert,1993, The Changing Population of Europe, Blackwell, Paris:
- Ory Pascal,1987, Nouvelles Histoire Des Ideas Politiques, Hachette, Paris 599-603
- Orfideul Henry Rouille,1994, Le tiers Monde. Editions a Decouverte, Paris :26-27
- Owens Edgar , 1978, The Future of Freedom in the Developing World: Economic Development as Political Reform, Bergamon Press, New York : 32-98
- Oudin Bernard, 1972, Plaidoyer Pour La Ville, Edit. Robert Laffont, Paris: 9
- Öğün Aslı,1992,Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Planlama Yüksek Lisans, İs. Teknik Üni. İstanbul:s4-12
- Özsever Atilla,29 Nisan 1996, Küreselleşmenin acı faturası, Milliyet Gazetesi, İstanbul: 6
- Pamuk Şevket, 1990,100 Soruda Osmanlı Türkiye İktisadi Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul :194-196
- Picinato Ltigi, İstanbul Nazım Plan Ana Hatları, Mimarlık Dergisi Sayı 79, 1970
- Perouse Jean François, 1993,Villes Du Tiers Mondes , Edit. Hatier, Paris 1993
- Raw Michael, 1986,Population Grawth and Economic Development, Bell & Hyman, London : 57-211
- Rostow Walt,1960, The Stages of Economic Growth: A Non Comunist Manifesto, Cambridge University Press Press, London : 17
- Rousseau Dennis et Vauzuellen Georges,1992, Que-Saij de L'Amenagement Urbain, Press Universitaire de France, Paris 32-81
- Saylan Gencay, 1994,Değişim ve Küreselleşme, İmge Kitabevi, Ankara:163-165
- Singer Hans,1970, Dualism Revisited, A New Approach to The Problems in Developing Countries, Journal of Development Studies, 7, 60-61
- Santos Dos , 1969, The Crises of Development Theory and the Problem of Dependence in Latin Amerika, Basic Books, New York :21
- Sezai İhsan, 1992, Şehirleşme, Ağaç Yayıncılık, İstanbul :16-25
- Thery Herve ,1989, Le Brezil, Masson, Paris:71-116
- Pamuk Şevket,1990, 100 Soruda Osmanlı Türkiye İktisadi Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul
- Picinato Ltigi,1970, İstanbul Nazım Plan Ana Hatları, Mimarlık Dergisi Sayı 79, İstanbul: 49-50
- Perouse Jean François, 1993,Villes Du Tiers Mondes , Edit. Hatier, Paris :22-48
- Raw Michael, 1986, Population Grawth and Economic Development, Bell & Hyman, London :11-57
- Rostow Walt, 1960,The Stages of Economic Growth: A Non Comunist Manifesto, Cambridge University Press, London : 3-12
- Rousseau Dennis et Vauzuellen Georges,1992, Que-Saij de L'Amenagement Urbain, Press Universitaire de France, Paris 12-37
- Singer Hans, Dualism Revisited,1970 A New Approach to The Problems in Developing Countries, Journal of Development Studies, 7,
- Santos Dos , 1969,The Crises of Development Theory and the Problem of Dependence in Latin Amerika, Basic Books, New York
- Sezal İhsan, 1992,Şehirleşme, Ağaç Yayıncılık, İstanbul 16-24
- Stone P.A. 1988,Development and Planning Economy,St. Edmondsbury Press, ltd, London: 104-106
- Thery Herve,1989, Le Brezil, Masson, Paris 71-117
- Todaro P. Michael , 1994, Economic Development, Longmen Group, Essex: 24-356
- Tümertekin, 1988, İstanbul Nüfusu Artacak, Şehir Dergisi, Sayı 12, Cem Ofset,İstanbul: 42-45
- Urbanismes & Architecture,1989 ,Octobre-Novembre 1989 N 231-232: 61

- Ülgen Hayri, 1982, İşletmelerde Organizasyon İlkeleri ve Uygulaması, İst. Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları, no. 212, İstanbul : 14-28
- Vance James, 1990, The Continuing City, The Jhon Hopkins University Press, Baltimore and London : 11-47
- Jean Vajour, 1970, Le Plus Grand Paris, Pressess Universitaires de France, Paris:105-112
- Vazueilles Denis Rousseau, 1992, Que Sais-je L'Amenagement Urban, Press Universitaire de France, Paris : 45

Koray GÜNER'in ÖZGEÇMİŞİ

Doğum Tarihi: 9 Ocak 1969

Doğum Yeri: Ankara

Eğitim: Ankara Sofaoğlu İlk okulu 1980
İstanbul Fransız Saint Benoit Lisesi 1988
İstanbul Yıldız Teknik Üniversitesi,
Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü 1993

